

КОНАН ДОЙЛЬ.

КРОВАВИЙ ШЛЯХ

переклав

АНТІН ШЕБЕЦ.

— В ДВОХ ЧАСТЯХ. —

ЛЬВІВ 1908.

Накладом „Народного Слова“.

З „Загальної Друкарні“, ул. Академічна, ч. 8.

Передне слово.

Артур Конан Дойль (Doyle), шкочський повістяр, народився 22 мая 1859 р. в Едінбургу. По укінченню середньої школи й університетських студій став лікарем, а рівночасно почав свою літературну діяльність.

Та його діяльність є незвичайно обємиста. Особливо вславився він своїми повістями з пригод тайного агента, Шерльок-Гольмса. Тих повістей, зібраних під заголовком: „Adventures of Sherlock Holmes“ (Пригоди Шерльок-Гольмса) та й „Memoirs of Sherlock Holmes“ (Дневник Шерльок-Гольмса), є така величезна скількість, що прямо чудувати ся треба, яку буйну фантазію має їх автор.

Тому, що пригоди Шерльок-Гольмса, читають ся з незвичайно великим заінтересованєм і розходять ся у нас в польських перекладах в тисячках примірників, зважили ся ми подати українській публиці де-що з тих славних пригод в нашій рідній мові. Досить придивити ся по львівських книгарнях, трафіках, по залізничних кіосках, а зможемо собі виробити понятє, який великий попит мають Дойлеві оповідання. Ми мали вже нагоду познакомити наших читачів з одним оповіданєм Дойля,

„Остров божевільних“; се оповіданє подобало ся загально. На літературний додаток отже вибрали ми отсе одну з найкрасших повістей з тої области, „Кривавий шлях“.

Хоч ми пересвідчені, що надто великої вартости літературної, пригоди Шерльок-Гольмса не мають, та друкуємо їх в тій ціли, щоб не давати українській публиці нагоди кормити ся польськими перекладами таї своїм грошем збогачувати русиноїдну польську пресу.

Вкінци ще одно: по польських переводах Дойля друкуєть ся звичайно навіть портрет славного тайного агента, Шерльок-Гольмса, очевидно для агітації. Шерльок-Гольмс не є жадна історична, реальна особистість — се витвір уяви писателя.

В. Д.

Львів, 18 мая 1908.

ГДГД.

ЧАСТЬ I.

Розділ I.

Д. Шерльок Гольмс.

В 1878 р. одержав я степень доктора медицини на лондонським університеті і удав ся до Netley на курс, приписаний для хірургів армії. Доповнив я там свої медичні студії і опісля заіменували мене асистентом хірурга в 5-ім полку стрільців Northumberland Полк стояв тоді в Індіях і заким я заїхав на місце, вибухла друга війна з Афганістаном. Коли висів я в Бомбаю, довідався, що мій полк перейшов пограничні провали і вступив в гллуб ворожого краю. Разом з корпусом офіцирів, котрі находили ся в тім самім що і я положеню, вирушилисьмо в дальшу дорогу і прибулисьмо без ніяких пригод до Кондагору, де я застав свій полк і обняв сейчас свої обовязки.

Війна принесла не одному почести і аванс, а мені знов клопіт і нещастє.

Перенесений зі своєї бригади до відділу Berkshire-їв брав я участь в фатальній битві під Maivand-ом. Там то куля зломила мені обойчик і задраснула артерію. Був бим на певно попав ся в руки

кровожадних G h a z - і в, коли-б не привязанє і відвага мого ординанса M u r r a y - а, котрий захопив мене і кинув на хребет осідланого коня і в сей спосіб довів до британських відділів.

Знесиленого болем, ослабленого діймаючими не-вигодами, вислано мене разом з великим числом рани-них, до центрального шпиталю в Пешавурі. Тут почав я поволи приходити до себе і незадовго я так поправив ся, що міг ходити по салях, а навіть вигрі-вати ся на сонці, на веранді, аж знов звалила мене тифоїдальна горячка, ся язва наших індійських посіло-стий. Через кілька місяців боров ся я зі смертю, а коли вкінці нещастє минуло і я почав приходити до здоровля, був я такий худий і ослаблений, що consilium лікарів оповістило, що кождий день проволоки є грізний і на-лежить мене сейчас відіслати до Англії. Тоді всїв я на корабель „Orontes“, а в місяць пізнійше висїв я в Plymouth з безповоротно знищеним здоровлєм, але в заміну з дев'ятьмісячним урльопом в кишени. Батьківський ряд дозволив мені перевести сей час на змагання змряючих до відзискання здоровля.

Не мав я в Англії ні свояків, ні дому, був я проте вільний як птах, — або радше так свободний, як може бути чоловік, котрий може видати денно одинайцять шилінгів і шість пенсів. Серед таких обставин удав ся я розумієть ся до Лондону, сього великого збірника, до котрого гонена непереможною силою, спішить з цілого британського цісарства товпа дармоїдів без занятя і означеної ціли в житю.

Через короткий час мешкав я в малім готелю на Штронді, ведучи житє одностайне, бездільне, а вида-ючи при тім більше грошей, чим мені було вільно. Стан моїх фінансів став ся незабаром так грізний, що

уявив я собі, що належить мені або опустити столицю і осісти десь на селі, або змінити цілковито до-теперішній спосіб веденя життя. Вибрав я сю останню альтернативу, постановив винести ся з готелю і пошукати мешканє менше величавого на позір і менше дорогого.

Того самого дня, коли я дійшов до такого переконання в базарі, нараз нагло учув я чиюсь руку на своїх плечах — відвернув ся я тоді побачив молодого Стамфорда, котрий був моїм помічником в шпиталю Bartsa. Вид знакомого лиця є дуже милим для самотного чоловіка серед великомійського гамору Лондону. В давних часах Стамфорд не був мені зовсім так близьким приятелем, тепер однак повитав я його з радістю, а він рівнож, як здавало ся був утішений стрічею. В радіснім запалі запросив я його на сніданє до Гольборна і за хвилю всілисьмо до дорожки.

— Що стало ся до біди, Ватсон? — запитав Стамфорд з нетаєним здивованєм, коли їхалисьмо гамірними лондоськими вулицями. — Вихудлисьте, як хорт, а почорнілисьте мов сьвята земля.

Оповів я йому свої пригоди і власне кінчив, коли сталисьмо у ціли.

— Бідний! — сказав тоном співчутя. — А що-ж робите тепер?

— Шукаю помешканя — відповів я — силую ся розв'язати загадку, чи можливо є знайти вигідне місце за якусь розсудну ціну.

— Незвичайна річ — замітив мій товариш; — вже нині другий чоловік говорить до мене в сей сам спосіб.

— А хто був перший? — запитав я.

— Молодець, котрий працює в хемічній лябораторії в шпиталю. Нині рано жалував ся, що не може нікого знайти, хто схотів би взяти з ним до спілки помешканє, котре має бути дуже гарне, але за дороге на його кишеню.

— Ах, Боже! — закликав я; — коли справді хоче найти когось, хто би ділив з ним помешканє і комірне, так я готов. Волю мати товариша, чим самітно мешкати.

Молодий Стамфорд поглянув на мене особливим поглядом попиваючи вино.

— Не знаєте іще Шерльок-Гольмса — сказав; — може не схочете його постійного товариства.

— Чому? Що маєте йому закинути?

— О, не говорю сього, щобим мав йому щось закинути. Але він по трохи дивак... ентузіяст в певних галузях науки. О скільки його знаю, чоловік цілком приличний.

— Певно студент медицини? — запитав я.

— Ні... не маю понятя, які його заміри на будуче. Здаєть ся мені, що знає добре анатомію, а на певно є перворядним хеміком; але о скільки знаю, ніколи не учив ся систематично медицини. Наука його є доривочна і навіть ексцентрична, але нагромадив в своїм мозку много побічних відомостей, котрими без сумніву задивував би своїх професорів.

— Чи не питалисьте його ніколи, яке зване задумує собі обрати?

— Ні, він не належить до людей, з котрих можна щось видобути, хотяй з другої сторони потрафить виговорити ся, коли йому прийде фантазія.

— Радби я з ним стрінутися, — сказав я. — Коли маю мати співмешканця-комірника, волів би я,

щоби се був чоловік працьовитий і спокійних привичок. Не маю іще сили, щоби зносити гамір і зворушення. Мав я і одно і друге в Афганістані і то в такій кількості, що вистарчить мені на решту мого існування на тій землі. В який спосіб міг би я стрінути ся з тим вашим знакомим?

— Є тепер певно в лябораторії — відповів мій товариш. — Або не приходить тижнями, або працює від раня до вечера. Коли хочете поїдемо там по сніданю.

— Охотно, — відповів я, відтак розмова взяла инший напрям.

В дорозі до шпиталю, по виході від Гольборна, Стамфорд оповів мені іще кілька случаїв про чоловіка, з котрим я мав замешкати.

— Лиш не майте до мене жалю, коли з ним не порозумієте ся, — говорив; — знаю його лиш з лябораторії. Самі впалисьте на гадку спільно замешкати з ним, тому не робіть мене за ніщо відвічальним.

— Коли спільне пожитє окажется ся для нас неможливим, не тяжко буде нам розстати ся — відповів я. — Здаєть ся мені, Стамфорде — додав я, дивлячи ся бистро не свого товариша, — що маєте якісь особливші причини, щоби так умивати руки від всього, що могло би зайти. Чи сей чоловік має так напрасний темперамент, що належить ся його бояти? Не будьте знов такі скриті, говоріть, що маєте на думці.

— Не легка се річ висказати то, що не дасть ся зловити — відповів зі сьміхом. — Гольмс є, як для мене, за великим фанатиком науки... здаєть ся мені, що в наслідок сего затратив всяку вражливість. Представляю собі, що він був би спосібним заплікувати приятелеви дозу якоїсь сьвіжо відкритої ростинної отруї;

то зовсім не з незичливости, розумієте, але по просту під впливом свого дослідного змислу, лиш тому, щоби здати собі докладно справу з сего, як ділає ся отруя. Однак треба йому віддати справедливість і зазначити, що сам зажив би отрую з неменшою скоростю. Є се чоловік, що посідає пристрасть до строгого і докладного знання.

— І слушно, після моєї думки.

— Так, але можна сю прикмету посунути аж до пересади; приміром, коли дослідник доходить до того, що на анатомічній столі окладає буком трупа відданого до секції, може се видавати ся, що найменше дивним.

— Окладає трупа?

— Так, для справдженя, о скільки сліди ударів виступають по смерті. Бачивя се на власні очі.

— А однак говорите, що він не є студентом медицини?

— Ні. Лиш Бог один знає, яка є ціль його студій? Але ми вже ось на місци і незадовго будете могли самі собі виробити понятє о нїм.

Коли се говорив, скрутили ми в вузку вуличку і увійшли малими бічними дверми, що вели до одного бічного крила шпиталю; я знав тут всі закутки і не потребував провідника, входячи на зимні камінні сходи прямуючи коритарем, з білими, побіленими вапном стінами, на котрий виходили двері, помальовані бронзовою краскою. Майже на самім кінци коридора, скрутилисьмо в низький перехід, що вів до хемічної лабораторії.

Була се дуже обширна кімната, висока, заставлена численними бутлями і фляшками. Широкі, низькі столи були поуставлювані у всіляких напрямх, а на них серед

реторт і епруветок ясніли синяві полум'я лямпок Бунзена і кивали миготячі блески.

Майже на самім кінці, стояв похилений над одним столом лиш один студент, заглиблений в своїй праці.

На голос наших кроків оглянув ся і кинув ся до нас з радісним окликом :

— Маю його! маю його! — кликав до мого товариша, біжучи з епруветкою в руці. — Знайшов я самотній відчинник, котрий осаджує гемоглобін! Самотній!

Коли-б був відкрив копальню золота, лице його не могло би яснити більшою утіхою.

— Доктор Ватсон, добродію Шерлок-Гольмс — сказав Стамфорд, представляючи нас взаємно.

— Здорові були, добродію! — заговорив приязно Гольмс і стиснув мою руку з силою о яку не був бим його ніколи посудив. — Бачу, що булисте в Афганістані.

— А ви з відки знаєте о тім? — запитав я здивований.

— Менше з тим, — відповів, усміхаючись здоволенем. — В тій хвилі найважнішою справою є гемоглобін і її відчинник. Не сумніваю ся, що добродію піймуть цілу велич мого відкриття?

— Се безперечно важне для науки хемії — відповів я, — але з точки практичної...

— Якто, добродію, але від много літ не зроблено відкриття, котре мало-б так практичне примінене для судово-лікарських цілій. Чи ж ви не бачите, що се є безсумнівний спосіб пізнавання плям, що походять від крові? Приступіть но сюди! — і в запалі вхопив мене за рукав і потягнув до стола, при котрім працював. —

— Возьмім трохи свіжої крові — сказав, вколов ся лянцетом в палець і зібрав краплю крові, котра витрисла в малу рурку. — Тепер вливаю сю краплю крові до літра води. Як бачите, вода лишила ся цілком чиста. Відношенє крові не може перевищити одної часті, не сумніваю ся однак, що будемо могли одержати характеристичну реакцію.

Говорячи се, вкинув до посудини з водою кілька білих кристалів, а відтак додав кілька капелів прозорої течі. В одній хвилі зміст посудини прибрав темну магоньову краску, а на дні скляної посудини оказав ся брунатний осад.

— Га! Га! — закликав Гольмс, плескаючи в долоні, як дитина очарована новою забавкою. — І щож ви добродію на се?

— Справді здаєть ся, що се відчинник дуже чуткий — замітив я.

— Світлий! Совершенний! Давнійше при помочи гваяку, з трудом можна було одержати який такий вислід і то іще не конче певний. Мікроскопійний розбір крові зовсім не є стислійший, а цілком без хісна тоді, коли плями мають кілька годин. Тимчасом мій відчинник ділає так само добре, без згляду на се, чи кров є свіжа, чи ні. Коли-б був знаний скорше, сотки людей, що свобідно проходжують ся по земній кулі, були би вже давно покарані, за поповнені проступки.

— Справді! — шепнув я.

— Є се майже головна точка всіх кримінальних справ. Часто буває, що підозріне паде на чоловіка в кілька місяців по сповненім злочині. Досвідчені слідять тоді його біле, або убране і находять брунатні плями. Що се за плями? від крові, болота, ржі чи овочевого соку? Питанє се впровадило в клопіт не

одного досвідченого, а чому? Тому, що не було безсумнівного відчинника. Тепер маємо відчинник Шерльок-Гольмса і всяка непевність є від нині виключена.

— Прийміть добродію мої желаня — сказав я, здивований його унесенєм.

— От приміром, справа von Bischoffa в Франкфурті в минушнім році. Без сумніву були би його повісили, коли-б сей відчинник був існував. А Mason з Братефорду, а славний Müller, а Lefevre з Montpellier, або Самсон з Нового Орлеану? Мігбим вичислити цілий ряд справ, в котрих мій відчинник відіграв би був децидиуючу ролю.

— Але-ж ви, добродію ходячий календар злочинів — докинув Стамфорд зі сьміхом. — Моглибисьте добродію видавати часопись під заголовком: „Новинки поліційні з минушини“.

— Ручу вам, що була би дуже займаюча, — відповів Шерльок-Гольмс, прикладаючи плястер на рану зроблену лянцетом в пальци. — Мушу стеречи ся, — продовжав дальше, звертаючи ся з усьміхом до мене; — маю стільки до діла з ріжними отруями — і показав мені долоню, позаліплювану в ріжних місцях плястрами і повну плям від сильних квасів.

— Прийшлисьмо тут за справою — сказав вкінци Стамфорд, сідаючи на високім триніжку і підсуваючи мені ногою другий. — Отсей мій приятель шукає помешканє, а ви жалувались, що не можете знайти співкомірника, отже подумав я собі, що добре було би вас звести до купи.

Шерльок-Гольмс приняв з запалом гадку, замешкати спільно зі мною.

— Маю на оці помешканє на вулиці Бакер, —

— сказав, — як сотворене для нас. Маю надію, що вам не перешкаджає запах сильного тютюну?

— Сам курю лиш тютюн „корабельний“, — відповів я.

— Знаменито! Але упереджаю вас, що у мене за всігди повно різних хемікалій і що деколи роблю досліди. Чи се вам не буде перешкаджати?

— Зовсім ні.

— Пождіть добродію... най застановлю ся над тим, які маю іще немилі хиби для співмешкаючого... А!.. Маю часом напади чорної меланхолії, а тоді цілими днями не отвираю рота. Лиш не припускайте тоді, що я на вас надув ся. Ви мене лишите в супокою і я не бавом верну до рівноваги. А тепер на вас черга. Щож ви мені добродію скажете про себе? Бо бачите, я думаю, що коли двоє людей має спільно замешкати, ліпше є, щоби вони з гори взаємно упередили ся о своїх хибах.

Я розсьміяв ся з сего допиту.

— Маю щенюка британа, відповів я — протестую против всяких криків, бо мої нерви страшно роздратовані, встаю о різних неможливих годинах і є з мене нечуваний лінюх. Посідаю іще цілу серію інших хиб, коли я здоров, але сі є на разі найважнійші.

— Чи ви, добродію гру на скрипці зачисляєте до категорії крику? — запитав він з певним неспокоєм.

— Се залежить від грача, відповів я — добра гра на скрипці є розкошию для богів, коли знов терликанє...

— О! то знаменито — закликав весело. — Здасть ся мені, що можете уважати справу за скінчену... то значить, коли вам мешканє сподобаєть ся.

— Коли його оглянемо?

— Вступіть по мене добродію сюди завтра в полудне; підемо разом — відмовив.

— Дуже добре!... в полудне точно — сказав я, стискаючи руку Гольмса.

Лишилисьмо його серед реторт і фляшок і попрямувалисьмо в сторону мого готелю.

— Але, але — сказав я нагло, задержуючись і звертаючись до Стамфорда — звідки він до лиха знав, що я вернув з Афганістану?

Мій товариш усміхнувся загадочно.

— Се є власне одна з його особливих прикмет — відповів. — Не мало людей вже собі ломало голову над сим, в який спосіб Гольмс відгадує різні річи.

— Ага! Отже в тім є якась тайна? — закликав я, затираючи руки. — Се починає мене зацікавлювати. Я дуже вам вдячний за сю знакомість. Найбільше властивим студіоване людськості є, як знаєте, студіоване різних одиниць.

— Отже студіуйте сю одиницю — сказав Стамфорд, прашаючи ся зі мною. — Лиш упереджаю вас, що се буде не легка задача до розв'язання. Заложу ся, що незабаром він буде більше знати про вас, чим ви про нього. До побачення.

— До побачення — сказав я і рушив в дальшу дорогу до готелю, таки справді заінтригований личністю нового мого знакомого.

Розділ II.

Дедукція наукою.

Слідуючого дня стрінулисьмо ся о умовленій годині і оглянулисьмо помешканє при вулиці Бакер ч.

221 в., про котре Гольмс говорив. Воно складалося з двох кімнат до сну і з одної обширної, елегантно умебльованої кімнати до забави, з двома великими вікнами. Льокаль був під кождим зглядом так приманчивий, а ціна видавалася так уміркованою, коли малисьмо її у двох платити, що добилисьмо торгу на місці. А що мешканє було пусте, тому я того самого вечера переніс свої річі з готелю, а слідуєчого дня рано приїхав Шерльок-Гольмс зі скринями і куфрами. Через кілька днів булисьмо щиро заняті розпаковуванєм, уставлюванєм і укладанєм наших річий. Опісля, коли вже скінчилисьмо сю працю, почали уряджувати газдівство і поступенно привикати до нового окруженя.

Гольмс зовсім не був чоловіком прикритим в пожитю. Спокійний в обходженю, провадив систематичне житє. Рідко коли клав ся спати по десятій, а рано заким я встав, то він вже зїв сніданє і виходив. Деколи переводив цілі дні в робітни хемічній, иншим разом в салі секційній, а бувало і таке, що вибирав ся на довгі проходи по найнужденніших заулках міста. Трудно собі представити цілу силу його енергії, коли він був в часі діланя; але від часу до часу приходила реакція, а тоді цілими днями лежав він в кімнаті до забави, майже без слова і руху. В подібних хвилях зауважав я в його очах такий сонний, бездумний вираз, що без сумніву бувбим його посудив о уживанє якогось наркотику, коли-б його примірна тверезість і взірцевий спосіб житя не протестували против такого підозріня.

Минали тижні, а моя цікавість зростала поступенно, який-будь властиво завід мого співмешканця, які мав ціли в житю? Сама його постать могла звернути увагу найобоятнішого обсерватора. Високого росту — мав більше як шість стіп, був так худий, що видавав ся іще

висшим. Очи мав бистрі, проникливі, лиш не підчас своїх нагадів задеревія, о котрім я згадував; ніс тонкий, закривлений, як дзюб хижої птиці, надавали його лицю вираз рішучий і бистрий. Підборідок, вистаючий і квадратний, був рівнож характеристичною ціхою чоловіка сильної волі. Руки мав завсїгди поплямлені чорнилом і попарені їдкими хемікаліями, при тім посїдав надзвичайну проворність пальців і легкий дотик, о чім переконав ся я нераз, дивлячись, як він маніпулював крихлими фізичними приладами.

Хотяй читач може мене посудити о інстинкти старої обмовниці, однак признаю ся, що чоловік сей надсподівано інтригував мене і я дуже старав ся проникнути тайну, якою він окружав ся. Однак, заким хто видасть засуд на мене, хай собі пригадає, яке було моє житє. Безцільне і як не багато річий займало мою увагу. Здоровлє позволяло мені виходити лиш підчас виїмково сприяючої погоди, а не мав я знайомих, котрі-б приходили до мене у відвідини і перервати одностайність такого утяжливого способу житя. Супротив таких обставин, схопив я поквапно сю спосібність заповнення чимнебудь часу і укладав я найріжнородніші здогади на рахунок мого товариша.

Медицини не студіював. Сказав сам, у відповіді на питанє, те, що о нїм сказав в сїм зглядї Стамфорд. Також книжки, котрі він читав, не були уняті в певний систем, позволяючи йому чинити поступи в певній означеній галузи знання, або уторувати спеціальну стежку до сьвіта науки. На всякий случай, його запал до певних студій був справді незвичайний, а його відомости, виходячі за обсяг утертих границь, були так обширні і точні, що його замітки викликували нераз зачудованє у мене. Очевидно — думав я — ніхто не буде працю-

вати так усильно, ані не буде змагати ся набути так точних відомостей в певних напрямх, коли не має на оці якоїсь означеної ціли. Доривочний читач рідко коли потрафить упорядкувати в умі се, чого научив ся. Ніхто не буде обтяжати ума підрядними відомостями, не маючи до того важних причин.

Брак відомостей у нього, в деяких справах був так само гідний подиву, як його знанє в інших. З обсягу сучасної літератури, філософії і політики знав тільки, що нічого.

Коли навів я одного разу Тому Carlylea, Гольмс запитав мене найнаївнїйше в сьвітї, хто се такий і що він зробив? Здивованє моє однак дійшло до вершка, коли я случайно відкрив, що він не мав понятя о теорії Коперника, не знав виясненя сонїшного систему. Факт, що з кінцем XIX. віку існує цивілізований чоловік, котрий не знав би, що земля обертаєть ся кругом сонця, видав ся мені так нечуваний, що я не міг сему прямо повірити.

— Ви добродію, як бачу, зачудовані — сказав він усьміхаючись на вид мого остовпіня. — Але тепер, скоро вже знаю, доложу всіх старань, щоби о сім забути.

— Щоби забути?!

— Бачите добродію — об'ясняв він, — мозок чоловіка є для мене ніби пустий стрих, котрий кожний повинен собі умеблювати після власного вибору. Дурний запхає його тандитою, яка йому навинеть ся під руку, так, що на відомости, котрі могли би йому принести справдішний хосен, не буде місця, або в найліпшій разї, знайдуть ся в такім хаосї з ріжними річами, що коли лучить ся спосібність з них скористати, не потрафить їх цілковито відшукати. Противно знов за-

побігливий робітник, є дуже обережний в заповнюванню свого мозкового стриху. Він умістить в ній лиш ті прилади, котрі можуть йому бути ужиточними в праці, але має їх обильний добір і взірцево упорядкований. Хибною є думка, що мала кімната має розтягливі стіни, котрі можна довільно розширяти. Вірте мені, що приходить час, що в заміну за кождий новий додаток до свого знання, чоловік забуває щось, про що знав давнійше. Звідси то нечувано є важним, щоби факти непотрібні не випирали з місця позиточних.

— Але-ж сонішна система! — запротестував я.

— А мені до лиха навіщо вона? — перервав нетерпеливо; — кажете, що обертаємо ся наоколо сонця... Коли-б оберталисьмо ся доокола місяця, не зробило би се мені найменшої різниці і не мало би найменшого впливу на мої праці.

Задумав я спитати його, які се є властиво сі праці, але щось непонятного в його обходженю вказало мені, що питанє таке було би на разі не пожадане. Коли він вийшов, почав я застановляти ся над сею так короткою нашою розмовою та висновувати з неї заключеня. Гольмс сказав, що не стараєть ся набувати відомостей не маючих безпосередної лучности з його цілю. Отже всі ті, котрі посідає, є йому хосенні. Вичислив я собі в мисли всі предмети, з котрими видавав ся він мені бути добре ознакомленим. Взяв я навіть олівець і списав їх, а коли я скінчив сю роботу, не міг я здержати ся від сьміху на вид документу, який я зладив. Звучав він як слідує:

Зміст знаня Шерльок Гольмса.

1. Література — цілковите незнанє.
2. Фільозофія — так само.

3. Астрономія — так само.

4. Політика — мірне знанє.

5. Ботаніка — нерівне знанє. Знаменито обзнакомлений зі всім, що відносить ся до песьої вишні, опіюм і взагалі отруй. Не має понятя о практичнім огородництві.

6. Геольогія. — Практичне знанє, але ограничене. На перший погляд ока розріжняє всякі роди землі. За поворотом з проходів показував мені нераз плями на споднях і обясняв, як він по красці і складі пізнає, з якої дільниці Лондону походить кожда пляма.

7. Хемія — знанє дуже основне.

8. Анатомія — знанє докладне, але несистематичне.

9. Література сензаційна — знанє нечуване. Здається, що знає кожду подробицю кожної брудної справи, поповненої в протягу столітя.

10. Добре грає на скрипці.

11. Є знаменитим боксером і фехтуєть ся дуже добре.

12. Добре знає приписи британського кодексу.

Але ледво скінчив я сей спис, зі злостію вкинув його в огонь.

— Замість мучити ся над тим — подумав я — до чого може провадити такий засіб ріжоого знання, і якого рода є званє, в котрім можуть придати ся, ліпше відразу зрезигнувати.

Згадав я, що Гольмс до бреграв на скриці. Справді посідав він великий талан, але обявляв його також в спосіб ексцентричний, як всі прочі відомости. Що він вправно грав трудні кусники, знав я о тім добре, бо на мої просьби грав нераз пісні Мендельзона і другі славні композиції. Коли брав скрипку сам з власної

охоти, рідко коли грав як належить ся. Сидів найчастіше витягнений в фотелю, замикав очі і трумкав по струнах скрипки, котру клав на коліна. Деколи добував тони лагідні і смутні, деколи гомоніли струни весело, енергично. Найпевніше відповідав він в сей спосіб на свої найтайніші мисли. Але, чи ся музика мала на ціли піднести його фантазію, чи лиш була впливом хвилевої примхи, не потрафлю сказати.

Безперечно збунтував-бим ся против сих денервуючих пописів, коли би не се, що він все кінчив відігранєм цілоґо ряду моїх улюблених композицій, хочаки безсумніву винагородити мені се виставленє на пробу моєї терпеливости.

Через перший тиждень ніхто нас не відвідав і я зачав припускати, що мій співмешканець є так само са-мітним як і я. Постепенно переконав ся я, що він має дуже много знакомих і то прямо в противних товариських сферах. Завважав я між иншими, малого, худого мужчину, з блідим лицем, чорними проникаючими очима, котрого голова пригадувала мені своєю особливою будовою, лоб щура. Приходив два, три рази на тиждень, а Гольмс представив мені його, яко добродія Lestrade'a

Одного ранку прийшла молода дівчина, добре одіта і сиділа більше як пів години. Того самого дня по полудни прийшов якийсь сивий добродій, в вите-ртім одію, котрий виглядав на жида-гандляра і здавало ся мені, що він був дуже злісний. Безпосередно по нїм явила ся стара женщина в подертих черевиках. Иншим разом, якийсь старий, сїдоволосий добродій мав нараду з моїм співльокатором, а на другий день прийшов урядник залізничий, котрого я пізнав по одію. Скільки разів явив ся такий дивний гість, Шерльок-Гольмс про-

сив мене, щоб я йому дозволив користити з кімнати до забави, а я тоді замикав ся в своїй спальні. Він виправдував ся і завсїгди перепрошував за сю субекцію. „Ся кімната“ — казав — „мусить мені служити за бюро; сї всі люди се мої клієнти“. Був-бим міг знов скористати зі спосібности і нечаяно його запитати, але вроджена делікатність стримала мене від змушення його до звірювання. Відтак з часом почав я припускати, що Гольмс має якісь особливіші причини до поминення мовчки свого властивого занятя; небавом однак сам випровадив мене з блуду.

Дня 4 марта — маю поважну причину тямити точно сю дату — встав я трохи ранше, як звичайно і застав Шерльок-Гольмса іще при сніданю. Наша газдиня так вже привикла до мого пізнього вставання, що на столі не було іще накриття для мене, ані моя кава не була іще приладжена. З дурною нетерпеливістю, властивою людській природі, задзвонив я і сухим тоном звістив газдині, що я одітий. Відтак взяв я якусь часопись зі стола і почав її переглядати для забиття часу, а мій товариш мовчки їв свої грінки. Одна зі статей була зазначена олівцем; очевидно почав я її читати.

Претенціональний дещо заголовок статі звучав: „Книга життя“; автор мав в нїм виказати, як великий хосен може осягнути чоловік з точного і систематичного обсервованя щоденних випадків. Статя видала ся мені особливою мішаниною бистроти і глупоти.

Розумованє було стисле, але заключеня, як для мене, надто натягані і пересадні. Автор твердив, що хвиловий вираз лица, скорч мяза або блеск ока вистарчить, щоби зрадити і найтайніші мисли чоловіка. Чоловік, при звичаєний до обсервації і аналізи, не міг милити ся після гадки автора і робив заключеня рівно

математичні, як Евклід в своїх славних теоріях. Висліди методи видають ся невтаємниченому такі дивні, що доки не ознакомиш ся з способом її примінення, може їх уважати за якісь чародійні явища.

„Чоловік наділений правдиво льогічним умом“, писав автор, може з каплі води виказати можливість існування Атлантику, або Нягари, хочай про них давнійше нічого не знав. Так то жите чоловіка є великим ланцюхом, а вистарчить знати одно огниво, щоби їх уміти з другими получити в цілість. Подібно, як всі роди знання і науку дедукції і аналізи так само можна здобути дорогою довгих і терпеливих студій, але жите не є досить довге, щоби чоловік міг осягнути в тім напрямі найвисшу совершенність. Рівнож і з точки погляду морального, як і умового се надто заплутаний предмет, що зразу належить зачати від розвязки найпростійших загадок. Научім ся, стрічаючи ближнього, від одного погляду ока відгадати його історію, його ремесло або завід. Хочай марною може видати ся така вправа, однак не менше заострює змисл обсерваційний і учить, де і як чого шукати. Нігті, рукав, обуве, загнене сподень около колін, вид вказуючого пальця і великого, вираз лица, манкети від сорочки, се все вказівки, що позволяють пізнати занятє певного чоловіка. Неімовірним отже є собі виобразити, щоби разом получені, не дали бажаного висліду інтелігентному дослідникови.

— Якаж нечувана мішанина! — закликав я кидаючи письмо на стіл; — в своїм житю не читав я таких ідіотизмів!

— Що такого? — спитав Шерльок-Гольмс.

— Ся статя — відповів я і вказав ложочкою від яєць, забираючись до сніданя. — Бачу, що ви її читали, скоро є зачеркнена. Не перечу, що вона є зручно на-

писана. Але мене лютить. Заложивбим ся, що се теорії лінюха, котрий розвернений в фотелю, розвиває сі всі красні парадокси в самітнім габінеті. Примінення практичного прецінь цілком не можуть мати. Хотівбим бачити сього добродія в вагоні третьої класи підземної залізниці, нехай би мені там вичислив заняття своїх співпасажирів. Заложивбим ся о тисячу против одного, що сього не докаже.

— І програлибисте, — сказав Гольмс флегматично. — Що відносить ся статі, то я її написав.

— Ви?!

— Так! Маю вроджений нахил зарівно до обсервації, як і до дедукції. Теорії, котрі я виложив в сій статі, а котрі видають ся вам фантастичні, мають в дійсности практичне приміненє і то так велике, що є підставою мого зарібку.

— А то в який спосіб? — спитав я мимоволі.

— Маю я спеціальний фах, і здаєть ся мені, що лиш я один проваджу його на цілім сьвіті. Я є поліційним дорадником, коли ви розумієте, що се значить. Маємо тут в Лондоні тьму поліціантів державних і приватних. Коли сі найдуть ся в клопоті, приходять до мене, а я напроваджую їх на властивий слід. В тій цілі представляють мені подрібно факти і обставини, маючи з ними звязь, а я при знаню історії злочину, даю їм певні вказівки. Проступки мають взаїмно, як би подібність родинну; коли ви знаєте докладно тисячу злочинів, майже не подібно є, щоб ви не могли вияснити тисяч і першу. Lestrade є добре звісним слідчим агентом. Однак не давно не годен був собі порадити зі справою фалшованя і се спровадило його сюда.

— А сі прочі ваші гості?

— Се люди присилані переважно через приватно-слідчі агенції. Всі мають якісь клопоти і жадають помочи, вказівок. Я слухаю їх оповідання, вони слухають моїх коментарів і... всуваю гонорар до кишені.

— Отже ви, добродію, твердите, — говорив я — що, не опускаючи своєї кімнати, можете вияснити справу, котра для інших, хочай розслідили всі дані обставини на місци, є темною?

— Так є! Допомагає мені в тім вроджена інтуїція. Від часу до часу лучають ся випадки більше замотані; тоді мушу порушити ся з місця і розслідити наочно стан річи. Завважалисьте може, що я посідаю много спеціального знання; користаю з нього при розв'язуваню загадок; а се незмірно улегчує справу. Метода дедукційна, вияснена в статі, котра вас так обурила, віддає мені неоцінені практичні услуги. Обсервація стала ся моєю другою натурою. Ви були здивовані, коли я вам сказав, за нашою першою стрічею, що повертаєте з Афганістану, чи не правда?

— Хтось без сумніву сказав вам?

— Зовсім ні. Я завважав, що ви вернули з Афганістану. Завдяки довгому призвичаєню, мої гадки лучать ся так скоро, що дійшов до заключеня, не здаючи собі справи з посередних звязий, котрі лучили сі мисли. А прецінь вони існують. Перебіг мого розумованя був слідующий: „Отсе добродій, маючий тип лікаря, але рівночасно і вигляд жовніра. Є се певно лікар військовий. Вернув доперва з якогось краю під рівником, бо має темну церу, а не є се її звичайна краска, бо руки в кістці є білі. Зносив тяжкі невігоди, переніс хоробу, о сім говорить винужденіле лице і підсинені очі. Крім сього мав зранену ліву руку; є штивна а рухи утруднені. В яким отже краю підрівниковім міг англій-

ський військовий лікар, переносити невігоди, хорувати і бути зраним? Очевидно в Афганістані“. Ціле се розумованє не тревало секунди. Потім сказав я, що ви вернули з Афганістану, а се вас дуже здивувало.

— Завдяки вашому виясненню, здаєть ся мені тепер досить просте — сказав я з усьміхом. — Пригадуєте мені Dupre, Edgara Allana Poe. Не представляв я собі зовсім, щоби такі одиниці могли істнувати не лиш в романах, але і в дійснім житю.

Шерльок-Гольмс встав і закурив файку.

— Ви думаєте певно добродію, що тим порівнянєм з Dupre-ом схлібляєте мені — завважав він. — Тимчасом на мою думку Dupre був дуже пересічним чоловіком. Ціла його штука полягає на тім, що він задає нечаяно своїм співбесідникам, по чверть годиннім мовчаню, трафні питання, і в сей спосіб проникає їх мисли; є се ефектовна метода, але дуже поверховна. Він посідає безперечно певний змисл аналітичний; але не є зовсім таким незвичайним явищем, яким хоче його представити Poe.

— Чи читалисьте твори Gaboriau? — запитав я — чи Lecoq є для вас добрим типом слідчого агента?

Шерльок-Гольмс засьміяв ся іронічно.

— Lecoq є мізерним партачем — відказав він роздражненим тоном; — має лиш одну прикмету, а передовсім енергію. Ся набавила мене попросту хвороби. Там де ходить о потвердженє особистости незнаного вязня. Я зробив би се в протягу двайцяти чотирох годин. Lecoq потребував на се шість місяців. Ся праця добродія Gaboriau — повинна стати для слідчих агентів підручником, котрий би їх научив, чого повинні уникати. Гнівало мене трохи се легковаженє двох типів, котрі в мені

збуджали подив. Тому приступив я до вікна і став приглядаючи ся оживленому уличному рухови.

„Сей добродій мусить бути дуже мудрий“, подумав я, „але є також незвичайно зарозумілий“.

— Нині нема вже ані злочину, ані злочинців — зачав Гольмс з'їдливо. — Порядна голова вже нині злишна в нашім заводі. Дуже добре знаю, що посідаю в собі дані, щоби прославити своє ім'я. Нема і не було чоловіка, котрий би з таким засобом знання набутого і вроджених спосібностей, забирав ся до слідження злочину. І який з сього вислід? Не маю що слідити; злочини вже не існують, є хіба, що найбільше, дрібні, звичайні про́ступки, так незручно поповнені, що їх викриє найпростійший офіціяліст Scetland-Yardy.

Ся зарозумілість дразнила мене чимраз більше, тому постановив я змінити тему розмови.

— Цікавий я, що сей там шукає? — сказав я, вказуючи пальцем на плечистого, звичайно одітого чоловіка, котрий ішов повільно противним хідником і приглядав ся уважно числам домів. В руках держав синю коверту, очевидно мав сповнити якесь порученє.

— Хто? Сей димісіонований підофіцир маринарки? — спитав — Шерльок-Гольмс.

А най його лихо возьме з такою зарозуміlostю!“ подумав я. „Знаю добре, що не можу справдити, чи добре відгадав“.

Заледво сформулював я сю гадку, коли чоловік, котрого ми слідили, побачив номер нашого дому і перебіг швидко через улицу. По хвилі учулисьмо сильне ударенє молотком о двері, низький голос в сїнех і тяжкі кроки по сходах.

— Для добродія Шерльок-Гольмса — сказав, входячи до кімнати і подаючи лист мому співльокаторови.

Лучила ся мені дуже добра нагода дати йому науку, за сю нестерпну зарозумілість, тим більше, що коли він пописував ся своєю догадливістю не припускав, що буду міг сейчас справдити його слова.

— Скажи мені, мій приятелю — сказав я тоном дуже милим — чим ти властиво займаєш ся?

— Я є післанцем, добродію — відмовив шорстко.
— Дав я мундур до відчищення.

— А чим був ти давнійше? — спитав я, споглядаючи злобно на Гольмса.

— Підофіциром в легкій піхоті королівської маринарки. Нема відповіді? Моє поважанє добродіям.

Випростував ся, підніс руку до чола, уклонив ся по жовнірськи і вийшов.

Розділ III.

Тайна городу Lauriston.

Признаю ся, що сей новий доказ основности теорій, глошених моїм товаришем, зробив на мені велике вражіє. Моє поважанє для його аналітичного змислу нечувано змогло ся. Однак не міг я позбути ся підозріння, що все з гори упляновано, щоби мене ошукати, хотяй я сам справді не знав, в якій ціли мав би се робити?

— Глянув я на нього — скінчив читати лист, а його очи, прибрали мертвий вигляд, мов би непритомний, вказуючи, що блукав далеко гадками.

— В який спосіб ви се відгадали? — запитав я.

— Що відгадав? — сказав шорстко.

— Що сей чоловік є димісіонованим підфіціром маринарки?

— Не маю часу на дурниці — відмовив нетерпеливо, відтак усміхнув ся і додав: — даруйте, що я такий шорсткий. Перервалисьте мені думки; але се може і ліпше. Отже ви справді не пізнали, що сей чоловік був підфіціром маринарки?

— Ні, признаю ся.

— А прецінь лекше було се пізнати, чим вияснити, що мене на се навело. Коли-б хто зажадав від вас, щобиьте доказали, що два рази два є чотири, се прийшло би вам з трудностю, хотяй ви сього певні. Що відносить ся сього чоловіка, то я міг з відси доглянути, що він має на верху руки татуований якір. Се мені відразу запахло морем. Дальше має рухи військові і фаворита пристрижені після регуляміну. Маєте вже маринарку. З поверховности видко, що се чоловік переконаний о своїм значіню і що призвичаєний розказувати. Мусілисьте зауважати спосіб, в який тримав палицю і вививав нею. А що не дуже молодий, а в лицю посідає певний вираз гідности, тому се все взявши разом, довело мене до заключеня, що був підфіціром.

— Але се казочне! — закликав я.

— Дуже просте — відмовив Гольмс, хотяй я спостеріг по виразі лица, що мій подив справив йому задоволенє. — Сказав я перед хвилею, що вже нема злочинців. Здаєть ся мені, що я ошибнув ся. Перечитайте добродію!

Се кажучи, кинув мені лист через стіл, котрий приніс післанець.

— Що! — закликав я, перебігши лист очима — але се щось страшного!

— Так, здається, що виходить поза шаблон — докинув обоятно. — Чи не схотілибсьте перечитати мені сей лист голосно?

Ось, що містив в собі лист, котрий я йому відчитав :

Шановний Добродію !

„Нинішньої ночі довершено убійства під ч. 3. в городі Lauriston, близько дороги Brixton. Поліціант дижурний сеї дільниці, побачив там, около години другої рано, сьвітло, а що дім є не замешканий, тому видало ся йому се підозрілим і пішов переконати ся.

Двері застав отворені, а в фронтовій кімнаті зовсім не умебльованій, знайшов тіло муштини, добре одітого, котрий мав в поляресі карти візитові з назвиском „Енох Й. Дреббер, Клевеллянд, Огіо, U. S. A.“ Крадіжи не сповнено, а до тепер нема жадної вказівки, якою смертю сей добродій згинув. В кімнаті є сліди крови, але на тілі нема рани. Не маємо понятя, в який спосіб дістав ся убитий до пустого дому; досить таємнича справа.

Коли схочете прийти до того дому, в якій-небудь порі перед дванайцятьою, то мене там застанете. Лишив я все як було, доки не буду знати, що ви задумуєте. Колиб однак не могли прийти, то оповім вам всі подробиці і буду нечувано вдячний, коли схочете заявити свою гадку.

З поважанєм

Товія Грегсон.

— Грегсон є найспритніший з цілого Scotland Yard-у відозвав ся Гольмс; — він і Lestrade то винятки в тій банді ідіотів. Оба є повні запалу, енергічні, але жаден з них не грішить проворністю. Межи собою є на ножі. Заздрісні взаємно о себе, як дві славні краси. Коли оба займуть ся вислідженем сеї справи, будемо мати забаву.

Я остовпів супротив супокою, з яким говорив Гольмс.

Алеж нема хвилі часу до страчення — закликав я. — Чи хочете, щобим пішов по дорожку.

— Не знаю іще, чи там взагалі піду. Я є найбільшим лїнюхом під сонцем... то є, маю періодичні напади лїнивства, але умію також деколи бути працюючим.

— Алеж прецінь сей случай дає вам спосібність, якої ви так бажали.

— Мій любий добродію, і щож мені з того прийде? Припустім, що я висліджу цілу справу; можете бути певні, що цілу користь одержать Грегсон, Lestrade і спілка. Такий є хосен, коли не маєть ся урядового становиска,

— Однак Грегсон просить вас о поміч.

— Так. Він знає добре, що я є проворніший від нього і завсїгди мені се признає, але дав би собі радше відтяти язик, якби мав признати се в присутности. Однак, можемо піти і побачити, що се такого. Поступаючи так, буду уважати за відповідне і може іще висміютих дураків. Ходїть добродію!

Вложив на себе чим скорше пальто і забирав ся до виходу, в спосіб котрий виказував, що по нападї апатії наступив час енергії.

— Берїть капелюх — сказав.

— Маю іти з вами?

— Так, коли не маєте що ліпшого до роботи.

Хвилю пізнійше сиділисьмо оба в дорожці, їдучи в напрямі Brixton Road.

Ранок був похмурний, мрачний, над дахами домів уносив ся темний облак, будучи неначе відбиткою заболочених улиць. Мій товариш був в найліпшій гуморі і розмовляв о кремонських скрипках, о різниці межі Страдіварієм і Амати-м. Я знов сидів мовчки, бо хмарна погода і темна справа, в яку зісталисьмо нагло впутані, пригноблюючо ділала на мене.

— Як бачу, то ви не конче думаєте о тій цілій справі — заважав я вкінці, перериваючи музичну розправу Гольмса.

— Не маю іще жадних даних — відмовив. — Великий се блуд, будувати теорію, заким маєть ся потрібну підставу. Се лиш викривляє властивий суд.

— Будете мати незабаром дані — сказав я, вказуючи пальцем. — Ось і Brixton Road, а коли не ошибаю ся, таки стоїть сей дім.

— Так є! Дорожка! Стій!

Булисьмо віддалені о яких сто yard-ів від дому, але Гольмс впер ся, щоби висісти, і решту дороги перейшлисьмо пішки.

Будинок, ч. 3 в городі Lauriston, мав вид грізний і понурий. Становив він часть групи, зложеної з чотирох домів, усунених дещо в гллуб улиці, з котрих два були замешкані, а два вільні. Послідні дивились трьома рядами вікон, пустих і смутних, а де-неде видніла на брудній шибі картка з написом: „До винаймлення“, ніби катаракта на оці. Кождий з тих домів був відділений від улиці малим городом, зарослим, малими хобливими ростинами, перетятий вузкою, жовтавою

стежкою з глини і шутру. Ціла місцевість представляла в тій хвилі одну просторонь болота. Кождий городець був обведений деревляними штахетами на підмурованню, а при штахетах ч. 3 стояв поліціант, окружений громадою цікавих, котрі витягали шиї і напружали очі, в надії, що доглянуть, що діється в середині.

Я думав, що Шерльок-Гольмс вийде сейчас до дому і занурить ся в слідженню тайни. Однак показало ся, що він не мав цілком такого заміру. З обоятною міною, котра в подібних случаях була на мій погляд удаваною, ходив по улиці, дивив ся без гадки на землю, на небо, на противні дома і штахети. Коли скінчив слідити, ступав поволи на стежку, або радше на вузку смугу трави вздовж стежки і споглядав уперто в землю. Два рази пристанув, а раз добачив я на його устах усміх, і учув оклик задоволення.

На мокрім глинянім ґрунті, були витиснені численні сліди стіп; але позаяк сею стежкою поліція ходила вже від кількох годин, не розумів я, в який спосіб міг мій товариш щось з тих слідів виснувати? Але я мав вже такі незвичайні докази бистроти його спостерігаючого змислу, що не сумнівав ся, що він міг бачити много займаючих дрібничок там, де я нічого не добачував.

В дверях дому стрінулисьмо високого, блілого бльондина, з записником в руках; він кинув ся до нас і покvapно стиснув руку мого товариша.

— Дуже вам вдячний, щосьте прийшли — сказав.

Лишив я все не рушене так, як застав.

— Лиш не тут! — відмовив Гольмс, показуючи стежку. — Коли-б перейшло туди стадо буйволів, замішанє не було би з певністю більше. Не сумніваю ся

однак, добродію Грегсон, що витягнули заключенє, за-
ким на се дозволилисьє.

— Мав я стільки до діла внутр дому — відмовив
поліціант виминаючо — але тут є мій товариш, Le-
strade, йому то полишив я розслідженє городу.

Гольмс поглянув на мене, а в його очах малю-
вала ся іронія.

— З огляду на се, що тут на місци є таких двох
людей, як ви і Lestrade, не буде тут вже великої ро-
боти для третого — сказав.

Грегсон затер руки з задоволення.

— Здаєть ся мені, що зробилисьмо все, що лиш
було можна — відмовив, — однак справа є дуже запу-
тана, а знаючи ваше замилуванє до всіх незвичайних
случаїв...

— Не приїхалисьє сюда дорожкою? — спитав
Гольмс.

— Нї добродію.

— Анї Lestrade?

— Нї добродію.

— В такім случаю підемо оглянути кімнату.

По сій не дуже консеквентній замітці війшов до-
хати, а за ним поспішив Грегсон, на котрого лицю ма-
лювало ся здивованє.

Короткий коридор з брудною закуреною долів-
кою, провадив до кухні і кімнат для служби. Двоє
дверий з правої і лівої сторони, виходило на сей ко-
ридор. Одні з них видко не були отвирані від дов-
шого часу. Другі вели до їдальні, де власне розіграла
ся драма. Гольмс війшов, а я за ним, перенятий чув-
ством смутку, яке нас завсїгди огортає на вид смерти.

Кімната була велика, квадратова, цілковито пуста,
через що видавала ся іще більшою. Стїни були обиті

ординарною тапетою, на котрій було видко плями від вохкості; тут і там тапета відклеїла ся і висїла, відслонюючи пожовкле вапно на мурі. На против дверей стояла велика піч, з окрасами, наслідуючими білий мармор; на однім її розі добачив я огарок червоної, воскової сьвічки. Шиби одного вікна були такі брудні, що припускали не багато сьвітла, так, що в цілій кімнаті панував сумний півсумерк, побільшений іще грубою верствою, залягаючого всюда пилу.

Всі сі обставини завважав я доперва пізнійше. На разі ціла моя увага скупилася на штивній, нерухомій постаті, котра лежала витягнена на підлозі, з мертвими, скляними очима, встромленими в стелю. Умерший був мужчина літ сорок трох, чотирох, середного росту, плесчистий, волосє мав чорне, кучеряве, коротку і рідку бороду. Одітий був в сурдут з грубого сукна, таку камізельку і ясні сподні, ковнір і маншети сорочки блищали білостію. Новий блискучий циліндер стояв за ним на підлозі. Небіщик мав руки розпостерті, а кулаки затиснені, ноги зігнуті корчем, якби звів страшну передсмертну борбу.

На скамінілім лицю застиг вираз такої грози і такої ненависти, якого я ще не бачив на жаднім людським лицю. Сей огидний і страшний скорч черт, в полученю з низьким чолом, плоским носом і вистаючими щоками, подавали умершому дуже велику подібність до гориля. Бачив я смерть в різних видах, але ніколи в таким переражаючім, як на тлі сеї понурої, пустої кімнати, виходячої на одну з головних артерій підміського Лондону.

Марний, малий Lestrade, своїм виразом пригадуючий, як завсїгда ласицю, отояв в дверях і повитав нас.

— Ся справа наробить розголосу, добродію — зауважав. — Все що я до тепер бачив, то в порівнянню з тим забавка, а прецінь я не нинішній.

— Жадного доказу — докинув Грегсон.

— Анї одного — повторив Lestrade.

Шерльок Гольмс, зблизив ся до тіла, укланув і почав єго пильно оглядати.

— Ви певні, що нема рани? — спитав, вказуючи на численні каплі і плями крови, розсіянї доокола.

— Зовсім певні! — закликали рівночасно оба поліціанти.

— В такім случаю, певно сї кроваві сліди лишив хтось инший; правдоподібно убійник, о скілько убійство зістало довершене. Се пригадує обставини, котрі були при смерти Van Jansena в Утрехий в 1834 р. Пригадуєте собі сю справу Грегсон?

— Ні, добродію.

— В такім разї, перечитайте, щиро вам раджу. Нема нічого нового під сонцем. Все, що лучаєть ся, вже було давнїйше.

Коли се говорив, проворні його пальці пересували ся по тілі, мацали, натискали, розстібали, слідили, а в очах мав той сам, майже не притомний вираз, о котрім я вже згадав. Огляданє тревало так коротенько, що ніхто навіть не догадав би ся, з якою докладностию зістало переведене. На koniec Гольмс понюхав уста помершого і оглянув підошви єго чобіт.

— Не був цілком руханий? — запитав.

— О стілько лише, о скілько оказало ся конечним для нашого огляданя.

— Можете казати перенести його — сказав Гольмс — тут вже нічого не довідаємо ся.

Грегсон спровадив чотирох людей з ношами; розказав їм, а коли підносили трупа, упав перстенець і покотився по підлозі. Lestrade ухопив його і приглядався йому здивованим оком.

— Тут була жінчина! Се жіноча обручка! — закликав, тримаючи обручку на долони.

Ми оточили його, не улягало сумнівови, що ся гладка золота обручка, окрашала колись палець молоді.

— Се ще більше плутає справу — сказав Грегсон — а вже була і без того досить заплутана.

— Чи ви певні, що се її не упростить? — зауважав Гольмс. — Але приглядаєся перстеневи, не научить нас нічого. Що знайшлисьте в його кишенях?

— Маємо тут всьо — відмовив Грегсон, вказуючи на збір предметів, що лежали на найвисших ступенях сходів. — Золотий годинник, ч. 97.163. від Vargauda в Лондоні. Золота девізка, звана „Albert“ дуже тяжка. Золотий перстенець зі знаками вільномулярськими. Золота шпилька, в виді лоба бульдога з рубіновими сліпаками. Шкіряний портфель до візитових карт, з картами Еноха Й Дреббера з Клевелянду, що відповідає буквам Е. Й. Д. на білю. Портмонетки не було, аж знайшлисьмо в кишени 7 фунтів штерл. 13. шилінг. Видане кишениве „Dekameron-a“ Boccacia з прізвищем Йосиф Stangerson виписаним на першій стороні. Два листи, один заадресований до Е. Й. Д. Дреббера, а другий до Йосифа Stangerson-a.

— Яка адреса?

— Американський банк, Strand, poste-restante. Оба є від товариства пароходів Guion і відносять ся до відпливу кораблів до Ліверполю, що ясно вказує, що сей нещасливий чоловік мав замір вертати до Нью-Йорку.

— А довідувалисьте ся, хто є сей Stangerson?

— Почав я від сього — сказав Грегсон. — Я розіслав оголошення до всіх дневників, а один з моїх людей, пішов до американського банку, але іще до тепер не вернув.

— Телеграфувалисьте до Клевелянду?

— Сейчас рано.

— В який спосіб зредаговалисьте депешу?

— Описалисьмо прямо, що зайшло і додалисьмо, що булибисьмо вдячні за якібудь інформації, котрі могли би нам придати ся.

— Не жадалисьте вияснення, що до одної точки, котра видавала ся вам найважнішою?

— Я питав ся о Stangersona.

— О нічо більше? Чи не видаєть ся вам, що є якась одна підставова обставина в цілім сім случаю? Не вишлете другої депеші?

— Я зробив все, що належало зробити — відмовив Грегсон, ображеним тоном.

Шерльок-Гольмс потихо засьміяв ся і хотів щось сказати, але Lestrade, котрий лишив ся в кімнаті, як ми на коридори розмовляли, явив ся в тій хвилі, затираючи руки з міною тріумфатора.

— Добродію Грегсон — сказав — зробив я відкрите дуже великої ваги: я відкрив обставину, котру булибисьмо поминули, колибим не був впав на гадку точно оглянути стіни.

Очи молодого поліціянта блищали; не міг укрити задоволення, що так йому зручно удало ся зашахувати товариша.

— Прошу, вийдіть добродію сюди — додав, вертаючи спішно до кімнати, котрої атмосфера видавала

ся мені тепер менше душною, бо не було в ній вже переражаючого трупа. — А тепер станьте там!

Потер сірник о підшву чобота і осьвітив ним стіну.

— Гляньте! — сказав тріюмфуючо. Я згадав перед тим, що тапета була відклиєна.

В тім власне куті, котрий вказував Lestrade, був віддертий великий шмат обитя, що відслонював пожовкле вапно на стіні. І тут було видко виписаний великими, невправною рукою скресленими, кровавими буквами один висказ : R a c h e.

— І щож ви добродії на се? — закликав поліціант, тоном підприємця, захвалюючого пописи цирку на ярмарку. — Ніхто не доглянув сеї написи, бо була в найтемнішій куті кімнати і нікому не прийшло на думку там заглянути. Злочинець написав його або своєю або її кровію. Дивіть на сі сліди, кров текла по стіні! Се нищить всі підозріння самоубійства. А тепер чому убійник вибрав власне сей кут? Сейчас вам обясню. Гляньте на сьвічку на печи. Вона тоді палила ся і власне осьвічувала сей кут, так, що був найясніший, як тепер є найтемніший.

— А тепер, коли зробились те так цінне відкритє, то щож воно доказує? — спитав Грегсон іронічним тоном.

— Чого доводить? Попросту сього, що хтось зачав писати жіноче імя Р а х е л я, але не годен був докінчити, бо йому перешкоджено. Памятайте, що я вам кажу; коли ся справа вияснить ся, переконаєтесь, що в ню є вплутана женщина, іменем Р а х е л ь. Сьмійте ся, добродію Гольмс, сьмійте ся... ви собі можете бути дуже хитрий і мудрий, але однак старий ловецький пес, вкінці буде горою!

— Ох, перепрашаю! — сказав мій товариш, котрий порскнув сьміхом і сей викликав вибух гніву в поліціянта. — Маєте сю заслугу, що перші відкрились сей напис, котрий, як ви також слушно твердите, міг бути написаний, лиш через другого учасника таємничої драми. До тепер не мав я часу оглянути сеї кімнати, але коли позволите, учиню се сейчас.

Говорячи се, виняв з кишені центиметер і велику округлу люпу. Уоружений тими двома приладами, почав ходити тихим кроком по кімнаті, в однім місци затримуючи ся, в другім приклякаючи, а навіть кладучи ся на землю. Заняте се так його переймало, що здавало ся, що він забув о нашій присутности: шептав до себе півголосом, то стогнав, свистав, видавав оклики заохоти і надії. Пригадував мені расового, добре витрессованого гінчого пса, що гнав там і назад серед дерев, і від часу до часу зраджував свою нетерпеливість коротким гавканєм, доки не впаде на властивий слід.

Сей дослід тревав менше-більше двацять минут.

Гольмс раз мірив віддаленє між двома слідами з найбільшою точністю, а котрих я цілком не бачив, то знов прикладав центиметер до стіни, також в незрозумілий для мене спосіб. В однім місци кімнати зібрав з підлоги дуже старанно трохи пилу і сховав його до коверти. Вкінци приглянув ся через люпу написови на стіні, оглядаючи кожду букву з осібно з найбільшою увагою, відтак вложив центиметр і люпу до кишені, а на його лиці відмалювало ся задоволенє.

— Кажуть, що талановитий чоловік є невтомимий в зношеню трудів — завважав з усьміхом — се означенє цілком не слушне, але можна його примінити до праці слідчого агента!

Грегсон і Lestrade приглядали ся маніпуляції товариша з великою цікавістю, полученого з тінею погорди. Не доглянули вони правдоподібно сього, що я бачив тепер ясно : що найменші діла Шерльок-Гольмса, мали ціль практичну і цілковито означену.

— І щож ви тепер о тім думаєте? — спитали оба рівночасно.

— Позбавив би я вас заслуги, вияснення сього загадочного діла, коли-б я мав претенсію помагати вам — відмовив мій товариш. — Ви радите собі так добре, що було би шкода, коли-б вам тут хто мішав ся. — В тоні Гольмса звучала неописана злоба. — Але, коли схочете мене повідомляти про перебіг слідства, то я радо буду старав ся вам помочи, о скільки можна, — продовжав. — Тимчасом хотівбим поговорити з поліціантом, котрий знайшов тіло. Чи можете мені сказати, як називаєть ся і де мешкає?

Lestrade заглянув до записника.

— Іван Рансе — пояснив. — Тепер вже не є на службі. Знайдете його під числом 46, Andley Court, Kennigton Park Gate.

Гольмс записав адресу.

— Ходіть, доктор — сказав. — Пошукаємо сього панка, — відтак звертаючись до обох поліціантів, сказав : — На прашанє скажу вам кілька слів, котрі можуть вам придати ся. Без сумніву довершено тут убійства, а убійником був мужчина, високого росту, в силі віку, котрий має пропорціонально малу ногу, носить ординарні чоботи з квадратовими носами і на разі курив цигаро Trichyporoli. Приїхав сюди зі своєю жертвою в дорожці чотироколесовій, до котрої був запряжений кінь, котрий мав три старі підкови, а четверту нову, на одній з передних ніг. Після всякої правдопо-

дібности має убійник церу дуже червону і надзвичайно довгі пазурі в правій руці. Є се лиш дрібні вказівки, але можуть вам бути пожиточними.

Lestrade і Грегсон поглянули на себе з усьміхом недовірливості.

— Коли однак сього чоловіка замордовано, то в який спосіб? — поспитав перший.

— Отруєю, — відмовив Шерльок-Гольмс сухо і забрав ся до відходу. — Ще слово, Lestrade — додав, затримуючись при дверях. — „Rache“ се німецьке слово і значить „месть“; отже не тратьте часу на шуканє панни Рахелї.

І, пустивши сю стрілу, відійшов лишаючи своїх двох суперників в остовпіню.

Розділ IV.

Що сказав Іван Ранце?

Була вже перща, коли виходилисьмо з під ч. 3 в Lauriston Gardens. Шерльок-Гольмс запровадив мене до найблизшого бюра телеграфічного, звідки вислав довгу депешу. Відтак закликав дорожку і казав їхати під адресу, яку подав Lestrade.

— Нема як вістка з першої руки — завважав; — вже справді знаю, чого в тій справі держати ся, але належить дізнати ся всього, що лиш можна; не належить нічого занедбувати.

— Вправляєте мене в подив добродію; не хочете певно вмовити в мене, що ви певні всіх тих фактів, о котрих говорилисьте, як видаєте ся на погляд?

— Не можливо тут ошибати ся — відмовив. — Першою річю, яку я зауважав, по прибуттю на місце був се подвійний слід коліс дорожки вздовж штахет. Прецінь, дощ від тижня не падав аж до вчера, так, що сі глибокі рівці мусіли вирити колеса нинішньої ночі. Є там також сліди підків: відбитка одної з них є о много виразнійша, чим прочих трьох, а се вказує, що ся одна підкова була нова. Скоро дорожка була там вже підчас дощу, а не заїжджала нині рано, о чім мене запевняв Грегсон, мусіла отже приїхати в ночі, а з відси просте заключенє, що привезла убійника і його жертву.

— Ваші висновки є цілковито льогічні — відмовив я. — Але з чого могли ви викомбінувати, якого росту був убійник?

— Бачите добродію, ріст мужчини, в девятьох случаях на десять, можна дослідити після довжини його кроків. Є се обчисленє дуже просте, але не хочу вас тим нудити. Скажу вам лиш, що я міг два рази змірити кроки сього чоловіка; найперше на болотнистій землі в городі, відтак на закурений підлозі в комнаті. Відтак мав я іще один спосіб, щоб справдити мій рахунок. Коли чоловік пише на стіні, начертує слова інстинктивно, на височині своїх очий. А напис, котрий бачилисьмо, був шість стіп над землею. Отже як бачите, потвердженє сього всього було лиш дитинною іграшкою.

— А його вік? — запитав я.

— Коли мужчина може скочити без найменшого напруженя на чотири і пів стопи, то значить, що він не є старий і знеможений; а так широка була баюра на городовій стежці, через котру він перескочив. Сліди обува ліпшого обходять баюру, а чоботи, з ква-

дратовими носами, перескочили її. Нема справді в тім всім жадної тайни. Примінюю по просту до звичайних фактів декотрі теорії обсервації і дедукції, котрі я поручав в своїй статії. Чи є ще що, що вас інтригує?

— Пазурі і цигаро Trichinopoly? — відповів я.

— Вираз на стіні зістав написаний вказуючим пальцем, умоченим в крові. Завдяки своїй люпі доглянув я, що вапно було легко здрапане, а се не лучило би ся єсли би сей мужчина мав обтяті пазурі. А що до цигара, то я зібрав троха попілу з землі; є він темний і не розсипає ся, але укладає ся верствами; а такий попіл дає лиш цигаро Trichinopoly. Я спеціально студійовав попіл цигар, а навіть написав о тім предметі монографію. Схлібляю собі, що можу від одного погляду ока розрізнити попіл, якого будь роду цигар, або тютюну. В пізнаваню отже таких даних ріжнить ся слідчий агент від Грегсонів і Lestrade-їв.

— А червона цера? — запитав я.

— Ах, се твердженє було дещо ризиковне, хотяй не сумніваю ся що маю слушність. Але, не питайте мене в тій хвилі.

Я пересунув долонею по чолі.

— Крутить ся мені в голові — сказав я. Чим довше застаналяю ся над тим, тим більше таємничим видаєть ся мені се все. Чому сї два мужчини, єсли їх було двох, приїхали до пустого дому? Що ся стало з дорожкарем, котрий їх там довіз? В якій спосіб може чоловік змусити чоловіка до зажитя трутини? Звідки походила кров? Яку ціль мав убійник, скоро рабунок виключений? В який спосіб дістала ся там жіноча слюбна обручка? А передовсім, чому перед відходом, написав сей другий мужчина, німецький вираз „Rache“? Признаю ся, що не бачу способу получения тих всіх фактів.

Мій товариш усміхнувся з признанем.

— Ви вичисляєте дуже ясно і дуже стисло всі труднощі положення — сказав. Много інших подробиць є ще не вияснених, хочай маю вже, що до головних точок, усталену опінію. Що ся відносить відкриття бідного Lestrade'a, був се по prostu викрут, в ціли впровадження поліції на мильну дорогу, через підсуненє думки, що німецькі соціялісти і тайні союзи суть замішані в сю справу. Однак слова Rache не написав Німець. Буква А. если ви зауважали, дещо пригадує А з азбуки німецької; тимчасом если Німець, як в тім случаю, пише великими друкованими буквами, уживає завсігди латинської азбуки. Тому можемо на певно твердити, що сего Німець не зробив, але хтось дуже незручний, котрий хотів аж за добре зробити. Був се як кажу, викрут, в ціли впровадження слідства на мильну дорогу. Не скажу тобі доктор, в тій справі нічо більше. Той що слідить тратить урок і віру у людей, если раз вияснить свої штуки. Еслибим вас надто втаємничив в свою методу праці, прийшли би ви певно до заключеня, що я є собі звичайний чоловічок.

— Ніколи в сьвітї — відмовив я; — ви піднесли зване слідчого агента, о скільки се можливе, до уровеня стислої науки.

Мій товариш почервонів з задоволення, чуючи сі слова, висказані тоном щирим і поважним. Я зауважав, що він був вражливий на підхлібства, відносячі ся до єго слідчого талану, як молода дівчинка на компліменти, відносячі ся до її краси.

— Скажу вам еще одно — сказав. Мужчина, котрий мав тонке обуве, делікатнійшої роботи, і сей що мав чоботи з квадратовими носами, приїхали одною дорожкою і йшли стежкою в найліпшій згоді, правдо-

подібно по під руку. Як прийшли до дому, ходили по кімнаті, а радше ходив сей, що мав чоботи з квадратними носами, а тамтой стояв на місци. Се все вичитав я з пороху на підлозі, а крім сего сей, що ходив, впадав поступенно в велике роздражненє. Тое виказала зростаюча величина єго кроків. Цілий час говорив, а в кінци гнів єго замінив ся в бішеність і тоді безперечно наступила трагедия. Но, сказав я вам вже все, що сам знаю, бо проче се лиш припущеня і здогади. В кождім разі яко точку виходу, посідаємо добру підставу. Мусимо ся поспішити, бо пополудни хочу піти на концерт Гальього, щоби послухати Norman Negud-y.

Балакалисьмо так, їдучи брудними уличками і крутими улицями. Нараз на найбруднійшій і. найтемнійшій, наш дорожкар станув.

— Там є Andley Court — сказав, вказуючи вузкий перехід, серед довгої, темної лінії, утвореної мурами. Ту зачекаю.

Andley Court не представляло ся цілком принадно. Через вузкий перехід дісталисьмо ся на подвірє, виложене звичайним каменем, а оточене смердячими норами, котрі служили до мешканя. Торовалисьмо собі дорогу серед товпи замузаних дітваків і шнурів позавішуваних білем, неозначеної краски, але в кінци дійшлисьмо до ч. 46. де на дверях ясніла мосяжна табличка, на котрій було виписано Rance. На наше питанє відповіджено нам що поліцай спить і впроваджено нас до невеличкої фронтової кімнатки. Війшов по хвилі, очевидно не задоволений з сего, що єму перервано сон.

— Я зложив рапорт в бюрі — відмовив.

Гольмс витягнув десятьшелінгову монету з кишені і почав ся нею від нехочу бавити.

— Волілибисьмо сю історію почути з ваших уст — відповів.

— З великою приємністю розкажу вам все, що знаю — сказав поліціант не відриваючи очий від золотого гроша.

— Розкажіть же нам по своєму все, що стало ся. Ранце усів на софі, покритій волосінницею, і поморщив брови, під впливом напруження пам'яті, щоби не опустити жадної дрібниці.

— Отже розкажу з кінця — зачав. Моя служба починаєть ся о десятій вечером, а кінчить ся о шестій рано. О одинадцятій зайшла бійка під „Білим серцем“, але дальше було цілком спокійно в моїм ревірі. О першій зачав падати дощ, а опісля стрінув я товариша, Harry Murchera, котрий має ревір в Holland Grove; сталисьмо на розі улиці Генрієти і балакалисьмо добру хвилю. Відтак, могла бути тоді друга, а може троха пізнійше, помислив я, що варта обійти Brixton Road і побачити, чи там все в ладі. Час був поганий, всюди пусто, ані живої душі не стрінув я через цілу дорогу, лиш минули мене дві дорожки. Я так волік ся нога за ногою, а між нами говорячи, думав я собі, якби то добре було, щоби так мати з кватирку горівки, щоби розігріти ся, аж нагло доглянув я сьвітло сьвічки в знанім домі. А я знав добре, що сї два дома в Lauriston Gardens є пусті, бо властитель не хоче направити каналів, хотяй послідний льокатор одного з домів помер на тиф. Я остовпів, видячи сьвітло в вікні і сейчас підозрівав, що там щось стало ся. Підійшов до дверей...

— Затрималисьте ся і завернулисьте до фіртки городової — перервав мій товариш. — По що?

Ранце напрасно порушив ся і з виразом найбільшого здивованя дивив ся на Гольмса.

— Так — промовив по хвилі — так було, але звідки ви знаєте о тім? Бо видите добродію, як я дійшов до дверей і став перед тим домом, таким тихим і пустим, помислив я собі, що не завадилоби мати когось при собі. Не боюся я там нічого ту на землі, але прийшло мені на гадку, що може то сей небіщик, що вмер на тиф, прийшов оглянути канали, котрі його забили. А як я собі то подумав, огорнув мене такий страх, що я вийшов аж за штаheti, щоби побачити, чи не побачу де ліхтарні Murchera; але не доглянув я, анї його, анї жадної живої душі.

— Їе було нікого на улиці?

— Нікогосінько добродію, навіть пса. Зібрав я тоді цілу свою відвагу, вернув і отворив двері. Було цілком тихо, отже я підійшов аж до кімнати, де ясніло сьвітло. Там сьвітила ся на печи червона, воскова сьвічка і при її блеску побачив я...

— Так, знаю, що ви побачили. Обійшлисьте кімнату кілька разів, клякнулисьте при трупі, потім вийшлисьте до кухні і трібувалисьте отворити замок, а опісля...

Іван Ранце зірвав ся на рівні ноги, з виразом переполоху на лиці і підозріня в очах.

— Де ви добродію укривали ся, де ви се все виділи? — закликав. — Здаєть ся, що ви о много більше знаєте, як повиннісьте.

Гольсм розсьміяв ся і кинув поліціянтови свою карту через стіл.

— Лиш не заарештуйте мене за убійство, — промовив. — Я один з псів, а не вовк; поспитайте Грегсона, або Lestrade'а. Говоріть дальше, щож ви зробили опісля?

Ранце усїв знов на софі, однак вираз занепокоєня не счез з його лица.

— Я вернув до штахет і засвистав. На сей сигнал надбіг Murcher і двох других поліціантів.

— Чи улица тоді була пуста?

— Менше більше, о стілько, що не було на ній нікого, хто мігби на щось придати ся.

— Що ви через се розумієте?

Поліціант скривив ся.

— Бучив я в житю не одного піяка — промовив, — але когось так п'яного, як сей волоцюга, на котрого я тоді впав як виходив, не стрінув іще до тепер. Учепив ся штахет перед хатою і верещав під небеса якусь пісоньку. Він не міг стояти на ногах, а тим менше нам помочи в чімсь.

— Який се був рід чоловіка? — спитав Шерльок Гольмс.

Сей допит видко гнівав Івана Ранце.

— Незвичайний піяк — відмовив. — Бувби певно збудив ся рано на поліційній стації, якби ми не були чим иншим заняті.

— А його лице... одіж... чи зауважалисьте? — перервав нетерпеливо Гольмс.

— Очевидно, скоро мусїв я його підтримувати на спілку з Murcher-ом. Був високий, лице мав червоне, з долини обв'язане...

— Досить! — закликав Гольмс. — Що з ним стало ся?

— Малисьмо і так досить роботи, не було часу ним займатися — відповив поліціант — подразненим тоном. — Заложу ся, що надибав дорогу до дому.

— Як був одітий?

— В бронзове пальто!

— Чи мав батіг в руках?

— Батіг?... ні.

— Мусів його отже зіставити — мрукнув мій товариш. — Не чулисьє, ані не виділисьє відтак случайно дорожки?

— Ні.

— Маєте, се для вас — сказав Гольмс, подаючи поліціянтови золотий гріш, відтак встав і взяв капелюх. — Бою ся, що ви Ранце не зайдете високо в своїй кар'єрі. Повиннісьє мати голову не лише до окраси, але і до ужитку. Моглибисьє були сеї ночі заслужити собі на гальони підофіцира. Сей чоловік, котрого ви мали сеї ночі в своїх руках, мав ключ сеї тайни; власне його шукаємо. Говоренє о тім тепер не має ціли; говорю вам, що воно так є, а не инакше. Ходіть, — доктор.

Вернулисьмо до дорожки, лишаючи нашого інформатора очевидно занепокоєного, хотяй нам недовіряючого.

— Що за квадратовий ідіот! — сказав Гольмс з горестю підчас їзди до дому. — Подумати, що мав таку птицю в руках і з неї не скористати!

— Я іще не можу полапати ся в тім всім. Правда опис сего піяка згоджуєть ся з вашим виображенєм о другім акторі нашої драми. Але, чому раз випочивши вернув до дому? Злочинці не мають сего звичаю.

— Обручка, чоловіче, обручка! По ню вернув. Коли не знайдемо иншого способу зловити його, можемо завсїгди з'ужиткувати обручку, яко принаду. Але я його зловлю, доктор; заложу ся, що буду його мати. А маю се все вам завдячити. Коли-б не ви, не бувби я пішов і стративбим одну з найцікавійших справ... Червоний шлях злочину ве ся і гине серед безбарвного пасма житя людського, а нашим обовязком

є знайти сей шлях, відслонити його і висвітлити від початку до кінця. Тепер на снідане, а відтак на концерт Неруда. Як вона знаменито виконує ноти, з якою вправою володіє смичком!... Як називається сей маленький твір Шорін-а, котрий вона так знаменито грає: Тра-ля-ля-лїра-лїра.

Розвернений в дорожці підсвистував собі як жайворонок, сей гінчий пес-аматор, підчас коли я застановлював ся над всесторонністю людського ума.

Розділ V.

Оголошене спроваджує гостя.

Зворушення, які я зазнав рано, були надто сильні для мого, слабого іще, здоровля; тому по полудни був я вичерпаний цілком. Коли Гольмс пішов на концерт, ліг я на софі і старав ся заснути. Даремний труд! Я мав ум надто подразнений тим, що зайшло, а в мозку крутили ся найдивніші уроєня і підозріння.

Скільки разів замкнув я очі, видів я сего трупа з лицем гориля і з повикручуваними членами. Вражінє, яке се обличчє зробило на мені, було так страшне, що я починав чути вдячність для того, хто єго усмертив. Бо єсли коли небудь черти людські носили пятно найгіршого проступку, то певно жадне не було назначене тим пятном сильнійше, чим черти Еноха Й. Дреббера з Клевелянду. Не менше однак мусів я признати, що справедливости повинно ся стати за досить і що нікчемність замордованої жертви не може бути лагодячою обставиною в очах права.

Чим більше застановляв ся я, тим неправдоподібнійшою видавала ся мені гіпотеза мого товариша, що

сей чоловік зістав отроєний. Пригадав я собі, що Гольмс нюхав його уста, і не сумнівав ся я, що він віднайшов вказівку, котра, піддала йому сю гадку. Если однак не отруя, то щож иньшого спричинило смерть сего чоловіка, скоро не було ані рани, ані знаків удушєня? А з другої сторони, чияж кров поляла ся щорком по підлозі?

Не було слідів борби, жертва не мала також оружя, котрим моглаби зранити противника. Я чув, що доки сї не зістануть відповідно вияснені, ані Гольмс, ані я, не будемо могли спокійно спати. Рівновага і певність себе мого товариша, були для мене доказом, що він виснував собі теорію, що вияснює сї всі факти; але якою була ся теорія, не годен був я навіть догадати ся.

Гольмс вернув пізно, і то так пізно, що було очевидно, що не цілий час був на концерті. Я вже сидів при обіді, як він прийшов.

— Концерт був знаменитий — сказав — займаючи звичайне місце. — Памятаєте добродію, що каже Дарвін про музику? Він твердить, що люди уміли її сотворити і оцінити на довгий час перед тим, ніж научили ся говорити. Може тому переймає нас музика так до глибини. Ми носимо в душі неясні спомини сеї епоки, що тоне в мраці віків, коли сьвіт був іще в стані дитинства.

— Понятє троха за широке — завважав я.

— Понятя повинні завсїгди бути так широкі, як природа, если мають бути її виразом — відмовив. — Але, що вам стало ся? Ви цілком без гумору. Чи би ся справа з Brixton Road роздразнила вас до сего степєня?

— Если маю сказати правду, так є — відповів я. Я повинен бути більше загартований по своїх афганістанських досьвідах. Я дивив ся на товаришів почвертованих на кусні під Майвандом і не тратив я зимної крові.

— Розумію вас. Сей випадок є окружений тайною і се ділає на фантазію; там де не працює фантазія, там нема і страху. Читалисьте вечірні днівники?

— Ні.

— Описують досить точно цілу справу; але не згадують лиш о тім, що коли трупа піднесли з місця, упала на землю жіноча слюбна обручка. Але се і ліпше.

— Чому?

— Гляньте на се оголошенє — відповів. — Я розіслав його до всіх днівників, нині рано, як лиш вернулисьмо.

Подав мені днівник, а я глянув на вказане місце: Перше оголошенє в ряді „знайдених річий“ звучало: „На Brixton Road, нині рано найдено слюбну обручку, на дорозі межи господою під „Білим серцем“ а Holland Grove. Зголосити ся можна по зворот до Др. Ватсона 221 в) уліця Бакер, межи годиною осьмою а девятою нині вечером“.

— Перепрашаю вас дуже, що я ужив вашого назвиска — сказав Гольмс. — Еслибим був подав своє власне, то не один з тих ідіотів мігби його завважати і схотівби ся в справу вмішати.

— Малисьте слушність — відповів я. — Але припустім, хтось зголосить ся, а я не маю перстєня.

— Овшім, маєте — сказав — подаючи мені обручку. — Можете її віддати, є майже така сама.

— А хто, на ваш погляд, зголосить ся до нас, в наслідок сего оголошеня?

— Очевидно, сей добродій в бронзовім пальті... наш приятель о цвітучім лицю, в чоботах з квадратовими носами. Коли не прийде сам, то пришле спільника.

— Чи така прогулька не видасть ся йому небезпечною?

— Зовсім ні. Коли мої здогади є слухні, а маю причини думати, що так, сей чоловік наразить ся радше на всяку небезпеку, якби мав стратити обручку. Я є майже певний, що опустив її, похиляючи ся над трупом Дреббера і на разі не завважав сего. Коли вийшов на улицу, завважав згубу і спішно вернув, але вже застав поліцію, котра прибула, завдяки його дурноті; бо не потрібно лишив горючу свічку.

Мусів удавати п'яного, щоби відвернути підозріне, яке могла взбудити його присутність при штахетах. Тепер поставте ся в його положенє. Застановивши ся, міг припустити, що загубив перстень на улиці, коли вийшов з дому. Щож в такім случаю зробить? Буде покvapно читати оголошенє в вечірних дневниках, о загублених річах. Очи його звернуть ся і на моє оголошенє; буде ущасливлений. Чому мавби ся бояти засідки? Нема причини припускати, що сей, хто знайшов перстень, догляне в нїм звязь з убійством. Тому повинен прийти. І прийде. Побачите його перед впливом години.

— А щож тоді? — запитав я.

— О, се оставте мені. Маєте яке оружє?

— Маю старий службовий револьвер і кілька набоїв.

— Добре би було коли-б ви його очистили і набили. Будемо мати до діла з чоловіком, котрий нічо не має до страчення, а хотяй я заскочу його нечаяно, однак добре є бути приготованим на все.

Удав я ся до спальні і услухав ради Гольмса. Коли я вернув з револьвером, застав я попрятаний стіл, а Гольмса зуполеного в улюблене занятє; трюнкав на скрипці.

— Біг справи приспішаєть ся — сказав; — власне одержав я відповідь на мою депешу з Америки. Виказуєть ся, що мої здогади були слухні.

— Які? — спитав я поспішно.

— Треба буде натягнути нові струни на мою скрипку — відмовив. — Вложіть револьвер до кишені. Як сей добродій прийде, то говоріть з ним цілком обожно, а мені лишіть решту; передовсім не перестрашуйте його дуже бистрим вдивлюванєм ся в нього.

— Вже осьма — промовив я, поглядаючи на годинник.

— Так. Правдоподібно буде тут за кілька хвиль. Відхиліть двері. Так... досить. А тепер вложіть ключ від середини. Дякую! Дивіть добродію, вишукав я вчора на лавках стару цікаву книжку... „De iure intergentes“... видана по латині, в Liegé, в Нідерляндах, р. 1642. Голова короля сиділа йому іще тоді добре на шиї, коли друковано сю книжку в бронзовій окладинці.

— А хто її друкував?

— Якийсь Пилип de Croy. На першій стороні видко напись, виписану зблідлим чорнилом: „Ex libris Gulielmi Whyte“. Правдоподібно якийсь совістний адвокат з XVII віку; письмо його чути правником. О, здаєть ся мені, що отсе вже наш очікуваний!

Коли се говорив, відозвав ся голосно дзвінок. Шерльок-Гольмс встав тихо і обернув крісло в напрямі дверий. Чулисьмо, як слуга перейшла через сїни і відсунула засуву.

— Чи тут мешкає др. Ватсон? — спитав чистий голос, але шорсткий.

Не моглисьмо дочути відповіді слуги, але двері замкнули ся і хтось зачав входити по сходах, непевним волочучим ся кроком. По лицю мого товариша, що чуйно надслухував, перейшов вираз здивованя. Кроки волокли ся відтак по коритари, а вкінци хтось легко запукав.

— Прошу увійти! — закликав я. /

На сей зазив, місто страшного мужчини, котрого ми надіяли ся, вийшла, криваюча, дуже стара баба з зівялим і поморщеним лицем. Наглий блеск сьвітла видко осліпив її, бо, коли поклонила ся, стояла клапаючи капправими і червоними очима, а дрожачими пальцями шукаючи чогось в кишени. Я глянув на мого товариша; на його лици малював ся вираз такого розпучного розчарованя, що я з трудом задержав повагу.

Стара відьма витягнула вкінци з кишені вечірний дневник і показала на наше оголошенє.

— Ось се мене тут спровадило, прошу ласки панів — промовила, складаючи низький поклін; — золота слюбна обручка, найдена на улици Brixton Road. Се найпевнійше обручка моєї дочки Sally; віддала ся перед роком, а чоловік її стерником на кораблі. Боже милосердний, щоби то було, колиби він так вернув і застав її без обручки! Не дуже він там чемний взагалі, а щож доперва, коли собі трохи підіпе. З перепошенєм панів, Sally пішла вчера до цирку з...

— Чи се її обручка? — спитав я.

— Богу дякувати! закликала стара. — То доперва Sally утішить ся! Так, се сей сам.

— Яка ваша адреса? — спитав я беручи олівець.

— Улиця Дункан, 13. Houndsditsch. Кавалок дороги...

— Brixton Road не лежить між жадним цирком а Houndsditsch — відізвав ся сухим тоном Шерльок-Гольмс.

Стара баба відвернула ся і кинула проникливий погляд з під зачервонілих повік на говорячого.

— Сей пан питав ся о мою адресу — відмовила — Sally мешкає на Mayfield Place, Peekham 3.

— А як називаєте ся?

— Я Sawyer... вона Dennis, бо оженив ся з нею Тома Dennis, великий хлоп, пристойний, а доки він є на морю, не має рівного собі стерника, але на суші, між жінками а шинками...

— Ось ваш перстенець — перервав я, послушний знакови, який дав мені товариш; — найправдоподібнійше належить він до вашої дочки і тішу ся, що можу звернути його правній властительці.

Бурмочучи під носом благословеньства і подяки, стара чарівниця всунула перстенець до кишені і незабаром дійшов до нас зі сходів відголос її суваючих кроків.

Скоро лиш замкнули ся за нею двері, Шерльок-Гольмс зірвав ся на рівні ноги і побіг до своєї спальні. За хвилю вернув в плащу і з хусткою на шії.

— Піду за нею — промовив поспішно; — се без сумніву спільника нашого добродія і запровадить мене до нього. Ждіть на мене.

Ледво замкнули ся двері за нашим гостем, Гольмс збіг зі сходів. Я виглянув через вікно і добачив, як стара волокла ся поволи по противній стороні улиці, а Гольмс ішов за нею в певнім віддаленю. „Або ціла

його теорія хибна“, подумав я собі, „або запровадить його до самого ядра тайни“. Без потреби поручав мені, щоб я ждав на нього; я чув і так, що не заплющу ока, доки не буду знати висліду сеї пригоди.

Була близько дев'ята година, коли Гольмс вибрався в дорогу. Я не мав поняття, як довго забарить ся; тоді розсівся я вигідно і, курячи файку, перекидав „Scenes de la vie de Boheme“ Генрика Мургера. Вибила десята і я дочув відголос кроків служниці, що ішла спати; вибила одинайцята і відізвалися поважніші кроки газдині, що зміряла до тої самої ціли. Нарешті, перед самою дванайцятою дався чути скрегіт ключа в замку. Заледви Гольмс ввійшов, вичитав я з виразу його лиця, що йому не повелося: він видавав ся рівночасно і убавлений і з'иритований, аж вкінці веселість взяла верх і він вибух голосним сьміхом.

— Не хотів би за ніщо в сьвітї, щоби сі з Scotland-Yardu довідалися о моїй пригоді — закликав, падаючи на фотель. — Кпив я з них немилосердно, але вони з мене взаїмно кпилиби до кінця життя. Але я можу собі дозволити на сьміх, бо є певний, що завсїгди їм дорівнюю.

— Щож сталося? — спитав я.

— Зараз вам розкажу, бо щож мені шкодить, що ви довідаєтеся, як дуже мене взяли „на бас“? Ся стара відьма, перейшла кусень дороги, почала кривати, начеб її заболїла нога, вкінці стала і закликала переїджаючи дорожку. Я старався зблизити до неї о скілько мож, так, щоби учути її адресу, але се було злишно, бо крикнула так голосно, що міг її почути кождий, ідучий по другій сторонї: „Ідьте на улицу Duncan 14, Houndsditsch“. Подумав я собі, що сказала нам очевидно правду, а переконавши ся, що всїла до

дорожки, я учепив ся з заду візка. Є се штука, котру повинен посідати кождий поліціянт. Тоді рушилисьмо в дорогу і не задержалисьмо ся аж під вказаною адресою. Зіскочив я, заким доїхалисьмо на місце і з найобоятнійшою міною в сьвітї пішов по хіднику. Дорожка стала, візник зійшов з кізла, отворив дверцята і стояв хвилю, вижидаючи. Але... ніхто не висідав. Коли я підійшов до дорожки, візник, вистрашений, стремів в ній до половини, навіть перевертав подушки сиджень і сипав добірними проклонами, яких я іще не чув. Пасажирка зникла, пропала як камінь у воду і здаєть ся менї, що багато часу мине, заким візник відбере свою заплату. Засягнувши відомости під ч. 13. довідалисьмо ся, що сей дім належить до маючого гандляра паперу, що називаєть ся Kieswiek і що ніхто там не знав прїзвіща Sawyer, ані Dennis.

— Алеж мій добродію — закликав я здивований — хиба не вмовите в мене, що та криваюча баба була в силі висісти з дорожки в бігу і то так, що ані ви, ані візник не завважали!

— Най чорти пірвуть таку стару бабу! — сказав Шерльок-Гольмс з гордостю. — То з нас старі баби, що так далисьмо ся підійти! Мусїв се бути молодий хлопець, незвичайно сильний, а до того дуже добрий актор. Се його перебранє було знамените. Він очевидно бачив, що я слїджу його і ужив такого викруту, щоби менї висмикнути ся. Показуєть ся з сего, що чоловік, котрого шукаємо, не є так самітний, як ми припускали, але має також приятелїв, котрі є готові наразити ся для него. Доктор, ви цілком вичерпані, видко се по вас. Послухайте моєї ради і положім ся спати.

Я був справді дуже утомлений, тому не спротивляв ся. Оставив Гольмса, сидячого коло печи, в котрій

горів огонь, і довго в ночі чув я іще здавлені, сумні тони його скрипки, що доказувало, що він безнастанно роздумував над незвичайною тайною, котру постановив відкрити.

Розділ VI.

Товія Грегсон доказує, до чого є спосібний.

Дневники слідуючого дня були переповнені „Тайною з Brixton“ як її титулювали. Кождий поміщував довгі описи справи, а декотрі друкували іще в додатку вступні статії. Були там і для мене нові обставини. До тепер маю іще в записнику витинки і витяги, відносячі ся до тої справи, а отсе зміст голосів кількох часописий :

На гадку „Daily Telegraph“, в судових річниках рідко лучається стрінуту так незвичайну трагедію. Німецьке назвиско жертви, брак всіляких причин злочину, грізна напись на стіні, все то вказує, що сей чин поповнили політичні емігранти і революціонери. Соціалісти мають много союзників в Америці, а померший без сумніву переступив приписи їх тайного кодексу, а вони слідили за ним і найшли в Лондоні. Мимоходом згадавши о тайних судах „agna tofana“ Carbonari-ох, марграфині Brinvilliera, теорії Дарвіна, засадах Мальтуса, проступниках, убійниках з доріг Rataliftu, статя кінчила ся відозвою до ряду, накликаючою до пильнійшого догляду над чужинцями в Англії.

„Standard“, коментуючи факти, писав, що подібне безправє лучається звичайно, коли державою править вільнодумне сторонництво. Впливають вони з заколо-

тів, які повстають в умах товпи через розсіване понять, котрі підкопують повагу всякої влади. Небіщик був Американцем, котрий прибув перед кількома тижнями до столиці. Замешкав у пані Charpentier, на Torguay, Terrace, Cambervell. В подорожі товаришив йому приватний секретар, д. Йосиф Станберсон. Оба попращали газдиню ві второк, дня 4. б. м. і поїхали на стацію Euston, і заявили їй, що мають замір удати ся до Ліверполя. Відтак бачено їх разом на пероні, а опісля нічо о них не було чути, аж доки не найдено тіла Дреббера в пустім домі на Brixton Road, о кілька миль від Euston-y.

В який спосіб дістав ся там? Хто був його убійником? Все се окружене якоюсь тайною. З задоволенням довідуємо ся, що дд. Lestrade і Герсон зі Scotland-Yard-y взяли в свої руки вислідженє сеї справи; можемо отже бути певними, що сї звісні, досвідчені поліційні агенти, незабаром висвітлять сю таємничу справу.

„Daily News“ не сумнівав ся, що се політичний проступок. Деспотизм всіх континентальних держав і брак лібералізму вчинили, що до нашої держави вимігрували люди, котрі могли би оказати ся добрими горожанами, колиб не були розгорячені тим всім, що пережили. Серед тих людей обов'язував кодекс честі, а кожде виломленє ся з під його приписів, карано смертю. Поліція повинна доложити всіх заходів, щоби відшукати секретаря, Стангерсона, і дізнати ся обставин життя убитого. Великим кроком наперед є відшуканє адреси дому, в котрім мешкав; а стало ся се, завдяки проворности і ревности д. Герсона зі Scotland-Yard-y.

Читалисьмо разом сї нотатки, сидячи при сніданю з Шерльок-Гольмсом, котрого вони очевидно інтересували.

— Сказав я вам, що щонебудь станеться, Lestrade і Грегсон будуть збирати лаври.

— Се залежить від звороту, який возьме справа.

— Дайте спокій! анї трохи. Коли убійника зловлять, станеться се, завдяки їх заходам; коли їм вихопить ся, наступить се мимо їх заходів. Щонебудь зроблять, будуть мати завсїгди сторонників. *Un sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire**).

— А се що, до лиха? — закликав я, бо в сїнях і на сходах дав ся чути відголос численних кроків і окликів обурення, котрі висказувала наша господиня.

— Дивізія армії слїдчої поліції^а з улиці Бакер — відмовив Гольмс з цілою повагою, а коли се говорив, до кімнати впало шістьох лобузів таких брудних і обдертих, яких я іще в житю не бачив.

— Тихо, спокійно! — закликав Гольмс, строгим тоном і обідранці стали відразу в ряд, неповорущно, як шість відражаючих статуй.

— На будуче будете присилати Wigginsa з рапортом самого, а прочі маєте чекати на улици. Розумієте? Wiggins, довідалисье ся чого?

— Нї пане — відмóвив один з обірванців.

— Я був сего певний. Однак не залишайте шукати, доки не довідаєте ся. Маєте тут — дав кождому шилінга. — А тепер марш; щобисьте менї на другий раз принесли красші вістки.

Кивнув рукою, а хлопчиська побігли як щурі, по сходах, а за хвилю долїтали нас з улиці їх крикливі голоси.

— Деколи такий малий жебрак принесе далеко ліпші вісти, як шість поліційних агентів — замітив

*) Дурний завсїгди знайде дурнійшого, котрий його подивляє.
(Прим. перекл.).

Гольмс. — Сам вид поліціянта вистарчить нераз,¹ щоб замкнути людям уста. Сі обірванці ходять всюда і все чують. Притім добрі з них лиси; лиш бракує їм належної організації.

— Чи ви послугуєте ся ними в справі Brixton? — спитав я.

— Так є; хотівбим вияснити одну точку. Врешті се лиш квестія часу. Ого! довідаємо ся якоїсь новини! Грегсон іде улицею, а на його лиці малюєть ся невисказана радість. Думаю, що хиба іде до нас. Так, задержав ся... Ось і він!

Потягнений дзвінок сильною рукою, голосно відізвав ся і незабаром ясноволосий поліціант минув сходи, скачучи по три степені і впав до нашої кімнати до забави.

— Дорогий добродію! — закликав, стискаючи руку Гольмса, котрої сей до него не витягав — прошу мені погратулювати. Вже все маю в руках, ціла справа ясна як день.

Здавало ся мені, що по виразистій твари мого товариша перейшла тїнь неспокою.

— Якто, впалисьє на властивий слід? — спитав.

— Слід властивий! Алеж добродію, наш пташок сидить вже під ключом!

— А називаєть ся?

— Артур Charpentier, підофіцир королівської маринарки — відмовив Грегсон помпатично, затираючи товсті руки і вигинаючи тіло на перед.

Шерльок Гольмс відітхнув з очевидною полекшою, а усьміх повернув на його лице.

— Сядьє добродію Грегсон, і спробуйте одно з тих цигар — сказав. — Радібисьмо як найскорше

знати в який спосіб се стало ся. Може напете ся трохи whiskey з водою.

— Здало би ся — відказав поліціант. — Я цілком вичерпаний працею двох останніх днів. Не так напруженем фізичним, як напруженем ума. Ви зрозумієте мене ліпше, як хто небудь, добродію Шерльок-Гольмс, бо оба не щадимо свого мозку.

— Ви дуже ласкаві для мене, добродію Грегсон — сказав Гольмс з цілою повагою. — Розкажіть же вже раз, в який спосіб ви дійшли до такого вислідку?

Поліціант розсів ся вигідно в фотели і з задоволенем споглядав на клуби диму, зносячого ся з цигара. Нагло ударив ся долонею в коліно, в приступі веселости.

— Найліпшим з того всього — закликав — є се, що той осел Lestrade, котрий маєть ся за такого мудрого, пустив ся цілком блудним слідом. Він шукає Стангерсона, котрий має зі злочином стільки спільного, що новонароджена дитина. Не сумніваю ся, що вже його зловив.

Ся гадка видала ся Грегсонови такою потішного, що сьміяв ся на ціле горло, доки не закашляв ся.

— Щож вас навело на слід убійника?

— Зараз вам розкажу. Але, доктор Watson, застерігаю собі дискрецію, се лиш між нами. Першою трудностю, з якою стрітилисьмо ся, був брак всіх вказівок, що до минувшини сего Американця. Є такі, котрі ждали би відповіді на свої оголошення, або відомости, що поволи стягали ся. Але Товія Грегсон не в сей спосіб забираєть ся до діла. Ви памятаєте капелюх побіч помершого?

— Памятаю — відмовив Гольмс — капелюх від Івана Underwood'a і Синів, 129 Camberwell-Road.

Грегсон глянув на Гольмса, цілком збитий з пантелику.

— Не припускав я, що ви се завважаєте — вимовив. — Чи ви там були?

— Ні.

— А! — закликав Грегсон з задоволенєм; — не належить, видите, ніколи занедбувати жадної спосібності, хочайби видавала ся малого значіння.

— Для великого ума нема нічо малого — завважав Гольмс поважно.

— Отже, пішов я до Underwooda і запитав його чи він продав капелюх такої величини і такого виду. Заглянув до книжки і найшов відразу, що післав капелюх до д. Дреббера, що мешкав в пансіонаті Charpentier, Torquay Terrace. Я мав вже його адресу.

— Знаменито, дуже добре — шепнув Шерльок-Гольмс.

— Відтак пішов я до д. Charpentier — продовжав дальше агент. — Застав я її дуже змішану і бліду. Дочка, гарна дівчина, говорячи мимоходом, мала червоні очі, а її уста дрожали, коли говорила до мене. Се не уйшло моєї уваги і сейчас знюхав я письмо носом. Ви знаєте се чувство, добродію Гольмс, яке нас огортає, коли бачимо, що впалисьмо на властивий слід: всі нерви дрожать. „Чи пані чули о таємничій смерті свого послідного льокатора, добродія Еноха Й. Дреббера з Клевелянду?“ — спитав я.

Мати кивнула головою. Не була годна вимовити слова. Дочка вибухнула плачем. Я чув щораз виразнійше, що сі люди були замішані в нещасливу справу.

— О котрій годині д. Дреббер вийшов від вас на лютяг? — спитав я відтак.

„О осьмій“ — відмовила, стараючи ся запанувати над зворушенем. — „Секретар його д. Стангерсон, сказав, що є два потяги: один о годині 9 минут 16, другий о 11-тій. Д. Дреббер мав замір їхати першим.“

— І ви пані відтак вже його не бачили?

Страшна зміна зайшла в лицю женщины, коли я задав її се питанє. Поблідла, як хустка і минуло кілька хвиль, заким потрафіла відмовити: — „Ні“ — охриплим, непевним голосом.

Настала хвилева мовчанка, відтак дочка відізваля ся спокійним, рішучим тоном:

„Мамо, лож не довела ніколи до нічого доброго. Будьмо щирі зглядом сего пана; бачилисьмо іще раз д. Дреббера“.

„Най тобі Бог простить!“ — крикнула п. Charpentier, підносячи руки до неба і опускаючи ся на фотель. — „Замордувалась брата“.

„Артур перший зажадавби, щоб ми сказали правду“ — відмовила молода дівчина.

— Скажіть же мені пані тепер все — промовив я. Звіреня на половину, є гірші від жадних: Врешті, ви не знаєте, як далеко ми вже втаємничені в сю справу.

„Нехай наслідки спадуть на твою голову, Аліцїє!“ — закликала мати, відтак звертаючись до мене, додає: — „Отже скажу вам все. Лиш ви не думайте, що моє зворушенє і неспокій о сина впливають з того, що він умачав руки в тій страшній справі. Він є цілком невинний. Лиш бою ся, що він може видати ся скомпромітованим в ваших очах і інших людей. Воно справді можливе, але запорукою його невинности є чистий характер і дотеперішне житє“.

— Найкористнійше для пані буде, повторяю, коли розкажете все точно — відмовив я. — Вірте мені,

що коли ваш син є невинний, нічо йому не станеться!

„Аліціє, може лїпше буде, як нас лишиш самих“ — промовила і дочка вийшла з кімнати. — „Не мала я заміру розказати вам того всего — говорила дальше панї Charpentier, — але як моя дочка вже зачала, не маю иншої точки виходу. Тому постановила я все вам розказати, що стало ся не лишаючи жадної подробности“.

— То дуже мудро з вашої сторони — завважав я.

— Д. Дреббер мешкав у нас близько три тижні. Подорожував по континенті разом зі своїм секретаром д. Стангерсоном. Я завважала на їх куфрах наліплені картки з написею „Копенгага“, то доказує, що вони перебували в тїм місци перед приїздом сюди. Стангерсон був чоловік тихий, поважний, чого не можу сказати про його пана. Простакуватий в своїх привичках, грубіянський в обходженю, упив ся того самого вечера коли приїхав, і, мушу визнати, що по дванайцятій годині в полудне не бачила-м його ніколи тверезого. Захованє ся його супротив слуги, було відражаюче, свобідне і зарозуміле а, що найгірше, зачав небавом поступати так само і з моєю дочкою, Аліцією; нераз відзивав ся він до неї в спосіб, котрого на щастє, в своїй дівичій невинности, не зрозуміла. Раз забув ся до сего степеня, що вхопив її в пів і поцілував, а ся обида обурила навіть і його секретаря, котрий не щадив йому докорів за таке безличне поступованє.

— Не розумію, для чого ви зносили се все? — запитав я. — Думаю, що панї можуть позбути ся своїх льокаторів в кождїй хвилі?

Панї Charpentier счервонїла на моє слушне питанє.

„Бодайби я була викинула його першого дня, як лиш показав ся, — відмовила. — Але покуса була за велика. Кождий з них платив фунт штерлінгів денно, що виносило чотирнайцять фунтів тижнево, а прецінь тепер мертвий сезон. Я є вдовою, удержанє сина, котрий служить при маринарці, коштувало мене дуже много. Жаль мені було такого зарібку; хотілам як найліпше. Послідний проступок д. Дреббера був однак так обураючий, що вимовилам йому мешканє, виясняючи, чому. Така була причина його від'їзду.

— І щож дальше?

„Відітхнулам свободнійше, коли виніс ся. Син мій тепер власне має урльоп, але нічо йому про се все не говорилам, бо є раптовний і сестру обожає. Коли я замкнула двері за тими льокаторами, камінь спав мені з серця. На жаль, заким однак минула година, відізвав ся дзвінок, д. Дреббер вернув в стані незвичайного підохоченя. Очевидно добре підпив собі. Силою дістав ся до кімнати, де я сиділа з дочкою і зачав безладно оповідати, що спізнив ся на потяг. Відтак звернув ся до Аліції і в моїй присутности запропонував їй, з цілою безличністю, щоби з ним утікала. — Ви вже повнолітні — говорив. — Жадне право не може вам сего заборонити. Маю більше гроший чим можу видати. Не звертайте на стару уваги, але ходіть сейчас зі мною. Будете жити як княгиня“. Бідна Аліція була така переражена, що відсунула ся від него, але він вхопив її за руку і старав ся потягнути до дверей. Я тоді крикнула, і в тій самій хвилі син мій, Артур, увійшов до кімнати. Що опісля стало ся, нічо вже не знаю. Чулам проклони, відгомін бійки, але булам така переражена, що не важилам ся піднести голови. Коли опри-

томнілам, побачилам Артура, стоячого з ліскою в руках на порозі; що сьміяв ся до рознуку.

„Ну, маю надію, що сей гарний пан, не буде вже нам більше завертати голови — промовив. — Однак піду за ним і побачу, що зробить зі собою“. — Се кажучи, Артур взяв капелюх і вийшов. Слідуючого ранку довідалисьмо ся о таємничій смерти д. Дреббера.

Се оповіданє переривала панї Charpentier частими зітхненнями і мовчанкою. Хвилями говорила так тихо, що заледво міг я дочути її слова. Я поробив записки з сего її зізнання, для уникнення ошибок“.

— Алеж се незвичайно займаюче — промовив Шерльок-Гольмс позіваючи. Щож дальше?

— Коли панї Charpentier скінчила — говорив дальше поліційний агент — вдивив ся я в ню зором, котрий, часто як переконав ся, робить вражіє на жєнщини, і запитав ся, о котрій годинї вернув її син?

„Не знаю“ — відмовила.

— Не знаєте панї?

„Нї; має ключ і увійшов, нікого не будячи“.

— Панї очевидно вже спали?

„Так є“.

— А коли пішли панї спати?

„Коло одинайцятї“.

— В такім случаю ваш син, був за домом около двох годин?

„Так!“

— А може чотири, або пять?

„Може“.

— Щож робив через сей час?

„Не знаю!“ відмовила бліднучи іще більше.

— Очевидно, відтак не мав я вже вибору. Довідав ся я, де тепер перебуває офіцир Charpentier, взяв

зі собою двох поліціантів і заарештував його. Коли я діткнув ся плеча і спокійно завізав його, щоби пішов за мною, відмовив мені з нечуваною безличністю: „Припускаю, що ви мене арештуєте, яко вмішаного в справу убійства сего драбуги Дреббера?“ Не згадалисьмо йому і слова о злочині, а відізане ся його було отже підозріле.

— Дуже — сказав Гольмс.

— Тримав в руках ту саму грубу палицю, котру, як казала мати, взяв зі собою, коли вибіг гонити Дреббера. Є се сукатий дубовий бук.

— Якаж отже ваша гадка?

— Отже так на мою думку, він гонив за Дреббером аж до Brixton Road. Там зайшла між ними нова авантура, офіцир ударив ціпком Дреббера, може в саму ямку, що спричинило його смерть, не лишаючи найменшого сліду. Злива була так велика, що на улиці було цілком пусто і Charpentier міг неспостережено заволочити тіло своєї жертви до пустого дому. Що відноситься ся свічки, крові, написи, написаної на стіні і перстень, вважаю, що се все лиш викрути, щоби змити слід і впровадити в блуд поліцію.

— Пописалисьте ся знаменито, добродію Грегсон, промовив Гольмс заохочуючим тоном. — Справді, думаю, що будемо мати з вас потіху.

— Схлібляю собі, справді, щом не зле попровадив справу — відмовив з гордостю агент. — Офіцир зізнав, що через якийсь час слідив Дреббера, але вкінці Дреббер доглянув його і всїв до дорожки, щоб йому вимкнути ся. П. Charpentier вертаючи до дому, стрінув давного товариша і пішов з ним на довгий прохід. Спитаний де мешкає той товариш не був в силі дати вдовольючої відповіді. Думаю, що всі ті случаї, мають

зі собою безперечно якусь звязь. Лиш тїшив мене сей Lestrade, що пустив ся хибним слїдом. Побоюю ся, що він не багато довідаєть ся. Але, а се що? там до лиха! таж він сам у власній особі!

Дійсно, в тій хвилі увійшов до кімнати Lestrade, але позбавлений тої певности себе, яка ціхувала його обходженє і одїж. Лице мав змінене, перестрашене, одїж невичищена, занедбана. Видко прийшов з заміром засягнути ради Шерльок-Гольмса, але коли побачив товариша, змішав ся і нахмурился. Стояв на середині кімнати, обертаючи нервовим рухом капелюх і не знаючи що зробити.

— Справді нечуваний случай — сказав вкінці — справа цілком незрозуміла.

— А! так думаєте добродію Lestrade? — закликав триумфуючо Грегсон. — Я був певний, що ви дійдете до тої конклюдзії. Чи відшукались те вже раз секретаря д. Йосифа Стангерсона?

— Сей секретар, сей д. Йосиф Стангерсон — відмовив поважно Lestrade — зістав убитий нині, около шестої рано в готели Helliday.

Розділ VII.

Сьвітло серед темряви.

Новина, якою повитав нас Lestrade, була така важна і несподівана, що всі три остовпілисьмо. Грегсон зірвав ся з крісла і виняв решту whiskey з водою, а я дивив ся на Шерльок-Гольмса, що сидів з затисненими устами і поморщеними бровами.

— І Стангерсон також? — шепнув — справа пу-
таєть ся.

— Була і без того досить заплутана — промовив
Lestrade, сідаючи. — Але здаєть ся мені, що я перер-
вав воєнну нараду?

— Чи... чи ви певні сеї новини? — спалахнув
Грегсон.

— Вертаю з його кімнати — відповів Lestrade. —
Я перший відкрив що стало ся.

— Що іно учулисьмо гадку Грегсона в тій справі,
завважав Гольмс. — Чи не схотілиби ви нам сказати,
що зробилисьте і бачилисьте в тій справі?

— Овшім — відмовив Lestrade. — Щиро визнаю,
що я був переконаний о участі Стангерсона в убитю
Дреббера, заким сей новий факт виказав мені, що
я цілковито ошибав ся. Занятий сею гадкою, забрав ся
до відшукування секретаря. — Отже, бачено їх разом на
стації Euston, около пів до девятої вечером 5-го дня.
О другій рано знайдено Дреббера при Brixton Road.
Найважнійшою тому річею було, довідати ся, що ро-
бив Стангерсон між годиною пів до девятої, а часом,
в котрім поповнено убійство, і що опісля з ним стало
ся? Я зателеграфував до Ліверполю, подаючи прізви-
ще і певні вказівки, що до Стангерсона і поручаючи
розвинути надзір над американськими кораблями. Від-
так забрав ся я сам до роботи і почав ходити по всіх
готелях і пенсіонатах, в околиці стації Euston. Я думав
що коли Дреббер розлучив ся зі своїм товаришем, сей
последний, очевидно, переспав десь ніч в тій самій діль-
ниці, щоб слідуячого ранка піти знов на стацію.

— Правдоподібно умовили ся перед розлученєм,
де завтра стрінуть ся? — завважав Гольмс.

— Так було справді. Цілий вчорашній вечір стра- тив я на безуспішних пошукуваннях. Нині рано почав я знов і осьмій був я вже в готелю Hollidaya, при- улиці Little George. На моє запитаннє, чи мешкає там д. Стангерсон, відказано мені потверджаючо.

„Безперечно ви є тим, на котрого п. Стангерсон чекає,“ сказано мені. „Сподівається ся вже когось від двох днів“.

— Деж він є тепер? — спитав я.

„У себе; іще спить, казав збудити ся о девятій“.

— Піду сам до него — відмовив я.

— Подумав я, що моя несподівана поява, змішає його до того степеня, що вирветь ся йому яке необа- чне слово. Портієр пішов за мною, щоб мені показати кімнату; був я вже на другім поверсі, а до неї прова- див малий коритарик. Портієр показав мені двері і хо- тів відійти, коли нараз я щось побачив, що мене пе- реняло страхом, мимо мого двацятьлітнього досвіду. З під дверей тїк малий потічок крові, котрий пере- плив через коритарик і утворив під противлежною сті- ною малу калужу. Я крикнув, а се спричинило поворот портієра. Мало що не зомлів на вид крові. Двері були з середини замкнені, але ми їх підважили в двійку і виломали. Вікно в кімнаті було отворене, а около вік- на лежало тіло мужчини в нічній сорочці лицем до землі. Видко вже не жив від якогось часу, бо був за- костенів і холодний. Коли ми його обернули, портієр пізнав відразу, що се був той сам пан, котрий винай- мив кімнату під іменем Йосиф Стангерсон. Причиною смерти був удар ножем, чи штилетом в лівий бік, але так глибокий, що мусїв поребити серце. А тепер при- ходить найдивнійша річ. Як вам здаєть ся, що находи- ло ся над замордованим?

Дрож перебігла мене від стіп до голови, огорнуло мене пречутє чогось страшного, заким ще Шерльок-Гольмс відмовив:

— Слово, **RACHE**, написане кровію!

— Так є! — відповів дрожачим голосом і всі мовчалисьмо через добру хвилю.

Поступованє незнаного убійника було таке систематичне і таке незрозуміле, що злочин ставав ся тим страшнійший. Нерви мої загартовані на полю битви, почали відмовляти мені послуху — я дрожав цілий.

— Бачили убійника — продовжав Lestrade. — Хлопець, продаючий молоко, ідучи уличкою до молочарні, між оборою а задом готелю, завважав, що драбина, котра там завсїгди лежала, стояла оперта о одно з вікон на другім поверсі, котре було цілком отворене. Хлопець, минувши готель, оглянув ся і побачив на драбині якогось чоловіка, котрий сходив з таким спокоєм, так не зраджаючи жадного зворушення, що хлопець взяв його за столяра, або теслю, працюючого в готелю. Тому не звернув на сего чоловіка особлившої уваги, лиш дивував ся, що він так вчасно зачинає роботу. Хлопець має вражіне, що сей мужчина був високий, мав лице червоне, а на собі довгий, бронзовий плащ. Доконавши убійства, лишив ся через якийсь час іще в кімнаті, бо найшлисьмо в мидници воду з кровію, де мив руки, а на простиралах плями крови, котрі показують, що витирав о них ніж.

Я глянув на Гольмса, чуючи опис вигляду убійника, зовсім згідний з тим, який він подав мені. Але не доглянув я на лиці свого товариша найменшого слїду учутя тріумфу, або хоч задоволення.

— Чи не найшлисьте в кімнаті нічо, що моглоби навести на слїд убійника? — спитав.

— Зовсім нічого. Стангерсон мав в кишені калитку Дреббера, але так певно завсїгди було, скоро він платив за него рахунки. В калитці було більше як 80 фунтів штерлінгів. Які небудь є причини сих незвичайних убійств, рабунок однак є цілковито виключений. При убитім не найшов я ані паперів, ані жадних записок, лиш одну депешу, датовану з Клевелянду, який місяць перед тим, на котрій було: „J. H. є в Європі“, без підпису.

— І нічо більше? — спитав Гольмс.

— Нічо важного. Повість, яку нещасливий чоловік читав заки заснув, лежала на ліжку, а файка побіч на кріслі. На столику стояла склянка води, а на футрині вікна лежало деревляне пуделочко з двома пігулками.

Шерльок Гольмс зірвав ся з крісла, видаючи оклик радости.

— Послїдне огниво! — закликав — тепер вже нічого мені не бракує!

Поліціанти глянули на него поглядом безмежного здивованя.

— Нарешті, маю в руках всі нитки, котрі складають ся на сей заплутаний вузол — сказав мій товариш тоном звірення. — Очевидно, є іще деякі браки, але се дрібнички; головних фактів, які зайшли від часу розлученя ся Дреббера зі Стангерсоном на стації, до хвилі знайденя тіла, я є такий певний, якбим дивив ся на них власними очима. Дам вам сейчас доказ. Добродію Lestrade, не маєте часом тих пігулок?

— Овшім, — відмовив Lestrade, витягаючи біле пуделочко з кишені; — я забрав їх з собою з мошонкою і депешою і хотїв зложити все разом в поліційнім бюрі. Але пігулки взяв я случайно, бо мушу признати ся, що я не привязую до них жадної ваги.

— Дайте мені їх — сказав Гольмс. — А тепер, доктор — додав, звертаючи ся до мене — чи се звичайні пігулки?

— Ні, рішучо. — Вони мали сіру краску, перлову, були дуже малі, округлі і майже прозорі під сьвітлом.

— Вносячи з їх легкості і прозорості, мусять розпускатися в воді — замітив я.

— Власне — відмовив Гольмс. — А тепер доктор чи не схотілибисьте зійти і принести сего сараку ямника, котрий вже так довго мучить ся, що аж вчора газдиня просили, щобисьте зробили йому кінець.

Я зійшов до кухні, приніс песика і положив його на подушці під печию. Тяжкий віддих ямника, шкляні очі вказували, що зближав ся його кінець, а писок, білий, як сніг, доказував, що переступив вже звичайну границю істновання псів своєї раси.

— Перекрою тепер одну з пігулок на половину — сказав Гольмс і, вийнявши ножика, замінив слова свої в діло. — Одну половину сховаю до пуделка, бо буде мені пізнійше потрібна, а другу кладу до чарки, де є вже капля води. Бачите добродію, що доктор має слушність, і справді пігулка розпускається.

— Сей досвід може бути дуже інтересний — відізвав ся Lestrade, тоном чоловіка, котрий підозріває, що кплять собі з него; — не розумію однак, що се все може мати спільного зі смертю д. Йосифа Стангерсона.

— Терпеливості, мій приятелю, терпеливості. У властивім часі переконаєте ся, що має дуже багато спільного. Тепер додаю трохи молока, щоби ся мішанина була можлива до полікання, даю псови і бачимо, що пє її радо.

Говорячи, Гольмс вилив теч з чарки до підставки і поставив її перед псом, котрий лакомо вилизав все до послідної каплі. Поважне захованє ся Гольмса подїлало на нас до сего степеня, що всі сидїлисьмо вдивлені в пса, очікуючи якогось дивного вислїду. Однак на дармо. Пес лежав дальше витягнений на подушці, віддихаючи з трудом, не чуючи ся очевидно анї лїпше, анї гірше, по зажитю лїку.

Гольмс витягнув годинник, а в міру того, як упливала мінута за мінutoю, не приносячи жадного вислїду на його лиці відбивало ся чимраз виразнійше велике пригнобленє і розчарованє. Закусував уста, тарабанив пальцями по столі, взагалі обявляв сильне зденервованє. Був так дуже роздратований, що мені зробило ся його жаль, коли оба поліціанти підсміхали ся з кпинами зачудовані сею невдачею.

— Не можливо, щоби се був случай — закликав зриваючись на кінець з крісла; — не можливо, аби се був случай — повторив, ходячи по кімнаті великими кроками. Ті самі пігулки, котрих дїланя догадував ся я в справі Дреббера, показують ся знов по смерти Стангерсона. А прецінь є не шкідливі. Що се може значити? Цїлий ланцюх моїх доказів не може бути ложний. Се не мислиме! А однак сей проклятий пес не здихає... А! маю! вже маю, маю!

З окликом радости кинув ся на пуделочко, перекраяв другу пігулку на половину, додав молока і підсунув знов підставку ямникови. Заледво нещасливий пес вмочив язик, судорожні корчі кинули ним кілька разів і в тій хвили пес витягнув ся і задеревів наче ражений громом.

Шерльок-Гольмс глибоко відітхнув і отер піт з чола. — Я повинен був мати більше віри, я пови-

нен був знати, що коли якийсь факт заперечує цілому рядови виводів, завсїгди показуєть ся, що для того факту належить шукати иншого виясненя. З двох пігулок, в тім пуделку, одна заключала убійчу отрую, а друга була зовсім нешкідлива. Повинен я був о тім знати, заким ще побачив коробочку.

Се останне твердженє видало ся мені так дивне, що трудно, справді, було мені увірити, що Гольмс говорить се притомно. Але неживий пес потверджував його докази. Я чув, що мрака, прислонююча мій ум, поволи розпорошуєть ся, що в нїм починає зарисовувати ся неясне понятє правди.

— Все се видаєть ся вам таке незвичайним — продовжав дальше Гольмс — тому, що від початку слідства не зловилисьє цілого значіня одної вказівки, котра вам лучила ся. Судьба зарядила, що я від разу здав собі справу з того, що відтак зайшло, се ствердило лиш моє початкове підозріне, і лиш справді його природним вислїдом. Звідси то річи, котрі вас вводили в подив і затемняли справу в вашім понятю, мені послужили до виясненя і скріплення правдивости моїх заключень. Хибним є понятє, що незвичайні случаї є разом і тайні. Найзвичайнїйший злочин буває часто таємничий, тому, що він не заключає жадних нових, ані відрубних цїх, з котрих можнаби вивести заключеня. Убійство, котре нас тепер займає, булоби далеко трунїйше до виясненя, наколиб тіло жертви знайдено прямо на дорозї, без тих всїх сензаційних обставин, які відразу надали характеристичне пятно цілому злочинови. Всі ті особливі знаки, не лише, що не утруднили виясненя справи, але противно іще улекшили нашу задачу.

Грегсон, котрий слухав всіх тих доказів з очевидною нетерпеливістю, не міг довше повздержати ся.

— Добродію Гольмс — промовив — всі ми є готові признати, що з вас бравий чоловік, і що ви маєте відрубну методу в праці. Тепер розходить ся о зловлене убійника. Я робив на власну руку і здаєть ся мені, що був я в блуді. Молодий Charpentier не може бути причиною другого убійства. Lestrade слідив сего Стангерсона і показуєть ся, що і він помилив ся. Ви від часу до часу робили замітки, котрі кажуть догадувати ся, що ви більше знаєте від нас; маємо проте право запитати вас прямо, що ви знаєте в тій справі. Чи можете назвати чоловіка, котрий допустив ся убійства?

— Не можу не признати Грегсонови, що має слушність — завважав Lestrade. — Оба робилисьмо, що було по нашій силі і оба ошибнулисьмо ся. Нараз, від часу як я є тут, згадали ви, що посідаєте всі потрібні докази злочину. Думаю отже, що ви їх довше для себе не задержите.

— Найменша проволока в заарештованю злочинця, — завважав я, може йому подати нагоду поповнити яке нове звірство.

Наглений так нами всіма Гольмс, очевидно вагав ся. Все ходив по кімнаті, зі спущеною на груди головою і зі зморщеними бровами, як завсїгди, коли працювали його гадки.

— Ніяких убійств вже не буде — промовив вкінци, нагло стаючи перед нами. — Сего можете бути певні. Запиталисьте мене, чи я знаю назвиско убійника. Знаю. Само знанє його назвиска се дрібниця в порівнаню з трудностю зловлення його. Думаю однак, що се небавом станеть ся. Маю надію се сповнити завдяки моїм

власним зарядженням; але се справа вимагаюча много такту, бо маємо до діла з хитрим чоловіком і спосібним до всего, котрий має також помічника, так як він сам, мудрого, о чім мав я нагоду переконатися. Доки сей чоловік не додумується, що ми його слідим, є змога його зловити, але скоро набере найменшого підозріння, змінить назвиско і в одній хвилі зникне серед чотироміліонового населення столиці. Не маючи найменшого заміру кого небудь з вас обидити, змушений я заявити, що уважаю, що ті два мужчини є від вас сильніші і тому не зажадав я помочи поліції. Коли мені не удасться, ціла вина за се неповіджене спаде очевидно на мене; але я на се приготований. На разі прирікаю вам, що з хвилею, коли буду міг поділитися з вами тим, що знаю, без пошкодження своїм комбінаціям, безпроволочно се учиню.

Грегсон і Lestrade цілком не були задоволені з сеї обітницї, ані счудовані легковаженєм поліції. Послїдний почервонїв аж по вуха, а в витрішковатих очах першого засьвітила ся цікавість і неохота. Заким котрий не будь з нас був в силі сформулувати собі певне якесь понятє — відізваło ся несмїле пуканє до дверей і представитель банди обідранців, Wiggins, показав ся в власній, завсїгди брудній і відражаючій особі.

— Прошу ласки пана — сказав, — дорожка стоїть на долині.

— Добре списав ся хлопче — промовив обоятно Гольмс. — Чому не запровадите сего систему до Scotland-Yard-у? — продовжав дальше, виймаючи сталеві кайдани з шуфляди. — Гляньте яка знаменита пружина. В одній хвилі чоловік є спутаний.

— Стара система також добра — завважав Lestrade; — коби лиш змоглисьмо найти чоловіка, котрому їх треба заложити.

— Правда, правда — відмовив Гольмс з усьміхом. — Дорожжар міг би мені замкнути і знести куфєрок. Wiggins заклич мені його на гору.

Я був здивований, чуючи, що мій товариш говорить 'о виїзді, не згадавши перед тим ані словом. В ку́тї кімнати стояв ручний куфєрок. Гольмс витягнув його і почав застібати справжки. Був цілковито занятий тим, коли дорожжар увійшов до кімнати.

— Поможіть но мені застібнути сей ремінь — відізвав ся Гольмс до дорожжаря не відвертаючи голови.

Візник наближив ся, споглядаючи недовірливо до окола і положив руки на куфєрку, щоб помочи Гольмсови. В тій самій хвилі дав ся чути сухий тріск, металічний брязкіт і Шерльок-Гольмс зірвав ся на рівні ноги.

— Добродії! — закликав з блискучим поглядом — позвольте, нехай вам представлю п. Jeffersona на Норе, убійника Еноха Дреббера і Йосифа Стангерсона.

Все се стало ся з такою блискавичною скоростию що я не міг на разі здати собі з того справи. Хвиля ся задержала ся мені знаменито в памяти, памятаю вираз тріумфу в очах Гольмса, звук його голосу, крику розпуку на лицю дорожжаря, коли споглядав на лискучі кайдани, котрі якби на зазив чародійного заклятя, затиснули ся докола його рук.

Через кілька секунд стоялисьмо всі без руху, як статуї. Потім наш дорожжар вирвав ся з бішеним риком з рук Гольмса і кинув ся в вікно. Рачи і шиби

розлетіли ся в кусні, але заким був в силі добути ся, Грегсон, Lestrade і Гольмс кинули ся на него як гінчі собаки за звіриною. Затягнули його на середину кімнати і ту почала ся страшна борба. Такий був сильний і напрасний, що поборював всіх трох кілька разів. Мав силу чоловіка в епілептичнім нападі.

Лице і руки покалічені шклом, але уплив. крові цілком не зменшив його сили. Дперва, коли Lestrade-йови удало ся всунути руку за краватку і коли зачав його дусити, убійник дав за виграну. Але і тоді не булисьмо певні свого, доки не скувалисьмо його ніг, так само як руки. Відтак всталисьмо вичерпані з землі, не могучи захопити віддиху.

— Його дорожка стоїть на долині — промовив Шерльок-Гольмс — можемо з неї скористати, заведе нас до Scotland-Yard-у. А тепер, добродії — продовжав дальше з милим усміхом — маємо виясненє нашої малої тайни. Можете мене питати ся, о що лиш вам подобаєть ся, на все відповім з приємністю.

Конець першої частини.

ЧАСТЬ II.

•

•

•

•

В країні сьвятих.

Розділ I.

На солоній пустинії.

Середущу часть прастарих обшарів Північної Америки займає велика, переражаюча пустиня, котра становила не перебіту запору через ряд літ, повстримуючи хід цивілізації. Від Сієра Невада до Небраски і від ріки Yellowstone на півночі, до ріки Кольорадо на полудни, всевладно панує пустка і мовчанє. Однак природа не є одностайна на сій понурій просторони. Високі гори, з верхами покритими снігом, зносять ся понад темними, сумними долинами. Прудкі потоки, торують собі дорогу серед тісних провалів; то знов тягнуть ся безмежні рівнини, покриті зимою сніговим покривалом, а в літі засипані грубою, сірою, верствою пилу. Але всюда є витиснене пятно негостинности, безплідности і нужди.

Ся країна розпуки не має мешканців. Від часу до часу перебігає її лиш громада червоноскірних Північ*), шукаючи нових місць до польованя, але найвід-

*) Індієське племя. (Прим. передклад.).

важнійші з відважних тішать ся, коли зникнуть їм з очий сі страшні простори, а вони найдуть ся знов серед своїх просторих прерій. Суп, перетинаючий скорим летом воздух, отяжілий медвідь, шукаючий серед звалищ і провалів поживи — се одинокі жителі сеї пустині.

На цілім світі нема сумнійшого краєвиду над сей, який розпростираєть ся з північної збочи Сієрра-Блянка. Як сягне око, тягнеть ся рівнина, неначе засіяна великими шматами солі, поперетинана карловатими деревами. На кінци зносить ся ланцюх гір, котрі роздирають небо своїми нагими, снігом покритими верхами. На тім великім просторі устало всяке житє. Не перелетить ніколи птиця під сталевим зводом неба, жадна, животина не заворушить ся на мертвій сірій землі; понад всім царить гробова мовчанка. Найбільше напруженє слуху не зловить сліду звуку серед сеї могутчої тишини; всюда спокій — нічого крім серце стинаючої ледом тишини.

Чиж справді можна твердити, що на розляглім просторі нічого не пригадує істнованя живучих сотворінь? Хто гляне з височини Сієрра Блянка на рівнину, сей побачить дорогу, що вєть ся серед пустині і в далечі гине. Незчислені колеса повиложоблювали на ній борозни, сліди видоптали ноги численних авантурників. Тут і там блищать на сонцю якісь білі предмети і яскраво відбивають від сірої верстви сільного пороху. Зближи ся і приглянь ся їм добре! Се кости і кістяки, одні великі, грубі, другі менші, значно менші. Перші се останки звіврат, другі людські. На просторі тисяч п'ятьсот миль тягнеть ся та каравана кістяків, розсіяні є кістяки тих, котрі попадали і на дорозі віддали духа.

Дня 4-ого мая 1847 р., самотний подорожний, дивився з гори на сей розпучливий краєвид, а виглядав як покутуючий дух серед сеї пустині. Трудно було означити його вік, чи був ближшим сорок чи шістьдесять. Лице мав схудле, ostrі черти; вижовкла шкіра, ніби пергамін, прилягала до вистаючих костий; срібні волоски виглядали з чорної чуприни і розчіхраної бороди; очи, глибоко запади, горіли неприродним блеском; рука затиснена доокола стрільби, могла уходити за руку кістяка. Спирався о стрільбу, немогучи очевидно удержати ся, хотяй високий ріст і плечиста стать показували мужеську силу. Але запале лице, надто широке одіне, висяче на вихудлій постаті, показували дуже ясно причину сего нужденного вигляду. Чоловік сей умирав, умирав з голоду і спраги.

З трудом зійшов до провалу, з іще більшим трудом видрапався на горбок в надії, на жаль даремній, що там найде який слід води. Але тепер розтягала ся перед ним, лиш велика рівнина солі, а дальше хребти грізного ланцюха гір — нігде знаку ростины, ані дерева, котрі би вказували істнуванє жерела або баюри. Ні звідки не заблисло йому сьвітло надії в сій безмежній пустині. Надармо водив блудним оком довкруги, звертав його на північ, то на схід то на захід. Зрозумів, що надійшов кінець, що тут була ціль його мандрівки і що тут сконає на тій нагій скалі.

— Бо і чомуж ні? Все одно, чи тут тепер, чи за двацять літ в вигіднім ліжку — шепнув, сідаючи під ослоною великої камінюки.

Заким усїв, кинув на землю не потрібну стрільбу і поклав великий клунок, звязаний чорним шалем. Він ніс його на правій руці, а був видко на його сили за тяжкий, бо опустив його досить сильно на землю.

В тій хвилі відізвав з нутра сірого клунка жалісний плач, і висунуло ся дрібне вистрашене личко дитини, в котрім ясніли великі оченята, а потім маленькі пухкі затиснені п'ясточки.

— Ударив ти мене! — відізвав ся дитячий голос тоном докору.

— О, Боже! — закликав змішаний мужчина — се не умисно. — Говорячи се, розвинув шаль і добув з него може п'ятьлітню дівчинку. Гарні черевички, рожева суконка і білий фартушок показували, що мати старанно її убирала. Дитина була бліда і умучена, але заокруглені руки і лідки доказували, що вона не перетерпіла стільки, що її товариш.

— Болить тебе іще? — спитав неспокійно, видячи що дівчина потирає зад голови, покритий буйними, ясними, як шовк мягкими кучерями.

— Поцілуй мене тут, то загоїть ся — відмовила з цілою повагою, показуючи на вдарене місце. — Мама так завсїгди робить. А де мама?

— Поїхала. Але незадовго побачиш її знов.

— Поїхала? — промовила дівчинка. — Яке то дивне, що зі мною не попрощала ся; а завсїгди прашала ся, хотяйби лиш ішла на чай до тїтки, а тепер то вже нема її три дні!... Але, слухай, так мені хочеть ся пити... нема води?... хочеть ся мені їсти... дай мені що!...

— Не маю нічо, кохана. Мусиш бути іще троха терпелива, а відтак вже буде тобі добре. Опри головку о моє плече, от, так... буде тобі вигіднійше. Не легко се говорити, коли сухий язик, як шкіра, але вже волю тобі все сказати... що ти там маєш? •

— О, яке се гарне, яке чудесне! — закликала радісно дитинка, показуючи йому два кавалки м'яса, що

блищали ся на сонцю. — Як вернемо до дому, дам се братови, Бобови.

— Незадовго побачиш іще красші річи — шепнув мужчина, — лиш трохи пожди. Але, хотів я тобі сказати... чи ти памятаєш, як ми минули ріку?

— О, так.

— Отже числилисьмо, що незадовго знайдемо другу ріку, але ошибнулисьмо ся... бусоля, чи мапа показали нам хибну дорогу, не знаю, і не найшлисьмо ріки. Вода наша вичерпала ся, лишило ся лиш кілька капель для тебе, і... і...

— І не міг ти обмити ся — перервала дівчинка поважно, споглядаючи на його лице покрите пилом.

— Так, анї напити ся. А відтак умер п. Бендер, а потім наш Індієць, Пете, і панї Mc Gregor і Івась Гонсе, а вкінци, люба, твоя мама...

— То мама также умерла? — крикнула дитина, всунула личко в фартушок і жалісно розплакала ся.

— Так, всі повмирали, крім мене і тебе. Відтак думав я, що найдемо в тих сторонах воду; я взяв тебе на плечі і момандрувалисьмо. Але надія завела мене... хиба тепер не маємо вже чого надїяти ся...

— То може і ми повмираємо, що? — спитала дитинка, перериваючи нагло плач і звертаючи до товариша личко заляне сльозами.

— Так, моя дитинко, так здаєть ся мені.

— Чомусь не сказав сего скорше? — спитала сьміючись, радісно. — Так перестрашив ти мене! Прецінь, як помремо то будемо разом з мамусею.

— Так, коханє, ти підеш до мамусі.

— І ти також. Я вже її скажу який ти був добрий для мене. Знаєш, заложу ся з тобою, що буде на нас очікувати в дверях неба з великим збанком води,

і з цілим кошиком горячих гречаних паланиць, з обох боків обсмажених... знаєш, таких, як то Боб і я дуже любить. А як довго се іще потриває?

— Не знаю, певно не довго.

Мужчина звернув зір в північну сторону овида. На синім небеснім зводі показали ся три темні точки, котрі зростали і зближали ся з нечуваною скоростію. Були се три величезні птиці з чорним пірем, котрі заточували круги над головами подорожних; на кінець усіли на скалі понад ними. Були се супи, вістуні смерті.

— Когути і кури! — закликала радісно дівчина, показуючи на птиці злої ворожби і плескаючи в долоні, щоби їх сполошити. — Скажи, чи се Бог сотворив сей край?

— Цілком природно — відмовив мужчина, здивований тим питанням.

— Хиба що ні — щебетала дальше дівчинка. — Бог сотворив прецінь тамтой край в Illinois і Missouri, але сей, то мусів зробити хтось инший, бо є він о много гірше зроблений. Тут забули вони о воді і деревах.

— А може би ти трохи помолила ся? — спитав несміливо мужчина.

— Коли ще не ніч.

— Нічого не шкодить. Ручу, що Господь Бог не буде гнівати ся, хотяй се день. Змов сі молитви, котрі відмовлялась що вечера, на возику, як булисьмо іще в преріях.

— А чому ти сам не молиш ся? — спитала дитина, дивлячи ся здивованими очима на мужчину.

— Бо забув — відповів. — Я був як половина сеї стрільби, коли відвик від молитви... але, завсїгди

можна направити зло... Відмовляй, любе моє, голосно, а я буду повторяти за тобою.

— Ну, то мусиш клякнути і я також — сказала дівчинка, розкладаючи шаль. — Тепер зложиш руки, от; так... побачиш, зараз почуєш, щось ліпший.

Був се незвичайний вид, котрому приглядали ся лиш супи. На вузкім шалю клякнули побіч себе свавільна дитина і старий, загартований авантурник. Округле, невинне личко і вихуділе, костисте обличчє звернули ся разом до синього зводу, а з двох сердець, так ріжних, зносила ся в однаковім пориві молитва до стіп Найвишшого Єства; два голоси, один тоненький і чистий, другий низький і охриплий, разом зляли ся в просьбі о милосердє і прощенє.

Коли скінчили молитву, вернули знов на місце під заслоною камінюки і незадовго дитинка заснула пригулена до широкої груди опікуна. Він чував якийсь час над сном дитинки, а вкінци природа взяла верх над ним. Через три дні і три ночі не зазнав ані сну, ані відпочинку. Повіки спустили ся на умучені очи, голова опадала чим раз низше на груди, аж врешті сива борода мущини злучила ся зі золотими кучерями дитинки і обоє спали сном твердим, камінним, без мрій.

Коли-б хто був розбудив мандрівника іще перед пів годиною, очам його представив би ся незвичайний вид. На самім кінці просторої солоної рівнини показав ся малий туман куряви: дуже легонький, зразу ледви можна було в далечи доглянути, поступенно зростав, аж повстав густий, великий туман, котрий приближав ся і все ріс, так що на кінци стало очевидно, що спричиняє його численна громада сотворінь, будучих в руху.

В плодовитшій околиці можна би припустити, що се зближаєть ся одна з великих стад жубрів, що пасли ся серед прерії. Але в тій пустині, серед сеї суші, таке припущенє було прямо немислиме. В міру, як туман пороху зближав ся до саїтної скали, на котрій спочивали заблукані мандрівники, чимраз виразнійше зарисовували ся вози з полотняними будами і статі уоружених їздців. Була се отже каравана, мандруюча на захід.

Алеж яка велика! Коли початок був у підніжа гір, кінця не було іще видко на овиді. Мандруючі ряди розсипали ся по цілій безмежній рівнині, фургони і візки, муштини на конях і піші заняли її від кінця до кінця. Женщини йшли повільним кроком, угинаючись під надмірним тягаром, діти дріботали побіч візків, або вихиляли ся з під полотняних буд.

Безперечно, не була се звичайна громада мандрівників, але радше якийсь кочуючий наїд, приневолений силою обставин, шукати нової вітчизни. З серед сего величезного натовпу, зносив ся якийсь глухий вереск людських голосів, змішаний зі скрипом коліс і іржанєм коний. Хотяй сей вереск був дуже голосний, однак не годен був збудити зі сну умучених мандрівників на скалі.

На переді походу їхало кільканайцять мужчин о поважних лицах; були одіті в одія з темного грубого сукна і уоружені в стрільби. Доїхали до підніжа пропасти, задержали ся і відбули коротку нараду.

— Керниці є на право, братя — промовив один з них, з цілком оголеним лицем, вузкими, затисненими устами і сивіючим волосєм.

— На право від Sierra Blanca... в такім случаю доїдемо до Rio de Grande — відізвав ся другий.

— Не обавляймо ся браку води — закликав перший. — Сей, Котрий вчинив, що вода виплила зі скали, не опустить Свого вибраного народу.

— Амінь! Амінь! — відповіли всі хором.

Вже мали замір рушити в дальшу дорогу, коли один з наймолодших, наділений дуже бистрим зором видав оклик і показав камінь, зносячий ся над ними. На вершку повівав кінець рожевої матерії, відріжняючись різко від сірого тла скал. На сей вид всі задержали коні і вхопили за оружє, а прочі чвалом надїхали, щоби скріпити авангарду. Висказ: „червоноскірці“ був на усіх устах.

— Не можливо, щоби найшла ся тут численнійша громада Індіян — сказав старший мужчина, котрий був, як видавало ся, вождом. — Минулисьмо оселі Павнів і не повиннісьмо стрінати інших племен, аж поза ланцюхом великих гір.

— Чи можу піти побачити, брате Стангерсон? — спитав один з громади.

— І я також... і я також! — відізваало ся кількнайцять голосів.

— Лишіть ваші коні, — будемо на вас тут ждати — відмовив вожд.

В одній хвилі наймолодші зіскочили з сїдел, звязали коні разом і почали вдрапувати ся на стрімку похилість, ведучу до предмету, котрий збудив їх цікавість. Ішли скоро і без голосу, з вправою і певністю людий, привиклих до ходження на звїди. Ті, що лишили ся на долині, гонили поглядом скачучих зі скали на скалу, аж вкінци їх статі зарисували ся на синім тлі неба. Ішли тепер, а передом сей, котрий перший заалармував. Нагло його товариші побачили, що підносить руки рухом здивованя, а коли наблизили ся до

него, — також остовпіли на вид, який представив ся їх очам.

На малій рівнині, на верху скали вносив ся величезний камінь, а під тим каменем лежав витягнений високий мужчина, з довгою бородою, плечистий, але худий як кістяк. Його спокійне лице і правильний віддих вказували, що трердо спить. Коло него лежала дитина, котра закинула на його жилаву огорілу шию, білі пухкі ручки, а золоту головку схилила на груди, окриті витертою аксамітною курткою. В розхилених, рожевих устах дівчинки сніжною білостію блищали білі зубки, радісний усьміх красив дитинне личко. Округлі лідки, закінчені стіпками в білих панчішках з пантофлями з блискучими пряжками, все те становило особливий контраст з вихуділою постаттю єї товариша.

Над сплячими на краю скали, сиділи непорушно три супи, котрі на вид прийшовших, почали видавати переразливий крик, мовби розгнівані, що відбирають їм жир і отяжіло забрали ся до відлету.

Крик птахів збудив спячих, зірвали ся переражені і розглядали ся кругом зі страхом. По хвилі, мужчина скочив на рівні ноги і глянув на рівнину, котра була така пуста, коли сон зморив його вії, а тепер роїла ся від людей і звірят. На його лицю відбив ся вираз недовіря; пересунув костисту руку по очах.

— Зачинають ся горячкові привиди — шепнув до себе.

Дівчинка стояла коло него, учепила ся рукою куртки і нічого не говорила, лиш розглядала ся кругом питаючим поглядом дитини.

Люди, що прибули несподівано бідним заблудженим на ратунок, незабаром переконали їх, що вони зо-

всім не є приви́дом. Один з них взяв дівчинку і посадив собі на руки, другі два жертвували свою поміч її знесиленому товаришови і попровадили його до табору.

— Називаю ся Іван Ферієр — обяснив мандрівник. — З двадцять двох вийшлих, лишилисьмо ся я і вона. Прочі умерли з голоду і спраги, там, на полудни.

— Чи се ваша дитина — спитав один з мужчин

— Думаю, щом набув тепер право до неї; — закликав мандрівник — є моя, бо її уратував. Ніхто не зможе її мені тепер відібрати, а її назвиско від нинішного дня Луція Ферієр. А ви, хто такі? — додав споглядаючи на своїх плечистих, огорілих збавителів, — є вас як бачу велика сила.

— Близько десять тисяч — відізвав ся один з молодців; ми є переслідуваними дітьми Бога... вибранцями ангела М е г о п-у...

— Ніколи о нім не чув я — відмовив мандрівник. — Але також вибрав собі вас не малу громаду!

— Не жартуйте з сего, що съвяте — промовив тамтой строго. — Ми є з тих, котрі вірять в ті съвяті письма, написані египетськими словами на плитах з кованого золота, котрі переказано съвятому Йосифови Смітови в Пальмірі. Йдемо з N a n v o o, в стані Illinois, де поставилисьмо нашу съвятиню. Шукаємо захисту перед несправедливим і безбожним чоловіком, хочбисьмо мали знайти його доперва в глибині пустині.

Назва Nanvoo очевидно збудила спомин в умі Івана Ферієра.

— Знаю вже — промовив — ви М о р м о н и.

— Так, Мормони — відмовили хором його товариші. ~

— А де їдете?

— Не знаємо, провадить нас рука Бога, в особі нашого пророка. Мусите стати перед його лицем, а він скаже, що випадає з вами зробити.

В тій власне хвилі дійшли до стіп узгір'я і товпа путників оточила їх; жінки бліді і пригноблені, черстві діти і розсмішені, чоловіки о строгім і визиваючій погляді. Зі всіх сторін відізвалися оклики здивування і співчуття на вид прихожих, з котрих одно було таке молоде, а другий такий нужденний. Ті, що їх привели, не дозволили їм задержатись, але галили до дальшої дороги і так йшли оточені численною товпою Мормонів, доки не стали перед возом, котрий звертав увагу, величиною і багатим прибранням. Був запряжений в шість коней, під час коли інші лиш в два, або що найбільше, в чотири. Побіч візника сидів чоловік, котрий не міг мати більше як тридцять літ, але виразиста голова і енергія, яка малювалася в погляді і на лиці, доказували, що був вождем. Читав книжку в бронзовій окладці; але на вид зближаючоїся товпи, відложив її і вислухав уважно оповідання пригоди. Відтак звернувся до двох мандрівників.

— Коли вас візьмемо з собою — промовив урочистим голосом — то лиш як наших співвітчизних. Не хочемо ровків в нашій вічарні. Ліпше, щоб кістки ваші білили серед цієї пустині, якби ви мали стати початком тої гнилі, котра з часом нищить цілий овоч. Чи схочете піти з нами під сим услів'єм?

— Хиба догадуєтеся, що серед таких обставин, в яких я є, піду з вами, приймаючи всі услів'я — відмовив Ферієр з таким поспіхом, що навіть старші, мимо своєї поваги, не могли повздержати ся від сьміху.

Лиш вожд задержав строгий, неумолимий вираз лиця.

— Возьміть його, брате Стангерсон — промовив — нагодувати і напоїти його і дитину. Вашою задачею, брате, буде учити його нашої сьвятої віри. Попас вже задовго триває. Наперед! в дорогу до Сіону!

— В дорогу до Сіону! — заревіла товпа Мормонів, а слова її повторювані з уст до уст, переплинули через каравану, як філя, котрої шум притих і в далечині згубив ся.

Наново розліг ся скрегіт коліс, тряск батогів, великі фургони покотили ся далі, і каравана вила ся знов серед пустині, як перстені величезного вужа. Старший, котрого опіці поручено двоє мандрівників, запровадив їх до свого воза, де чекала на них пригото-
тована їда.

— Лишите ся тут — промовив. — За кілька день відпичнете, а тимчасом затямте собі, що на вічні віки мусите визнавати нашу віру. Так сказав Brigham Young, а промовив він голосом Йосифа Сміта, котрий є голосом Бога.

Розділ II.

Цьвіт Utahu.

Не тут місце, щоби пригадувати невігоди і терпіння, які зносили Мормони підчас своєї мандрівки за-
ким дійшли до ціли. Від побережа Міссісіпі до західних узбіч Скалистих гір, бороли ся вони з противностями, складаючи докази витривалости, нечуваної майже в історії народів. Завдяки сих прикмет англ'осаксонської раси, поконували вони дикі племена і дикі народи

голод і спрагу, умученє і хвороби, всі перепони, які могла їм ставити природа по дорозі.

Все таки довга дорога і безнастанно повторюючіся небезпеки, вичерпали відвагу найвідважнійших сердець. Тому то всі, як один муж, упали на коліна, в пориві горячої молитви, коли побачили під своїми ногами розлогу, скупану в лучах сонця долину Utah, коли вожд заповів їм, що се є їх обіцяна земля, а її нерухана ріля стане на завсїгди їх власностию.

Young небавом доказав, що зарівно є він добрим адміністратором, як енергічним вождом. Розказав зготовити мапи і пляни, на котрих начертано зариси будучого міста. Доокола визначено місця на фарми і поділено їх в відношеню до гідности кожного поселенця. Купцеви уможливлено поворот до торгівлі, ремісникови до ремесла. В місті повставали улиці і площі якби під впливом заклятя. На селі ставили плоти, орали, сіяли, так що слідуєчого року цілий край був застелений ланами золотистих колосків.

Все вело ся як найліпше в тій особливій оселі. Передовсім велика съвятиня, котрої підвалини заложено в самій середині міста що дня зносила ся висше і висше.

Від ранньої зірниці до останного блиску сонця, відзивав ся стукіт молотка і скрегіт пили коло пам'ятника, який мандрівники будували в честь Того, котрий вивів їх ціло з тільки небезпек.

Двоє мандрівників, Іван Ферієр і мала дівчинка, котра поділяла його судьбу, а котру він адоптував яко дочку, товаришили Мормонам до кінця їх паломництва. Мала Луця їхала вигідно на возі старшого Стангерсона разом з трома жінками Мормона і його сином, смілим, второпним, дванацятьлітнім хлопцем. З властивою

дитині податністю відзискала скоро Луця свободу по ударі, спричиненім смертю матери і незадовго стала ся любимкою женщин і тому то погодила ся цілковито з новим житєм в рухомім, полотном покритім домі.

Ферієр зі своєї сторони, коли відзискав сили, оказав ся пожиточним провідником і невтомним стрільцем. Осягнув поважанє своїх нових товаришів так скоро, що коли стали у ціли мандрівки; постановили провідники одноголосно, що Ферієр дістане також так само великий і урожайний шмат землі, як кождий з поселенців з винятком Young-а самого, Стангерсона, Kemballa, Johnston-а і Дреббера, чотирох головних „старших“.

На одержанім в сей спосіб ґрунті, Іван Ферієр побудував наперед сильний деревляний дім, котрий з бігом літ побільшав прибудованнями, так, що вкінці перемінив його на обширну віллу. Був се чоловік практичний, сьміливий і витривалий в праці та наділений дуже справною рукою. Зелізнний організм позволяв йому працювати від раня до вечера над управою і уплідненем рілі. Звідси на його фармі росло все і буйно розвивало ся. По трох літах вело ся йому ліпше, як всім сусідам, по шістьох став багатим чоловіком; по дванайцятьох найбагатшим в цілім Solt Lake City і заледво шістьох людей могло з ним зрівняти ся. Від великого внутрішного озера аж до віддалених гір Wahsatch не було знати чеснійшого назвиска від назвиска Івана Ферієра.

Під одним зглядом будив підозріне в своїх співвірних. Жадний аргумент, жадні переконання не були в силі наклонити його, щоб взяв собі кілька жінок, на взір товаришів. Ніколи не приточував жадних причин сеї постанови; задовольав ся непорушною витревалою відмовою.

Одні оскаржували його о брак релігійної ревності, інші приписували се скупості, обавою більших видатків. Були і такі, котрі перебомкували щось о давній любови, о ясноволосій дівиці, котра померла з туги на березі Атлантику. Яка де будь була причина, але Ферієр провадив жите в неприроднім целібаті. Під кожним зглядом примінював ся точно до релігійних приписів молодой кольонії і через се зискав славу постійного чоловіка, правого і побожного.

Луця Ферієр росла в хаті і помагала в роботі прибраному батькови. Оживляючий гірський воздух, бальзамічний запах сосен, заступали дівчині старанє матери. З кожним роком росла і кріпшала, лиця її заокруглювали ся і покривали ся щораз сьвіжійшим румянцем, хід ставав ся поважнійшим. Неодин мандрівник, переходячи гостинцем, ведучим коло фарми Ферієра, чув, що будять ся в його душі давно забуті гадки на вид стрункої дівочої постави, пересуваючої ся серед збіжєвих ланів, або досідаючої дикого неуїздженого батькового коня і правлячи ним з свободою правдивої дитини заходу. Так то розвинув ся пупляшок в чудесну цвітку і в році, в котрім батько її міг уважати ся за найбогатшого фармера в околиці, Луця стала ся совершенним типом красавиці — Американки.

Не перший батько доглянув, що дитина стала ся дівцею. Так врешті завсїгди буває. Ся таємнича зміна є надто субтельна і поступенна, щоб можна її означити певною датою. Найменше сьвідомою її є сама дівчина, доки звук чужого голосу або устисненє руки не приспішить битя її серця і не заявить, що збуджують ся в ній нові і сильнійші вражіня. Ся переміна тривожить її дещо, але zarazом переймає солодкою зарозуміlostю.

Не багато женщин не памятає дня і дрібного приключення, котрі були їм віщунами зірницї нового житя. І в памяти Луці Ферієр виривав ся подібний случай, менше сам в собі поважний, як зі згляду на наслідки, які він приніс зі собою для неї самої і много інших осіб.

Теплого червневого ранка сї, котрі назвали себе „святими послїдного дня“ працювали так ревно, як пчоли, котрих улій вони вибрали собі за знамя. На полях і улицях відзивав ся однаковий шум, викликуваний людскою працею. Вздовж запорошених гостинців посували ся довгі ряди обладованих мулів, всі прямували на захід, бо вибухла золота горячка в Каліфорнії, а дорога, котра до неї провадила, вела попри місто „вибраних“. Також показували ся по черзі стада овець і биків, вертаючих з далеких пасовиск, то знов громади емігрантів, а люди і звірята були однаково змучені дорогою без кінця.

Серед сего ріжнородного натовпу і заколоту, Луця Ферієр торувала собі кінно дорогу, з вправою совершенної амазонки; личка її були трохи червоні від руху і напруження, а буйні, темно бльонд кучері з золотавою відтіню свобідно спливали по раменах. Батько, як се часто лучало ся, дав її порученє до міста; тому спішно їхала, думаючи лиш о порученю і о сім, як би його залагодити. Утомлені подорожні авантюристи зі здивованєм споглядали за нею, а навіть обоятні Індіани, покриті шкірою, розбуджували ся зі своєї мертвоти і подивляля уроду „білолицької“ дівчини.

Власне в'їзджала на передмістє, коли нагло велике стадо товару, котре гнало шістьох пастухів, загородило її дорогу. Знетерпеливлена, старала ся сю перешкоду виминути і справила коня на свобідний, як її здавало

ся, перехід. В одній хвилі товар стовпився і оточив її зі всіх боків, так що ся філя бугав в дикім погляді і острих рогах майже несла її.

Призвичаєна до товару, не перелякала ся вона сего положення, але користала з кожного свобідного місця, щоби на него справити коня, в надії, що чейже удасть ся її видістати з посеред сего стада. На нещастє, чи случайно, чи умисно, один з биків вколов коня рогами в бік, кінь переполоханий, заржав в болю і лютої, став дуба і почав страшно кидати ся, так що треба було цілої проворности і певности молодій дівчині, щоби не вилетіти з сідла. Положенє ставало ся що раз грізнійше. За кождим скоком кінь стрічав ся з рогами котрогось бугая, а ті удари вправляли його в чимраз більшу бішеність. Луця тепер вже цілою силою тримала ся в сідлі і добре собі здавала з того справу, що як зісуне ся то згине страшною смертю під копитами стада роз'юшених биків.

Непризвичаєна до таких надзвичайних случаїв, вже починала тратити притомність а рука попускала поводи. Курява і задуха, що уносили ся серед звірят, дусили, і вже хотіла залишити дальшої борби, коли нагло відозвав ся коло неї лагідний голос, приносячий поміч і в тій самій хвилі жилава, осмалена рука, хопила перестрашеного коня за поводи і випровадила його з середини стада.

— Маю надію, що вам нічого злого не стало ся? — Промовив спаситель, тоном повним поважання.

Луця глянула на його осмалене енергічне лице і засьміяла ся.

— Страшно перепудила ся — відмовила з простотою. — Але хтоби се подумав, що Понхо перелякаєть ся тих кількох коров?

— Бог ласкав що ви не вилетіли з сідла — промовив поважно її товариш, високий молодець о здичілій поверхности, сидячий на великім дерешоватім коні, одітий в ловецький стрій з грубого сукна, з довгою через плечі перевішеною стрільбою.

— Догадую ся, що ви є дочкою Івана Ферієра — почав знов по хвилі. — Я бачив, як ви виїздили з його дому. По повороті запитайте його, чи памятає він Є-ферсонів Гопів з St. Louis. Коли се той сам Ферієр, котрого я маю на думці, в такому случаю є се великий приятель мого батька.

— Чи не моглиби ви прийти і сами запитати? — промовила несміливо.

Молодець був радий з такого предложеня, бо наглий блеск розпалив ся в його темних очах.

— З приємністю зроблю се — відмовив; — але волочимо ся вже від двох місяців по горах і не єсьмо приготовані на візиту. Ферієр мусить мене прийняти так, як я є.

— Винен вам багато, і я також — промовила; — він мене дуже любить. Колиби сі корови були мене затратували, не бувби ніколи потішив ся.

— Ані я — відізвав ся молодець.

— Ви? Не знаю, чому малоби се вас діткнути? Прецінь ви навіть не є нашим приятелем.

Осмалене лице молодого стрільця захмурило ся на її слова, на що Луця голосно розсміяла ся.

— Я цілком не хотіла сего сказати, — відмовила — маєть ся розуміти, що ви тепер нашим приятелем! Ви мусите нас відвідати. Але тепер ідїть дальше в дорогу, бо инакше мій батько не поручить мені ніколи більше справунків в місті. До побаченя!

— До побачення! — відповів, підносячи свій великий sombrero*) і похилиючи голову над малою ручкою, котра витягнула ся до него.

Луця завернула коня, ударила „шпіцрутою“ і пігнула стрілою гостинцем, лишаючи за собою туман пороку.

Молодий Ефферсон Гоппе хмарний і мовчалий їхав зі своїми товаришами. Вони перебували в горах Невада, шукаючи срібла, і приїхали тепер до Salt Lake City з надією найти капітал на експльоатацію найдених жил. Дотепер Ефферсон був так само зайнятий ревносею справою як і його товариші, але несподіваний випадок надав його гадкам інший напрям.

Вік молодії дівчини, свіжої і здорової як подуви гірського вітру, порушив до глибини його пристрасне, непогамоване серце.

Коли зникла йому з очий, зрозумів, що в його життю настав переворот і що від тепер ані копальні срібла, ані жадна інша справа не була в силі іти на взаводи з тим новим, поглочуючим цілу його душу чувством. Любов, котра зродила ся в його серцю, не була наглим, змінчивим уроєнем хлопця, як радше дикою, напрасною пристрастю мужчини сильної волі і деспотичного характеру. До тепер вело ся йому все, що лиш задумав. Тому то присягнув собі в душі, що і тут не дізнає заводу, о скільки лиш поведжене буде залежати від напруження людської витривалости.

Іще того самого вечера відвідав Івана Ферієра, а відтак повертав до него часто і став майже щоденним гостем в фармі. Іван, замкнений в долині, зайнятий працею, не багато знав новинок зі світа через тих

*) Капелюх з великими крисами.

дванацять літ. Ефферзон Гоппе оповідав йому про все, що могло його зайняти, і то в такий спосіб, що так батько як і Луція цікаво його слухали. Він оповідав історію не одного маєтку набутого і страченого в тих горячкових часах. Він був пошукував маєтку, випасав товар, був стрільцем і переслідував Індіан. Де лиш лучила ся нагода якоїсь авантурничої пригоди, Ефферзон Гоппе був один між першими.

Незадовго став він любимцем старого фермера, котрий величав з запалом його прикмети. Луція слухала тоді мовчки слів батька, але зарум'янені її лиця і щастем горіючі очі показували ясно, що її серце вже перестало бути її виключною власністю. Чесний її батько не завважав вправді тих ознак, але добре зрозумів її сей, котрий опанував її душу.

Одного літнього вечера гнав він чвалом по гостинці і задержав ся перед фермою. Прив'язав коня до штахет і ввійшов на стежку, його доглянула Луція, що ішла йому на стрічу.

— Від'їжджаю, Луцію, — сказав, беручи її руки в свої і тонучи чувственным поглядом в її очах. — Не хочу тебе просити, щоб ти тепер їхала зі мною, але коли поверну, чи схочеш зістати моєю?

— А коли се буде? — спитала червоніючи і усміхаючи ся.

— Найдальше за два місяці. Верну і упімну ся о тебе мій скарбе. Ніхто не може стати межи нами.

— А батько? — спитала.

— Позволив, під услів'єм, що удадуть ся копальняні інтереси.

— Отже, коли батько і ти вже все уложили, я не маю нічо більше сказати — шепнула, опираючи голову на його широкій груди.

— Богу дякувати! — промовив зворушеним голо-
сом, похилив ся і поцілував її. — Впрочім вже річ скін-
чена. Чим довше лишу ся, тим тяжше буде мені від-
їздити. — Товариші при провалі чекають на мене. Будь
здорова, кохане ти моє... будь здорова! За два місяці
знов мене побачиш.

Вирвав ся з її обіймів, скочив на коня і пігнав
чвалом, не відвертаючи ся, якби в страсі, що коли по-
гляне іще раз на се, що лишає за собою, заколибаєть
ся в повзятім замірі.

А Луця стояла оперта о штахети і дивила ся за
ним, доки не зник її з очий. Відтак повільним кроком
війшла до дому. В тій хвилі була вона найщасливій-
шою дівчиною в цілім Utah-у.

Розділ III.

Пророк у Івана Ферієра.

Минуло три тижні від виїзду Ефферзона Гопа,
і його товаришів з Salt Lake City. Серце Івана Ферієра
стискало ся на гадку о повороті молодця і о утраті
прибраної дочки. Однак її щастєм сіяюче лице, ліпше
доказувало, як всі аргументи, що він годив ся з даним
приреченєм.

В глибині душі присягнув він собі, що нічо не бу-
де в силі примусити його до віддання дочки за Мормо-
на. Такої звязи цілковито не уважав він за супруже,
але за ганьбу і нещастє. Які будь були його погляди
на мормонські засади, однак на тій точці лишив ся не-
угнутим. Однак не міг він виступити з таким постано-
вленєм, бо проголосшенє якої небудь самотійної думки

в тих часах було небезпечною річею в „країні сьвятих“.

Так небезпечною і то так дуже, що найпобожнійші важили ся ледво шептом, з запертим віддихом, висказувати свої релігійні погляди, в страсі, щоби з їх уст не вийшло щось, що зле зрозумілиби і стягнулоби на них скору кару. Жертви переслідування стали тепер сами жорстокими переслідуванцями і неумолимими. Анї інквізиція в Севілі, анї славні німецькі тайні суди, анї італійські стоваришеня не приладили грізнійших махінацій над сі, котрі кидали понуру тінь на Стан Utah.

Грозу сеї організації подвоював факт, що вона була невгадана і таємнича. Видавала ся всевідучою і всемогучою, а однак ніколи ніхто не бачив жадного її знаку, не чув, щоб чим небудь вона обявила ся. Чоловік, котрий хотів вести борбу против церкви, зникав і ніхто не знав, де він подів ся і що з ним стало ся. Жінка і діти чекали в дома на него, а батько вже не вертав, щоб розказати, що зайшло між ним, а його темними судіями. Необачне слово, нерозважне діло викликувало зникненє, а ніхто ніколи не потрафив проникнути сю страшну тайну, яка повисла над всіма головами. Тому нічого дивного, що сі мужчини, переняті вічною тревогою, не сьміли навіть в глибині пустині звіряти ся собі шептом з сумнівів, які їх гнобили.

З початку ся страшна і не даюча ся зловити власть, карала лиш тих, що опирали ся, котрі прийняли мормонську віру, хотіли її відтак перемінити або покинути.

Незабаром розширила вона свій обсяг. Число дорослих женщин зменшило ся, а полігамі (многоженство) серед неvistарчаючого жіночого населеня, ставала ся пустою доктриною. Тоді почали кружити особлив-

ші поголоски, — говорено о забитих поселенцях і зрабованих таборах в околиці, де ніколи не було видко Індіан. Сьвіжі жінщини показували ся в гаремах старших, — жінщини заливаючі ся слезами і в розпуці, з виразом неописаної відрази на винужденілих лицах.

Спізнені в горах подорожні оповідали, що стрічали уоружених людей, замаскованих, котрі хильцем мовчки, пересували ся серед темноти. Сї оповідання і поголоски прибрали з часом означену форму; безнастанно повторювані і стверджувані допровадили вкінці до сего, що зрозуміли загально суть річи. До нинішнього дня в самітних фармах на заході назва ватаги Данітів або Ангелів мести є злою ворожбою і викликає тривогу.

Коли стали звісні близші подробиці сеї організації, котрої діяльність була так страшною, тривога, яку вона ширила іще побільшила ся. Ніхто не знав хто належить до сего страшного товариства. Імена учасників тих кровавих насильств, поповнюваних в ім'я релігії, були оточені найглубшою тайною. Той сам приятель котрому ти звів ся зі своїх сумнівів що до поступованя пророка і його післанництва, міг бути одним з тих, що приходили в ночі домагати ся огнем і мечем страшного задосить учинення. Звідси кождий побоював ся сусіда і ніхто не говорив о річах найблизше його обходячих.

Одного гарного ранку Іван Феррієр забирав ся до виходу в поле, коли учув звук клямки коло штахет, а коли виглянув через вікно, побачив плечистого мужчину середного росту о темнім волосю, ідучого стежкою. Серце затовкло ся в грудях Феррієра, бо він пізнав в прибувшім Brigham Young у власній особі. Цілий неспокійний, бо знав добре, що така візита не

приносить нічого доброго, — Феррієр побіг до дверей, щоб привітати воджа Мормонів. Brigham Young прийняв якось зимно це привітанє і не роз'яснивши засупленого облича, вийшов за господарем до гостинної кімнати.

— Брате Феррієр — промовив сїдаючи і дивлячи ся бистро з під темних рісниць на фермера, — правовірні okazали ся, як думаю, для вас добрими. Ми забрали вас з пустинї примираючого голодом, до „Вибраної долини“, далисьмо вам землю і дозволили збогатити ся між нами. Чи не є так?

— Так є — відповів Іван Феррієр.

— В заміну за се домагали ся ми сповнення лиш одного услів'я; щоб ви прийняли правдиву нашу віру і примінили ся під кожним зглядом до єї приписів. Обіцялисье се услів'є сповнити, тимчасом, коли вісти, котрі кружать є правдиві, не дотримуєте слова.

— Якто не дотримую? — спитав Феррієр, зносячи руки до неба. — Чи не даю складки на спільний фонд? Чи не ходжу ревно до сьвятинї? Чи не...

— Деж є ваші жінки? — спитав Young, розглядаючи ся доокола. — Закличте їх, щоб я міг їх повітати.

— Не оженив ся я, то правда — відмовив Феррієр. — Але женщин було серед нас не багато, а не один мав до них більші права від мене. Я не був сам, але я мав дочку, котра мені помагала в праці.

— О тій то власне дочці хотїв я з вами поговорити — сказав вожд Мормонів. — Виросла на справдішну цвітку Utah у і найшла ласку в очах не одного з найперших в краю.

Іван Феррієр здавив глухий стогін.

— Ходять о ній поголоски, котрим би я не хотїв дати віри. Се безперечно пльотки злобних язиків. Як звучить 13-та заповідь в кодексі благословенного Йосифа Сміта? „Кожда правовірна дівчина повинна зістати жінкою одного з вибраних, бо колиб вибрала поганина, поповнилаби тяжкий гріх“. Так хоче одна з наших заповідей і є немислимим, щоб ви, котрий визнає правдиву віру, дозволили дочці її збезчестити.

Іван Феррієр мовчав і нервовим рухом обертав в руках „шпіцруту!“

— Отже лучила ся нагода виставити на пробу ревність вашої віри, так постановила Сьвята Рада Чотирох. Дівчина є молода і не хотїлибисьмо, щоб она віддала ся за сивоволосого, ані також не задумуємо позбавити права вибору. Ми, старші, маємо численні стада ялівок*) але і діти наші мусять бути заосмотрені.

Стангерсон має сина, має сина також Дреббер, а кождий з них повитавби радо вашу дочку в порогах свого дому. Най вибере одного з них. Се молоді, багаті і правовірні. І яку дасьте мені на се відповідь?

Іван Феррієр мовчав іще через хвилю з хмарою на чолі.

— Мусимо мати час до намислу — відмовив вкінци. — Дочка моя іще молода, ледво вийшла з дитинячих літ.

— Буде мати місяць часу до намислу — промовив Young, встаючи. — Але, коли мине сей час, мусить дати мені відповідь.

В дверех задержав ся і звернув до Феррієра своє загніване лице і очи горючі злобним огнем.

*) Так назвав своїх 100 жінок Heber C. Kemba в одній зі своїх проповідей.

— Іване Феррієр, — промовив громовим голосом, маєте мимо вашої немочи, ставити опір розказови „Чотирох Сьвятих“, лїпше було би для вас, коли би ваш і її кістяк біліли ся тепер на узбічах Sierra Blanca.

З сими словами був получений грізний рух руки, відтак Bringham Young вийшов, і небавом дав ся чути скрегіт шутру під його тяжкими кроками.

Іван Феррієр сидів з головою в руках і роздумував, в який спосіб сю злу новину звістить дочці, коли нагло м'ягка рука спочила на його плечу; підніс голову і побачив перед собою Луцю, а блїда, вистрашена її твар показувала, що все чула.

— Не підслухувалам умисно — промовила, в відповідь на допитливий погляд батька. — Голос її гомонїв в цілім домі. — Ох! тату, тату, що ми зробимо?

— Не жури ся, — відповів, притягаючи її до себе, і гладячи шерсткою рукою її шовкове волосє. — Дамо собі раду в який небудь спосіб. Прецінь твоє чувство для нашого хлопця не зменшаєть ся, що?

Шльоханє і стисненє його руки було одинокою її відповідію.

— Ні, знаю о тім. Врешті не хтївбим почути від тебе, що є инакше. Се добрий парубчак і чесний хрестіянин, якими не є тутешні люди мимо своїх вічних молитов і проповідий. Слухай, завтра виїзджає відділ до Невади; постараю ся переслати йому вістку про се, що тут зайшло. А мусївбим дуже помилити ся в осудї о нїм, коли на сю вістку, не верне до нас зі скоростию, котра повстидала би електричну іскру.

Луця через слези усміхнула ся на сї слова батька.

— Він сам найлїпше порадить, як прийде. Але я бою ся о тебе, мій дорогий тату. Оповідають.... Оповідають такі страшні історії о тих, котрі ставлять опір

пророкови... Лучаєть ся завсїгди їм якесь страшне нещастє.

— Але ми йому іще не супротивляли ся, — відповів батько. — Час буде запобічи лиху, коли се учинимо: маємо місяць часу перед собою, а думаю, що коли мине, наймудрійше зробимо зникаючи з Utah-у.

— Що, лишити Utah?

— Такий маю замір.

— А фарма?

— Постараємо ся зібрати як найбільше готових гроший, а проче лишимо. Говорячи щиро, Луцю, не перший раз я о тім думаю. Не люблю нікому улягати, як вони всі улягають тут тому дурному пророкови. Я є сином вільної Америки і се все житє для мене новою. Я вже за старий на науку. А коли він іще прийде сюда і буде пхати ніс до моїх домашних справ, може стрїнути ся з добрим ладунком шроту на привитанє.

— Але вони не схотять нас пустити — промовила молода дївчина.

— Зачекаймо на Ефферзона а відтак собі порадимо. Тимчасом, ти не жури ся, не клопочи ся, коханє, і не плач, бо підпухнуть тобі очи, а я буду мусїв за се перед ним відповідати. Не ма чого боятися і не грозить нам жадна небезпека.

Іван Феррієр вправді потїшав її з великою певністю себе, не менше однак Луця завважала, що вечером з найбільшою старанністю замикав двері на ключ, а очевидно на перед набив стрільбу, котра висїла на стїні в його кімнатї до снєня.

Розділ IV.

У т е ч а.

Слідуючого дня рано по розмові з пророком Мормонів Іван Феррієр пішов до Salt Lake City, там найшов знакового, котрий їхав в гори Невада і віддав йому лист до Ефрерзона Голе. В тім листі описував він, яке страшне нещастє грозить йому і як дуже є конечний його поворот. Коли се зробив, почув полекшу і вертав домів зі свободнійшим умом.

Приближаючи ся до фарми, дуже здивував ся на вид двох коний, привязаних до штахет. А іще більше огорнуло його здивованє, коли увійшов до кімнати і побачив двох молодих людей. Один з довгим, блідим лицем, лежав в гамаку, оперши ноги на печі. Другий, з головою осадженою на широкім карку, о звичайних, звірячих чертах, стояв в вікні, тримаючи руки в кишені і посвистував загально звісну пісоньку. Оба кивнули головою, коли Феррієр увійшов, а сей котрий лежав в гамаку, розпочав бесіду.

— Бути може, що нас не знаєте — сказав. — Отсе син старшого, Дреббера, а я є Йосиф Стангерзон, що подорожував з вами, коли Пан витягнув свою руку і прилучив вас до своєї правовірної громади.

Іван Феррієр холодно уклонив ся. Тепер вже знав, що значили сі гості.

— Прийшлисьмо, — продовжав дальше Стангерсон, — за радою наших батьків, просити вас о руку вашої дочки, для того нас є два, котрий вам і її ліпше подобає ся. Але позаяк я маю чотири жінки, а брат Дреббер сім, тому здаєть ся мені, що мої осьвідчинні повинні бути ліпше прийняті.

— Ні, ні, брате Стангерсон, — закликав Дреббер ;— не ходить о се кілька жінок маємо, але кілька можемо удержати. Тепер відступив мені батько свої млини, отже я єсьм богатший.

— Але мої вигляди на будуче є ліпші, — промовив Стангерсон, — коли Пан покличе батька до своєї слави, то я насліджу гарбарню і фабрику шкір. А впрочім я від тебе старший і займаю в церкві висше становиско.

— Най отже панна рішає — заявив молодий Дреббер, приглядаючись з уподобанєм в зеркалі. — Примінімо ся до її постанови.

Підчас сеї бесіди Іван Феррієр, палаючи гнівом і повздержуючи вибух, стояв коло порога.

— Слухайте, — відізвав ся на кінець, приступаючи до них — коли дочка закличе вас сама, позволю вам прийти, але заким се наступить, вара вам ту показувати ся.

Молоді Мормони дивили ся в остовпіню на него. В їх понятю, се суперництво в убіганю ся о руку дівчини було найбільшою почесністю, так для неї як і для її батька.

— Маєте з відси дві дороги виходу — крикнув Феррієр — ту двері, а там вікно. Котру вибираєте?

Темне його лице прибрало такий дикий вираз, а його жилаві руки були так грізні, що гості зірвали ся на рівні ноги і забрали ся скоро до відходу. Старий фармер відпровадив їх до дверей.

— А дайте мені знати як погодите ся і постановите, котрий з вас має бути моїм зятем — сказав з кпинами.

— Заплатиш ти нам за се! — крикнув Стангерсон, блідий зі скажености. — Ти визвав пророка і Раду Чотирох. Будеш жалувати сего до кінця житя.

— Рука Пана діткне тебе тяжко! — закликав Дреббер, — Пан повстане і нашле на тебе тяжку кару.

— А так, то я зачну кару! — закликав Феррієр, — дуже розлючений і завернув по стрільбу, але в тій хвилі Луця зловила його за руку і повздержала.

Заким вирвав ся з її рук, тупіт кінських копит дав знак, що оба Мормони утікли.

— А то безличні лотри! — закликав отираючи піт з чола — волівбим бачити тебе дорога дитино радше на марах, як жінкою одного з них.

— І я також мій тату — відмовила — але Ефферсон незадовго приїде.

— Так, незадовго побачимо його. Чим скорше тим ліпше, бо не знаємо, що нас може стрінуги з їх сторони.

Справді досить було часу, щоби розважний чоловік прийшов старому фармерови на поміч і його прибраній дочці. В історії оселі не було іще случаю так явного непослуху і легковаження поваги старшини. Коли малі провини так строго карано, як аж може чекати кара за такий сьміливий бунт?

Феррієр знав, що ані його маєток, ані його становишко на нічо йому в тім случаю не придадуть ся. Не один вже так як він, багатий і звісний, щез без сліду. Його маєток перейшов на власність церкви. Мимо цілої своєї відваги, дровав Феррієр з тривоги, на гадку о незвісних, таємничих небезпеках, які над ним повисли. Кождому звісному нещастю умів він відважно ставити чоло, але не певність приводила його до розпуки. Перед дочкою таїв він гноблячі тривоги і удавав, що не привязує до цілої сеї справи найменшої ваги. Але Луця заостреним зором дитинною любовію, бачила, що його пригнітає несупокій.

Феррієр очікував якогось посольства, або устної нагани від Younga за своє поступованє і — не омилив ся — хотяй одержав вістку несподіваною дорогою. Слідуючого ранка, коли пробудив ся, зі здивованєм побачив припиту картку до колдри, на грудях а на ній великими буквами видруковані слова :

„Маєш іще 29 днів до намислу, а відтак“...

Таке остереженє було більше застрашаюче, чим вічні погрози. В який спосіб дістало ся воно до його кімнати, не міг поняти Іван Феррієр, і то його найбільше на разі непокоїло ; служба спала в іншій будинку, а двері і вікна були добре позамикані. Феррієр подер картку на кусні, а дочці не сказав ані слова, але сей случай побільшив іще його тривогу.

Ті 29 днів була се решта місяця визначеного через Younga. Яка сила, яка відвага могла зрівноважити ворога, уоруженого в таку тайну силу ? Рука, котра прикріпила сю картку, могла йому задати удар в само серце, а він ніколи не знавби, до кого вона належала.

Слідуючого дня рано дізнав іще сильнійшого зворушення. Коли сїв з дочкою до снідання, Луця, з криком здивованя, показала на стелю. На самій середині на стелі було виписине вуглем число 28. Для Луці се число лишило ся незрозумілим а батько її не обяснив. Сеї ночі не положив ся спати, пересидів в руках зі стрільбою, не спав і наслухував. Але нічо не доглянувши не почув, а мимо того слідуючого рана велике 27 зарисувало ся на дверях з надвору.

І так само діяло ся з дня на день, кожного ранка Феррієр переконував ся, що його укриті вороги вели потайний рахунок і зазначували в якім будь місци, кілько днів лишаєть ся йому іще з сего місяця ласки. Деколи сі фатальні числа показувались на стінах, іншим разом

на підлозі, то знов на малих картках, причіплених до штахет.

Мимо цілої чуйности, Іван Феррієр не міг вислідити відки походили ті щоденні остереження. Похудів, вину́жденів, був завсїгди роздратований, а очі його прибрали вираз болю сліпаків переслідуваної звірини. Одна лише лишила ся йому надія — приїзд молодого стрільця з Невади.

Двацять днів замінило ся на п'ятнайцять, на десять а вістки від неприсутного не було. Числа зменшали ся поступенно, а Ефферсон не давав знаку життя. Скоро лиш дав ся чути тупіт кінських копит на дорозі, або візник погонював, накликуючи, свої коні, старий фермер біг до штахет, уводячись що вже надійшла очікувана поміч. Наконець, коли вже п'ятка уступила місце чвірці, а ся знов трійці, вже опустила його відвага, стратив всю надію на ратунок. Сам не знаючи гористої околиці доокола кольонії, був цілком безсильний і здавав собі добре справу з сего. Дороги найбільше уживані були пильно стережені, ніхто не міг їх перейти без позволення Ради Чотирох. Денебудь звернув ся з думкою, Феррієр не бачив способу оминення катастрофи, котра йому грозила. Однак ані на одну хвилю, не захитав ся в повзятім замірі — радше смерть, як зізволити на се, що уважав за ганьбу дочки.

Одного вечера сидів затоплений в думках, надармо шукаючи способу видістати ся зі страшного положення, в яким находив ся. Рано число 2 показало ся на стіні його дому, слідуєчий день буде отже послїдним з уділеної йому проволоки. А що станеть ся опісля? Найріжнійші сграшні припущення повстали в його голові. Яка судьба стріне Луцю, коли вже його не стане? Не було способу утічи з невидимої сіти, яка їх обмотала.

Уявивши собі сю свою неміч, Феррієр звів голову на груди і заплакав в розпуці.

Нагло дав ся чути якийсь шум — тихе виразне драпанє колотило спокій ночі. Доходило від дверей. Феррієр висунув ся до передпокою і наслухував. Відголос утих на хвилю, відтак знов відізвав ся. Хтось очевидно пукав в одну з дощок дверей. Бувби се убійник, що прийшов о півночі, щоб виконати кривавий розказ, тайного суду? А може післанець, пишучий число, що вже прийшов послідний день ласки? Іван Феррієр чув, що сейчасова смерть, булаби зноснійша від непевности, яка дратувала його нерви і ледом стинала кров в жилах. Підскочив наперед, відсунув засуву і відчинив двері.

На дворі панувала тишина і спокій. Ніч була погідна, небо блищало зорями. Перед оком фермера розтягав ся городець, оточений плотом і штахетами, але ані зовні городця, ані також на дорозі не було видко живої душі. Відітхнувши свободнійше, Феррієр розглядав ся на право і ліво, аж врешті глянув на бік перед себе і остовпів: у стіп його лежав витягнений мужчина, лицем до землі.

Вид сей так переразив Феррієра, що старий фермер опер ся о стіну і зловив себе за горло, щоб придавити крик, котрий з него добував ся. Зразу думав, що се якийсь зраний чоловік, або конаючий, але сейчас побачив, що лежача постать почала повзати по землі, і тихо зі звинностию вужа всунула ся до передної кімнати. Тут мужчина скочив на рівні ноги, замкнув двері, а здивований фермер, побачив перед собою горде і енергічне лице Ефферзона Гопа.

— Боже великий! — вистогнав Феррієр. — Як ти мене налякав! Але чому приходиш до нас в сей спосіб?

— Дайте мені їсти — відмовив Гоппе захриплим голосом. Через сорок вісім годин не мав я нічого в устах. — Кинув ся на останки вечері, лишені на столі і лакомо пожирав хліб і зимне м'ясо.

— Що робить Луція, чи спокійна, здорова? — спитав, заспокоївши голод.

Так, не знає нічого, яке грозить нам нещастє, — відповів батько!

— То добре. Дім ваш стережуть зі всіх сторін, — тому то тут закрив ся я на руках і ногах. Можуть вони бути хитрі, але не так дуже, щоб мене підійти.

Іван Феррієр набрав відваги, з хвилиною коли прийшов сей новий товариш. Взяв тверду руку молодця і щиро стиснув її.

— Можна бути гордим з тебе — промовив. — Не много людей рішило-б ся так вернути і поділяти чужі смутки, журби і небезпеки.

— Правду кажеш, тату, — відмовив Ефферзон. — Шаную тебе дуже, але колиби був сам, признаю ся, що довгоби надумував ся, чи вийти в се гніздо ос. Я вернув для Луції, а заким спаде її волосок з голови, думаю, що буде одного Гоппе менше в Utah-и.

— Що зробиш?

— Завтра минає послідний день, а коли не постановимо нічо сеї ночі, все страчено. Маю мула і два коні, котрі чекають на нас в Орлінім Провалі. Кілько маєте гроший?

— Два тисячі долярів в золоті, а пять в банкнотах.

— Те вистарчить. Я маю знов стільки. Мусимо дістати ся через гори до Carson City. Треба Луцію збудити. Добре складаєть ся, що служба не спить в хаті.

Феррієр пішов опередити дочку о подорожі, в котру мали вибрати ся, а тимчасом Ефферзон зібрав всі засоби живности, які міг найти, зробив з них пачку, а відтак наповнив водою камінний збанок; бо знав з досвіду, що не багато є жерел в горах, і що одно від другого дуже далеко. Ледво був в силі скінчити сі приготування, як їйшов фармер з дочкою убраною, готовою до дороги. Повитанє наречених було щире, але коротке, бо час наглив, а роботи лишило ся не мало.

— Мусимо сейчас вирушити в дорогу, — сказав Ефферзон тихим, але рішучим голосом, як чоловік, котрий здає собі справу з цілої грози нещастя, але добре узброїв перед тим своє серце. — Фронтний і бічний вихід стережуть, але при великій осторожности будемо могли видістати ся бічним вікном і утікати полями. Скоро станемо раз на гостинці, будемо мати лиш дві милі до провалу, де чекають коні, і думаю, що до рання перейдемо половину дороги в горах.

— А як нас зловлять? — спитав Феррієр.

Гопе ударив рукою по рукояті револьвера за поясом.

— Коли їх буде за багато на нас двох, то трох певно возьмемо з собою на тамтой сьвіт, — відмовив з понурим усьміхом.

Погасили всі сьвітла в хаті, відтак Феррієр хвили дивив ся вікном на поля, котрі були його власністю, а котрі тепер мав лишити на завсїгди. Але приготував ся вже від давна до такої жертви, а думка о честі і щастю дочки переважила жаль над стратою майна. Все доокола віддыхало таким милим супокоем, почавши від дерев шепчучих до розлогих ланів збіжа, так що трудно було уявити собі, що серед сего окру-

ження чигає дух злочину. Блідисте лице молодого стрільця, захмурене чоло його, доказували, що бачив досить по дорозі, щоб знати чого тримати ся.

Феррієр ніс мішок з золотом і банкнотами, Ефферзон Гопе живність і воду, а Луця малу пачку, котра містила все то, що посідала найдорожшого. Отворивши поволи і з великою осторожностію вікно, чекали доки велика хмара не застелила неба і тоді, одно по другім вийшли до города. З запертим віддихом, повзаючи і спотикаючи ся дійшли до плота і під його заслоною ішли дальше до отвору, виходячого на поле.

Були вже майже у ціли, коли нагло Ефферзон зловив обох своїх товаришів і цофнув знов в тінь, де полягали дрозачи зі страху.

Вихований в прерії, Ефферзон Гопе, завдячував кочуючому життю яке провадив, слух надзвичайно заострений. Ледво положив ся разом з товаришами під плотом, коли відізвав ся переразливий крик пугача, на котрий відповів сейчас з близька такий самий відголос. В тій самій хвилі показала ся в отворі тінь, до котрої йшли, і видала сей самий переразливий крик, відтак з тіний ночі висунула ся друга тінь.

— Завтра о півночі, — промовив перший мужчина, як здавало ся вожд — коли пугач закричить три рази.

— Добре відповів тамтой. — Чи маю упередити брата Дреббера?

— Упереди його, і також иньших. Девять до сімох!

— Сім до п'ятьох! — і обі тіни відійшли в противних напрямках.

Послідні слова видко були їх гаслом. Скоро лиш відгомон їх кроків затих в віддаленю, Ефферзон Гопе

зірвав ся на рівні ноги, поміг товаришам перейти через отвір і випровадив їх в поле, наглячи до поспіху, підтримуючи молоду дівчину, котра упадала зі сил.

— Скорше! скорше! — шептав від часу до часу. Ми є на лінії варті. Все залежить від поспіху. Скорше!

Скоро дістали ся на гостинець, дорога вже була лекша, тому скорше йшли. Лиш один раз стрінули якогось чоловіка, але змогли іще зійти на бік і сховати ся в полю, заким тамтой їх пізнав. Під містом Ефферзон скрутив і вийшов на вузку стежку, ведучу в гори. Два чорні щербаті верхи, зарисували ся серед темноти, а між ними тягнув ся сей Орлиний Провал, в котрім коні чекали. Ведений непомільним інстинктом Ефферзон Гопе відшукував стежку серед камінюк, аж вкінці дійшов до укритого закутка, де під ослоною великої скали, стояли привязані вірні звірята.

Луця всіла на мула, старий Феррієр з мішком гроший всів на одного коня, Ефферзон Гопе провадив другого стежкою над пропастию.

Кругом розлягав ся краєвид переражаючий кожного, хто не був при звичаєний бачити природу в тій дикій, повній грози шатї, в яку деколи одягаєть ся. З одної сторони величезна скала, чорна понура грізна, що зносить ся більше як на тисяч стіп високо, котрої поверхність поперетинана довгими базальтовими стовпами, котрі надавали їй вид якоїсь скаменїлої потвори, з вистаючими ребрами. З другої сторони стоси відламків скал і камінюк застановляли провал, а в середині вила ся стежка так вузенька місцями, що нею могла їхати лиш одна особа, а така стрімка, що лиш досвідчений їздець міг відважити ся на її перехід.

Однак мимо небезпеки і перешкод, подорожні чули полекшу в серцю, коли кождий крок збільшав

віддаленє між ними, а ворожим деспотизмом, перед котрим утікали.

Однак незабаром переконали ся, що були іще в обсягу влади „Сьвятих“. Власне в'їхали в найдикшу і найтруднїйшу до переходу часть провалу, коли Луця видала оклик перестраху і показала рукою в гору. На скалі, котра вносила ся над стежкою і зарисовувала ся остро на тлі неба, стояв самітний чоловік на варті. Він доглянув їх тахож і військовий зазив: „Хто йде?“ перервав тишину, що панувала в провалі.

— Подорожні, що ідуть до Невади, — відповів Ефферзон Гопе, і приложив руку до стрільби, що висіла коло сідла.

Доглянули, що він відвів курок від карабіну і глянув в долину, неначе незадоволений з відповіді.

— За чийм дозволом? — спитав.

— Чотирох Сьвятих — відмовив Феррієр.

Він знав о стілько звичаї Мормонів, що знав, що є се найвисша власть, на яку міг покликати ся.

— Девять до сімох, — крикнула варта.

— Сім до п'ятих — відмовив скоро Ефферзон Гопе пригадуючи собі гасло, котре чув в городі.

— Перейдїть і нехай Пан стереже вас — відмовив голос з гори.

Відти вже була дорога ширша, так, що конї могли бічи чвалом. Оглянувши ся, Ефферзон і Феррієр побачили, що самітний чоловік стояв опертий о стрільбу, а постать ся вказувала їм, що вже минули границю сього вибраного народа — і перед ними засвітала зірниця.

Розділ V.

Ангели Местники.

Через цілу ніч йшли серед стрімких провалів, по стежках закиданих камінєм. Нераз збили ся з дороги, але добре знанє гір Го пе, дозволило йому завсїгди віднайти правдивий шлях.

З розсвїтом показав ся їх очам незвичайно гарний краєвид в своїй дикости. Зі всїх сторін доокола вносили ся амфітеатрально верхи покриті снігом. По обох сторонах дороги залягали скали, такі стрімкі і острі, що здавало ся, що сосни і ялицї, що виростали на їх вершочках є лиш завішені і що за сильнїйшим повівом вітру впадуть на голову подорожним. Сей страх не був цілком без підстави, бо кїтлину застелювали дерева і відламки скал, котрі поступенно спадали з гори. Навіть в тій хвилї, коли переїздили, величезний камінь високо відірвав ся з глухим ломотом, котрий розніс ся відголосом серед тихих провалів і так наполохав конї, що пустили ся чвалом, мимо умученя.

Коли сонце зачало показувати ся, запалювали ся верхи на західнім овидї один по другім, неначе сьвітла на якесь торжество, а наконець всї загорїли порфїровим блеском.

Чудовий незвичайний вид додав охоти тром уті-качам і покріпив їх душі новою енергією. Над берегом рвучого потїчка, котрий впливав з вузкої щїлини серед скал, задержали ся, напоїли конї і покріпили ся самі з'ївши на борзї сніданс. Луця і її батько були би троха довше відпочали собі, але Ефферзон Го пе був неумолимий.

— Вже здоганяють нас певно в тій хвилі — сказав. — Все залежить від нашого поспіху. Скоро лише дістанемо ся раз до Carson, то можемо вже спокійно відпочивати ціле житє.

Через цілий день їхали утяжливою дорогою серед скал і провалів, а над вечером замітили, що були о яких трицять миль віддалені від своїх ворогів. Коли настала ніч, найшли заглиблення серед скал і заслонені яко тако від переймаючого вітру, притулені одно до другого, переспали кілька годин. Перед розсвітом були вже на ногах і пустили ся в дальшу дорогу.

До тепер вороги не давали о собі знаку житя, а Ефферзон Гопе думав, що вже находять ся по за обсягом власти страшного союза, котрого стягнули гнів на себе. Він не знав однак як далеко сягали кігті сего тайного союза, як вони могли їх незадовго зловити і здусити.

Коло полудня другого дня їх утечі, скупі засоби їх живности почали вичерпувати ся. Однак Гопе не занепокоїв ся, бо знав, що в горах є звірина, а не раз в житю числив на свою стрільбу, щоб вижити ся. Вибрав заслонений закуток, зібрав трохи сухого ріща і розложив огонь, при котрім могли огріти ся його товариші, бо були близько пять тисяч стіп над поземом моря, а острий, ледоватий воздух діймаючо доскулював. Ефферзон звязав коні і закинув на плечі стрільбу та попрощавши Луцю, вийшов за звіриною. По хвилі оглянув ся і побачив, як старець і молода дівчина сидять скулені при огни, а звязані звірята стоять спокійно, без руху за ними. Однак незабаром встаюча скала закрила їх перед його зором.

На краю скали, о кілька сот кроків над ним, стояло звіря з величезними рогами. Сей муфльон (рід ба-

рана) був очевидно сторожем череди, іще не видимої для очий стрільця. На щастє звернув лоб в противну сторону і не доглянув його. Ефферзон Гоппе положився на землю, опер кольбу стрільби о камінь і вимірив добре і довго, заким спустив курок. Звіря кинулося в гору розпучливим скоком, заточилося на березі скали і гримнуло цілим своїм тягарем в гллуб долини.

Звіря було таке велике, що не міг його цілого забрати; тому задоволився витятєм одного стегна і части боку, а закинувши добичу на плече, забрався спішно до повороту, бо зачинав западати вечер. Заледво пустився в дорогу, переконався, що нова трудність і цілком несподівана лишилася до поконання. В погони за звіриною минув знану собі часть тої околиці, а не легкою річю було віднайти стежку, котрою прийшов.

Долина в котрій находився, була поперетинана в різних напрямх численними провалами, так подібними до себе, що не подібно їх було відрізнити. Ефферзон пустився тоді одним з них, але коли уйшов з милію або більше, стрів гірський потік, котрого певно перед тим не бачив. Переконавшися, що змилив дорогу, ввійшов в инший провал, але з тим самим вислідом. Ніч запала скоро і сталося темно, коли вкінці найшовся в провалі, котрий видався йому звісним.

Але і тоді не легко було йому удержатися на властивій дорозі, бо місяць іще не зійшов, а високі скали по обох боках побільшували ще доокола пануючу темноту. Угинаючи під тягарем, котрий двигав, вичерпаний умученєм, — Ефферзон потикався майже за кождим кроком, піддержуючи надію в серцю тою мислею, що кождий крок зближає його до Луці, і ніс зі собою засіб поживи, котрий вистарчить йому до кінця подорожи.

Нарешті став у вході до провалу, де їх лишив. Навіть серед темноти виразно пізнавав зариси скал, котрі його окружали. Феррієр і Луця певно неспокійно очікують його, думав, бо його неприсутність тривала майже пять годин. Надїючи ся близької стрічі, приложив долоні до уст і гукнув з цілої сили радісний поклик, яко знак що приходить. Коли умовк, чекав хвилю на відповідь. Однак нічо не переривало пануючої доокола тишини, крім його власного крику, котрий поніс ся нескінченим відголосом по самітних провалах. Тому гукнув другий раз іще сильнійше і знов вітер не приніс йому відповіди від приятелів, котрих лишив перед кількома годинами. Переняв його страшний неозначений ляк, пігнав на перед як бішений, гублячи по дорозі цінну поживу.

Коли минув закрут скали, побачив перед собою місце, де був розложив огонь. Купа попілу тліла, але здаєть ся, що від відходу Ефферзона ніхто не підкладав.

Грובה тишина панувала докола. Страх Ефферзона замінив ся в певність — скочив наперед. Близько догасаючого огню не було живої душі; мужчина, дівчина, звірята — всьо зникло. Тепер вже стало йому ясно, що лучила ся якась страшна і нагла катастрофа підчас його неприсутности — катастрофа, котра їх поглотила і не лишила жадного слїду.

Оголомшений тим наглим ударом, Ефферзон учув заворот голови і мусїв оперти ся на стрільбу, щоби не упасти. Але він був чоловіком діла і сейчас відзискав притомність ума. Вхопив тліючу іще галузь, роздмухав огонь так, що розясніла полумінею і при тім сьвітлі розглядав ся уважно доокола. Земля була стратована кінськими копитами, що доказувало, що численний від-

діл їздців дігнав утікаючих, а напрям кінських копит показував, що вернули знов до Salt Lake City.

Чи забрали зі собою його товаришів? Ефферзон Гоппе почав вже припускати, що так стало ся, коли нагло його зір упав на предмет, на котрого вид почав дрожати на цілім тілі. Недалеко в бік зносив ся невеликий насип червоної землі, котрого перед тим там не бачив. Ошибка була ту неможлива — о, свіжо викопаний гріб.

Коли зблизив ся, побачив Ефферзон кусник паперу затканого в щілині в землю патики, а на тім папері коротка напись, але на жаль дуже вимовна:

Іван Феррієр

горожанин Salt Lake City умер дня 4
серпня 1860.

Черствий старець, котрого лишив ледво перед кількома годинами, вже перестав існувати, а лишив ся по нїм лиш сей гробовий напис. Ефферзон Гоппе поглянув доокола блудним оком, шукаючи другого гробу, але його не найшов. Отже Луцю забрали її страшні вороги, щоб сповнити початкове призначенє і побільшити гарем одного зі старших. Коли Ефферзон уявив собі цілу грозу судьби улюбленої і власну в виду того неміч, почав гірко жалувати, що не поділяє разом зі старим фермером місця тихого, вічного спочинку.

Але небавом, під впливом вродженої енергії, отряс ся знов з пригноблення, викликаного розпукою. Коли все стратив, мав бодай можливість посвячення житя свого мести. З нечуваною терпеливістю, з незрівняною витревалістю, получив Ефферзон Гоппе чувство ненависти і мести так сильне, що не повстидалиби ся його Індіани, серед котрих так довго жив. Стояв над опу-

щеним огнищем, учув, що лиш одна річ могла би його біль злагодити: відплата, страшна, кривава відплата на ворогах. Присягнув собі, що від тепер лиш сю одну буде мав ціль в життю і її посвятить цілу силу волі, цілу невичерпану свою енергію. Смертельно блідий, з виразом запеклого болю на лицю, вернув там, де лишив свою добичу і розложив знов огонь і спік стільки мяса, щоби йому вистарчило на кілька днів. Відтак завинув його і, не уважаючи на утому, пустив ся в дальшу дорогу серед гір, йдучи слідами тих, котрі надали собі назву ангелів мести.

Пять днів волік ся вичерпаний з покрівавленими ногами, через провали, котрі вже перед тим був переїхав кінно. В ночі падав де будь, під скалою, і спав через кілька годин, але досвіта був знов на ногах. Шестого дня дійшов до Вірлиного Провалу, котрий був першим перестанком їх утечі, так страшно закінченої, і звідси міг вже бачити оселю „Сьвятих“.

Глянувши уважнійше в ту сторону завважав, що на декотрих головнійших улицях повівали фани, відріжнив також інші торжественні знаки. Запитував себе в дусі, щоби се мало означати, коли нараз учув відгомон кінських копит і побачив зближаючого ся до него їздця. Небавом пізнав в нїм Мормона, іменем Corper, котрому не раз робив різні прислуги. Тому зачепив його коли під'їхав, бо передовсім хотїв довідати ся, яка судьба стрінула Луцю Ферієр.

— Я є Ефферзон Голе — промовив. — Памятаєте мене, що? — Мормон приглядав ся йому з нетаєним здивованєм, — справді тяжко було в одїтім в лахмани мандрівникови, з розвіяним волосєм, смертельно блїдим лицем і диким виразом розжарених очий, пізнати дав-

ного елегантного мисливця. Коли однак Елвінці пізнав його, здивоване Мормона замінило ся в остовпінє.

— Як можете показувати ся тутки? Чисьте збоже-вобіли? — закликав. — Най тільки побачать, що я розмовляю з вами, а можу се переплатити житєм. Прецінь чотирох сьвятих видало на вас засуд за поміч в утечі Феррієрам.

— Не лякаю ся анї їх анї їх засуду — відмовив поважно Гопе. — Слухайте Согрег, мусите знати, що тут стало ся. Заклинаю вас на все, що маєте дорогого, відповіджте мені на кілька питань. Прецінь булисьмо завсїгди приятелями. На милість Бога не відмовляйте мені відповіди!

— Щож хочете знати? — Спитав занепокоєний Мормон. — Спішіть ся. Навіть каміня мають уха, а дерева очі.

— Що стало ся з Луцією Феррієр?

— Вчера віддала ся за молодого Дреббера... Но, відваги, відваги, чоловіче; здавалоби ся, що жите з вас утікає!

— Менше з тим — відмовив Гопе слабим голо-сом. Поблїд як стїна, захитав ся на ногах і упав на камінь о котрий був опертий.

— Кажете, що вже пішла заміж?

— Так, вчера... із сеї то власне причини повівають фани на ратуши. Між молодим Дреббером, а Стангерсоном зайшла суперечка о се, котрий має її дістати. Оба належали до відділу, котрий їх переслїдував, а Стангерсон убив батька, що, як думав, дасть йому більше майна; аж коли справа прийшла перед велику раду, більшість заявила ся за Дреббером і пророк дав йому дівчину. Однак ніхто не буде мати її довго, бо я бачив вчера п'ятно смерти на її лицю. Подібнійша є

більше до тіни, як до жінчини. Но, а тепер підете відси?

— Так, піду, — відповів Ефферзон Гоппе встаючи.

Лице мав суворе нерухоме, як викуте з мармору, а очі блищали ворожим блеском.

— Де ідете?

— Менше з тим, — відповів, і закинув стрільбу на плечі, зійшов зі збочи і зник серед гір, в глибоких провалах, де лиш дикі звірята мали свої леговиска. А в тій хвилі жадне з них не було більше жорстоке і грізне від него самого.

Предсказанє Мормона дуже скоро сповнило ся. Зломана страшною смертю батька, чи може наслідками ненавистного супружя, бідна Луця, никла в очах і в місяць пізнійше умерла. Муж, що оженив ся з'нею для маєтку Феррієра, цілковито не оказував жалю по її страті; але інші жінки щиро оплакували її і, відповідно до мормоньського звичаю, сиділи коло неї через цілу ніч в навечеріє похорону.

Сиділи всі доокола її домовини, коли нагло досьвіта на велике їх здивованє і перераженє, отворились з тріском двері до кімнати, і ввійшов мущина з диким виглядом лица, винужденїлий, в запорошенім, подертім одїню. Не глянувши на вистрахані жінчини, анї промовивши до них слова, пішов до білої, мертвої постати, з котрої улетіла чиста душа Луці Феррієр. Похилив ся над нею, притиснув з почестію уста до її зимного чола, відтак вхопив її руку і стягнув з пальця обручку.

— Хоч сего не забере до гробу — рикнув встеклим голосом і, заким жінчини були встанї закликати о поміч, збіг по сходах і зник.

Все се стало ся так скоро, в так неправдоподібний спосіб, що сьвідки діла мѳглиби уважати се за витвір фантазії, коли-б не бракувало слюбної обручки на пальцю помершої.

Через кілька місяців блукав Ефферзон Го́пе між горами, ведучи жите дикого чоловіка і піддержуючи в серцю пристрасне пожаданє мести, котре його цілковито пригнобило. В місті почали кружити дивні погоски о постати, котра як дух показувала ся на передмістях, то знов блукала в опущених гірських провалах. Одного дня куля впала через вікно до Стангерсона, свиснула йому коло уха і розплескала ся ударяючи о стїну, о кілька кроків від него. Іншим разом, коли Дреббер переходив попри скалу, величезний камінь відірвав ся і поточив ся в пропасть, був би його положив трупом, колиби не се, що молодий Мормон мав стїльки притомности ума, що скочив в бік і впав на черево на землю.

Так Стангерсон як і Дреббер викрили незабаром причину і справця замахів на їх жите і уладили кілька походів в гори в надії, що зловять або убють сего ворога, але їх заходи були даремні. Тодї п̄становили не виходити ніколи без товариша або по заходї сонця а доми свої окружили сторожею. По якімсь часї не перестерігали вже так пильно сих средств обережности, бо їх неприятель не давав знаку житя; сподївали ся що час усмирив його бажанє мести.

Тимчасом цілком противно, поїдаюча жажда мести у Го́пе іще змогла ся. Мав він тверду натуру, неугнуту, а пануюча над всїм охота мести так дуже ним заволоділа, що заглушила в нїм всі прочі чувства. Але він був також надїленим і практичним змислом. Небавом пояснив собі, що навіть желїзна його конституція

не витривав довго безнастанних напружень, на які її наражав. Се жите повне небезпеки, брак поживної страви, вичерпані його сили. Коли умре, як пес серед гір, то що станеть ся з заміреною местию? А однак лиш такий ждав його кінець при такім способі веденя життя. Зрозумів, що в сей спосіб робив на користь своїх ворогів і, не радо вернув до копальні в Невада, щоби відзискати здоровле і зібрати відповідну суму, котраб дозволила йому прямувати до ціли, без нараження ся на такі труди і невигоди.

Мав замір перебути в копальни найбільше рік, але не предвиджені случаї так склали ся, що мусів там лишити ся близько пять лѣт. Але мимо так довгого часу відчував свої кривди і бажав мести з такою силою, як сеї памятної ночі, коли стояв над гробом Івана Феррієра.

Перебраний під зміненим назвиском, вернув до Salt Lake City, не дбаючи, що наражає жите, коби лиш був в силі вимірити справедливість. В місті чекали на него лихі новинки. Кілька місяців перед тим повсталала серед вибраного народа схизма; кілька молодших членів церкви збунтовало ся проти власти старшини, в наслідок чого наступило відорванє ся числа незадоволених, котрі лишили Utah і вирікли ся віри Мормонів. Між ними були також Дреббер і Стангерсон, а ніхто не знав куда вони пішли. Ходили вісти, що Дреббер був в силі продати велику часть свого маєтку і виїхав богатим чоловіком, коли на відворот його товариш Стангерсон, був досить убогий. Однак ніхто не мав понятя де вони перебували.

Не один чоловік, мимо цілої жажди мести, бувби покинув думку о відплаті в виду таких трудностей. Однак Ефферзон Гоппе ані на хвилю не захитав ся в

повзятім замірі. З малою сумою, яку посідав, мандрував з міста до міста по Сполучених Державах, шукаючи сліду своїх ворогів, піддержуючи працею свої матеріальні средства, де лиш міг її найти. Минав рік за роком. Чорне волосє Гоге — припорошила сивина, а він все іще мандрував і слідив, як зажертий гінчий пес напружуючи цілу свою волю для осягнення ціли, котрій посвятив своє житє.

На конєць його витревалість зістала нагороджена. Одного дня побачив черти лица на шибі, а сей оден його погляд переконав його, що сї котрих шукає находять ся в Клевеляндї в Огіо. Вернув до своєї нужденної кімнати маючи готовий плян мести. Але лучило ся, що Дреббер, виглядаючи через вікно, також пізнав уличного волоцюгу, а в його очах вчитав вирок смерти. Тодї удав ся він до мирового судії, в товаристві Стангерсона, котрий зістав його приватним секретаром, і заявив що їх житю грозить небезпека, в наслідок заздности і ненависти давного соперника.

Того вечера посаджено Ефферзона Гоге в арешті а позаяк не міг найти жадного ручителя, сидів кілька тижднів. Коли його врешті випущено, переконав ся, що дім Дреббера був пустий, а він сам разом зі секретарем виїхали до Європи.

Местиик знов дізнав заводу, але сила його ненависти була так велика, що годї йому було залишити погонї. Його засоби вичерпали ся, тому знов забрав ся до праці і щадив кожного доляра на намірену дорогу. Коли зібрав стільки, щоби не умерти з голоду, вибрав ся до Європи і гонив своїх ворогів з міста до міста, заробляючи в найріжнійший спосіб на удержанє, але не міг їх нігде зловити.

Коли приїхав до Петербурга, вони від'їхали до Парижа, а коли там поїхав за ними, довідав ся, що лиш що їно виїхали до Копенгаги. До столиці Данії приїхав знов за кілька день за пізно, бо відплили до Лондону.

Розділ VI.

Дальший витяг споминів майора доктора Івана Ватсона.

Розпучливий опір нашого в'язня цілковито не був докором ворожого успосіблення зглядом нас, бо як лише обезвладнилисьмо його, усміхнув ся найприємнійше в світі і висказав надію, що в борбі, яку звелисьмо з ним, не зробив нікому з нас кривди.

— Догадую ся, що ви маєте замір завести мене до поліційного бюро — звернув ся до Шерльок-Гольмса. — Моя дорожка стоїть перед брамою. Коли розв'яжете мені трохи ноги, то сам зійду, бо тяжко буде мене нести, вжеж не є я так легким, як за молодих літ.

Грегсон і Лестраде глянули на себе, як коли би хотіли зазначити своє здивованє над такою зухвалою просьбою. Але Гольмс беручи в'язня за собою, розв'язав ручник, котрим були зв'язані його ноги. Ефферзон вже встав і витягнув ноги неначе би пробував, що вже не є спутані. Памятаю, що приглядаючи ся йому, подумав я собі, що мало бачив я людей так сильно збудованих, як він; а на його темнім осмаленім лицю малював ся вираз постійности і енергії, котра своєю силою імпонувала не менше від його фізичної сили.

— Коли посада начальника поліції є вільною, сказав дивлячись на Гольмса з нетаєним подивом — ви повинні її без'услівно одержати. Спосіб, в який ви ме-

не слідили є найліпшим доказом ваших здібностей.

— Думаю, що підете зі мною — промовив Гольмс до обох поліцаїв.

— Можу вас завести — сказав Лестраде.

— Добре! А Грегсон сяде зі мною. І ви доктор також. Скоро бралисьте таку живу участь в тій справі, думаю, що не лишите нас тепер.

Я пристав на се обоятно і зійшлисьмо всі разом. Наш увязнений ані думав утікати, спокійно сів до дорожки, котра була його власністю, а ми за ним. Лестраде сів на козел, затяв коня, і незабаром булисьмо у ціли.

Впроваджено нас до малої кімнатки, де інспектор поліції записав імя вязня і тих, о котрих убійство був оскаржений. Урядник, чоловік з блідим нерухомим лицем сповняв машинально, обоятно свої обовязки.

— Арештований стане перед судом в протягу сего тижня — сказав — а тепер чи маєте що сказати пане Ефферзон Гопе? Мушу вас остеречи, що ваші слова будуть списані і відтак мож буде їх ужити против вас.

— Дуже багато маю сказати — відповів поволи Ефферзон Гопе. — Хотівбим вам все розказати.

— Чи не ліпше се лишити як ви станете перед судом? — спитав інспектор.

— Хто знає, чи я там коли стану перед судом — відповів Гопе. — Не непокійтеся пани. Цілком не думаю о самовбійстві. Чи ви доктор? — додав, звертаючи на мене темні проникливі очі.

— Так — відмовив я? —

— Ну то приложіть руку тут — сказав усьміхаючи ся і підніс сковану руку до грудий.

Я вчинив як хотів і сейчас відчув я сильне бите серця і внутрішні заburеня. Видавало ся що, ціла грудна клітка дрожить як слабкий будинок, в котрого нутрі працює машина. Серед тиші, яка залягла в кімнаті, я міг дочути глухий шум і свист що походив з того самого жерела.

— Але — закликав я — ви маєте аневризми аорти!

— Так мені се назвали — відмовив обоятно, — я був у лікаря минулого тижня, щоби порадити ся, і сказав що аорта пукне незадовго. Через тільки літ з кождим роком гірше. Се наслідки надмірної утоми і лихого відживлюваня ся в горах Солоного озера. Але тепер, коли я сповнив свою задачу все мені одно коли умру. Хотівбим лиш оповісти свою історію, щоб не лишити імени звичайного убійника.

Інспектор і два поліцаї відбули спішно нараду над тим, чи належить вволити волю арештанта.

— Як ви доктор вважаєте, чи сему чоловікови грозить безпосередна небезпека? — спитав інспектор.

— Безперечно — відмовив я.

— В таких случаю є нашим обовязком, в інтересі справедливости, вислухати його зізнанє — свазав інспектор. — Прощу, говоріть, але іще раз вас остерігаю, що кожде ваше слово буде записане.

— Сяду, коли ви позволите — промовив арештант, заміняючи слова в діло. — Наслідком сего аневризму скоро мучу ся, а борба, яку я звів перед годиною з панами не поправила сего стану. Стою над гробом, тому можете панове бути певні, що брехати не буду. Кожде слово котре скажу, буде щирою правдою, а який ви з того зробите ужиток, то вже мені все одно.

Кажучи се, Ефферзон Гопе опер ся о поруче крісла і начав слідуєче оповіданє. Говорив тоном спокійним, обоятним, як коли би сі незвичайні пригоди були найпростійшими в сьвіті. Можу заручити за точність сего справозданя, бо користав я з записника Лестрадо-го, котрий точно записував слова арештанта.

„Причини моєї ненависти для тих двох людей, мало вас обходять“ — зачав — „скажу лиш, що спричинили смерть двох людей — батька і дочки — і в наслідок сего сами заслужили на смерть. Тільки часу минуло від хвилі їх злочину, що неподібною річю було мені шукати справедливости в яким будь суді. Позаяк для мене їх вина не улягала сумнівови, тому постановив я що сили, щѐ буду їх судією і катом. Ви зробилибсьте так само, наколибсьте були на моім місци.

„Молода дівчина, про котру я згадав, мала вийти за мене перед двайцяти літами. Примушена віддати ся за отсего власне Дреббера, умерла з жалю і розпуки. З мертвого її пальця зняв я слюбну обручку і присягнув, що догасаючі очі Дреббера, будуть її оглядати, а послідною його думкою буде злочин, який поповнив. Я не розлучав ся з обручкою і гонив за ним разом з товаришом на обох півкулях, доки їх не зловив. Думали, що мене утомлять і знеохотять, але ошибнули ся. Коли завтра умру, що є дуже можливе, то бодай зійду зі сьвіта з тим переконанєм, щом сповнив свою задачу і то сповнив добре. Оба згинули з моєї руки. Тепер вже нічого не бажаю, нічого не надію ся.

Вони були багаті, а я був бідний, так що переслідуванє їх не приходило мені легко. Коли я приїхав до Лондону, каса моя була майже пуста, так, що я мусів собі шукати якогось занятя, щоб мати з чого жити.

Повозити, їздити кінно, було для мене річю так природною, як ходити; тоді зголосився я до бюро дорожок і одержав місце у одного дорожжаря. Я мав обов'язок приносити властителям що тижня певну суму, а се, що я заробив більше, міг я собі задержати. Рідко коли лучалося, щоб я мав надвижку, але якось радився собі. Найтруднішою задачею було для мене орентованеся в Лондоні, бо зі всіх лябіринтів на світі є він найбільше запутаний. Але мав я завжди при собі плян улиць, а як лише затямив я положення головних улиць, готелів і дрітців, вжем собі якось давав раду.

„Минув якийсь час, заким я відшукав мешкання моїх двох панів; але я питався і довідувався, доки нарешті не найшов. Мешкали в пенсіонаті Cambervell, з тамтої сторони ріки. З хвилиною, коли я знав, де можу їх зловити, були вже на моїй ласці. Я запустив бороду, так що не могли би мене пізнати. Відтак постановив собі їх слідити і шпіонувати та ждати на відповідну нагоду. Присягнув я собі, що тим разом вже мені не утічуть.

„А однак мимо сего мало що мені не вимкнулося. Денебудь рушилися спішив за ними. Часом гонився за ними дорожкою, часом пішки, але перша система була ліпша, бо тоді я мав певність, що їх не страчу з очей. Дуже рано, або доперва пізно вечером міг я щось заробити, так що я поступово задовжався у свого підприємця. Але я не журився о се, скоро в сей спосіб міг я бути все на сліді своїх ворогів.

Але і вони були хитрі. Мусіли очевидно підозрівати, що є сліджені, бо виходили лиш в день і ніколи один без другого. Через два тижні їздив я за ними і ніколи не бачив їх особно. Дреббер був по більшій часті п'яний, але і Стангерсона не бачив я не тверезо-

го. Слідив я їх рано і в вечер, але на дармо, ані тіни якоїсь нагоди. Лиш бояв ся я, щоб мені серце в середині не пукло, заким буду в силі сповнити се, що я постановив.

„Вкінці одного вечера, їздячи там і назад по улиці Torquay Terrace, на котрій вони мешкали, побачив я, що перед їх дім заїхала дорожка. За хвилю винесено пакунки, відтак вийшов Дреббер, за ним Стангерсон, всіли до дорожки і відїхали. Я затяв коня і також поїхав, не тратячи їх на хвилю з очий, дуже занепокоєний, бо бояв ся, щоб вони не лишили Лондону. Перед двірцем стації Euston висїли вони, а я наказав якомусь хлопцеві пильнувати коня і пішов за ними на перон. Чув я, як вони допитували ся о поїзд до Ліверполю і як швайцар відмовив їм, що один що іно відїхав, а слідуючий поїде доперва за кілька годин. Стангерсон був тим очевидно зїритований, але Дребберови ся проволока була на руку. Я підійшов, серед товпи котра на перонї глотила ся, так близько до них, щом чув кожде їх слово.

„Дреббер іще сказав, що має якийсь личный інтерес до полагодження, що не задовго поверне і зажадав, щоб Стангерсон почекав на него. Сей послідний не хотів на се згодити ся, і пригадав йому, що постановили ніколи не розлучувати ся. На се відповів Дреббер, що справа є дуже ніжної натури, і що мусить іти сам. Не міг я на сей раз дочути відповіді Стангерсона, але тамтой крикнув і почав йому вигадувати та клясти і сказав, що він є його лиш платним слугою. Супротив сеї сварки залишив дальшої персвазії і лиш зажадав, щоби, коли Дреббер не вспіє на поїзд стрінули ся в готелю Halliday, на що знов Дреббер відмовив, що верне на перон перед одинацятьою, відтак віддалив ся.

„Хвиля, на котру я так довго ждав вкінці надійшла. Мав я зненавиджених ворогів в своїх руках. Коли були разом, могли боронити ся взаємно, але розлучені були на моїй ласці. Не робив я однак з нерозважним поспіхом.

Від давна мав я вже плян уложений. Месть приносить лиш тоді цілковите вдоволенє, коли кривдитель має час уявити собі, чия рука задає йому удар і з якої причини стрічає його кара. Плян мій був власне обдуманий в сей спосіб, щоби справець моїх мук ясно бачив, що його злочин зістав викритий.

„Лучило ся, що перед кількома днями, якийсь пан, котрий мав нагляд над кількома домами на Brixton Road, лишив ключ від одного в моїй дорожці. Того самого вечера зголошено ся по ключ і я віддав. Але я мав час зробити відтиск і зробив такий самий. В сей спосіб позискав я можливість входу бодай до одного захїсту сеї величезної столиці, де я міг бути певний, що ніхто мені не перешкодить. Тепер лишила ся мені найтрудніша задача, — втягнути Дреббера до сего пустого дому.

„Дреббер ішов пішки і ступав по дорозі до кількох шинків. В посліднім лишив ся майже через пів години, а коли вийшов, хитав ся на ногах, бо був очевидно добре підохочений. Передімною стояла дорожка до котрої всїв Дреббер. Я їхав за нею так близько, що писок мого коня був ледво о локоть віддалений від неї. Минулисьмо міст Waterloo, аж врешті найшлисьмо ся знов перед домом, в котрім Дреббер до тепер мешкав. Я не міг поняти, що мав значити сей поворот і що Дреббер задумував. Від'їхав я іще трохи і задержав ся недалеко дому. Коли Дреббер висів, до-

рожка відїхала... Прошу дайте менї склянку води. Засихає менї в горлі, коли довго говорю.

Я подав йому склянку, з котрої душком випив.

„А... тепер менї лїпше“, сказав. „Отже, я чекав з якої чверть години, коли нагло розніс ся в домі крик, як би розпочала ся бійка. За хвилю відчинили ся двері з тріском і показало ся двох мужчин; один з них був Дреббер, а другий молодий чоловік, котрого я іще не бачив. Сей чоловік держав Дреббера за ковнір, а коли стали на східках перед домом, пхнув його і копнув так сильно, що тамтой покотив ся на середину улиці. „Ти псе якийсь!“ — кричав грозючи йому палицею, „я тебе научу ганьбити чесну дівчину!“ Був так обурений, що я думав, що зачне окладати Дреббера буком, але сей, заточуючи ся утікав що сили, а побачивши на розї мою дорожку, вскочив до неї і крикнув: „Вези мене до готелю Hallidaya!“.

„Сьвідомість, що маю його в своїх руках, переняла мене такою радостію, серце моє застукало так сильно, що бояв ся я, що мій аневризм зробить менї збитка в послїдній хвилі. Я їхав поволі роздумуючи, як зробити найлїпше. Я вже майже був рішив ся вивезти його десь за місто і там і в якімсь самітнім закутку, дебудь в полю, по раз послїдний розмовити ся з ним, коли він сам дав менї спосібність рішення справи. Його огорнула нова жажда горівки і казав менї стати перед шинком. Висїв, казав менї чекати і вїйшов до склепу, де лишив ся доки його не замкнули, а коли знов з'явив ся, був в такім стані, що мав я його вже цілком в своїх руках.

„Не представляйте собі панове, що я мав замір убити його з цілком зимною кровію, хочай би се був вимір справедливости; але я не міг перемочи ся. Від

давна постановив я, що дам йому нагоду спасти жите коли лиш з неї схоче користати.

„Серед численних занять, які я виконував підчас бурлячого життя в Америці, був я також через якийсь час послугачем і помічником в лябораторії в York College. Одного дня професор мав виклад о отруях і показував студентам якийсь алькальоїд, як його назвав, котрий одержав з отруї, уживаної мешканцями полудневої Америки до затроювання стріл. Професор запевняв, що найменше зернятко сеї отруї спричиняє сегочасову смерть. Я назначив фляшочку, в котрій була ся субстанція, а коли всі вийшли взяв я собі не богацько.

„В наслідок вправи став я незлим препаратором, тому з легкостію зробив я з сего алькальоїду, малі, даючі ся розпустити в течі пігулки, відтак взяв я пуделочка і до кожного з них вложив по дві однакові пігулки, одну убиваючу, а другу нешкідливу. Тоді то постановив я, що коли лучить ся відповідна нагода, запропоную кожному з моїх ворогів, щоби вибрали по одній пігулці, а я ликну сю, котра лишить ся. Було се також смертельне, але без крику, як стріляне з револьвера через хустку від носа. Від сего дня не розлучав ся я з пігулками і отсе надійшов час скористати з них.

„Вже доходила перша по півночі, ніч була темна, віяв переразливий вітер, а дощ лив як з коновки. Мимо того, що сьвіт був такий понурий, в моїм серцю панувала радість, — так велика, що я міг кричати голосно з утіхи. Як коли котрий з панів бажав чогось зі всіх сил душі, коли прагнув сего через двацять літ і відразу всі його надії сповнили ся, сей мене зрозуміє.

„Я запалив цигаро для успокоєня нервів, але руки мені дрожали і я чув бите прискороеного живчика в висках. Ідучи, бачив я перед собою лице старого Івана

Феррієра і солодке личко Луці, котрі серед темряви дивилися з усміхом на мене; а бачив я так виразно, як бачу ту вас всіх в кімнаті. Через цілий час товаришили мені з обох боків коня, доки не став я перед домом на Briston Road.

„Кругом не було видко живої душі, не відзивався найменший звук, крім хлюпаня дощу. Коли я заглянув через шибу до карити, побачив я Дреббера на півлежачого, в глибокім піяцкім сні. Потормосив я ним сильно, говорячи: „Час висідати“.

— Дуже добре мій приятелю — відмовив.

„Припускав, що ми заїхали перед готель, о котрім він говорив, бо вийшов не говорячи вже слова і пішов зі мною через город. Я мусів іти побіч него, щоб його підтримати, бо лиш з трудом держався на ногах. Коли дійшлисьмо до дверей, отворив я їх і ввійшлисьмо до фронтової кімнати. Даю вам слово, що через цілу дорогу батько і дочка ішли перед нами.

— Холєрно ту темно — відізвався Дреббер, тупаючи ногою.

— Зараз будемо мати сьвітло — сказав я, потираючи сїрничок і притулюючи до воскової сьвічки, котру я приніс з собою. — А тепер Еноху Дреббер продовжав я дальше звертаючи ся до него і осьвічуючи власне лице — придиви ся мені, пізнаєш мене?

„Дивився на мене через хвилю мутними піяцькими очима, відтак побачив я в них нагло грозу, котра викривила страшним курчем його лице і показала мені, що мене пізнав. Смертельно поблїд, захитався, заточився в зад, і я бачив як каплями виступив йому піт на чоло і чув, як дзвонили йому зуби. На сей вид оперся я плечима о стїну і розсьміявся на ціле горло. Думав я завсїгди, що мєсть мусить бути солодкою, але

ніколи, в найліпших услівях не сподівав ся я дізнати такого почуття розкошів, яке тепер переповняло мою душу.

— Ти собако! — сказав я вкінці — гонив я за тобою від Salt Lake City до Петербурга, а завсїгди мені утікав ти. Тепер вже скінчила ся твоя мандрівка, бо або ти, або я не побачимо завтрішного сонця.

„В міру як я говорив Дреббер цофав ся щораз дальше і я вичитав з виразу його лица, що він припускав що я здурів. На разі справді був я одурений. Живчики били мені в висках щораз сильнійше, і здаєть ся мені, що бувбим дістав якого атаку, наколи кров не була пустила ся мені носом, що принесло мені полекшу.

— Пригадуєш собі тепер Луцю Феррієр? — закликав я, замкнувши двері на ключ, котрим вимахував я йому перед носом. — Кара казала ждати довго на себе, але прецінь прийшов день мести.

„Нуждар дрожав на цілім тілі, слухаючи сих слів. Був би мене без сумніву просив, щоби йому дарував житя, але лобре бачив, що йому се на нічо не придасть ся.

— Хочеш мене убити? — вистогнав.

— Се не буде убійство — відмовив я. Чи убити скаженого собаку можна назвати убійством? А ти мав милосердіє над моєю улюбленою дівчиною, колись відірвав її від трупа батька і забрав до свого проклятого, ганьблячого гарему?

— То не я убив її батька — закликав.

— Але ти зламав її молоде житє! — крикнув я виймаючи пуделко з кишені. — Най Бог найвисший буде нашим судією. Вибери одну з тих двох пігулок і ликни. Я возьму сю, котру ти лишиш. Побачимо чи

є справедливість на землі, чи може рядить нами лиш slučaj.

„Упав на коліна просячи помилування, але я витягнув ніж і тримав йому на горлі, доки не послухав. Відтак ликнув я другу пігулку і стоялисьмо против себе в мовчаню менше більше яку мінуту. Котрий з нас умре, а котрий буде жити ?

„Здаєть ся мені, що ніколи не забуду виразу лица, коли перший біль остеріг, що то він ликнув отрую. Я розсьміяв ся на сей вид і підсунув йому під очі слюбну обручку Луці. Тревало се лиш коротеньку хвилю, бо отруя ділала наче гім. Скорч страшного болю викривив йому ціле лице, руки витягнув перед себе, заточив ся, і видаючи охриплий крик, гримнув на землю. Тоді відвернув я його ногою і приложив руку до серця. Не почув я найменшого руху. Не жив !

„Кров йшла мені з носа без впину, але я не звертав на се уваги. Не знаю що мені впало до голови, щоби написати щось кровію на стіні. Може вела мене охота увести поліцію на мильний слід — так мені було любо і весело в тій хвилі !

„Пригадав я собі, що в Нью-Йорку найдено убитого Німця, над котрим виписане було слово „Рахе“. Дневники доказували тоді, що злочин сей мусів бути поповнений через одно з тайних товариств. Подумав я собі, що се, що здивувало і заінтересувало ню-йорчиків, в неменше здивованє впровадить і льондонців ; тоді умочив я палець у власній крові і виписав я те саме слово друкованими буквами в відповіднім місци. По сім відійшов я і вернув до дорожки. Дальший час був дуже страшний, а доокола панувала цілковита пуста.

„Коли я уїхав кусень дороги, всунув руку до кишені, де завсїгди ховав я перстень Луці і переконався, що його нема. Се відкрите переразило мене не чувано, бо була се одинока памятка, яку я мав по нїй. Припускаючи, що я опустив її, коли хилив ся над трупом Дреббера, завернув я і лишив дорожку на бічній улиці, сам пішов сьміло до дому — бо я був радше готов на все, чим стратити сей перстенець. Але коли я входив, натрафив я на поліцая, котрий виходив і потрафив я розвіяти його підозріне лиш удаючи п'яного.

„Так отже умер Енох Дреббер. Лишило ся мені іще в сей спосіб залагодити ся зі Стангерсоном і сплатити довг Івана Феррієра. Я знав, що він мешкав в готелю Галїдойа; чатував я цілий день, але він не показав ся. Сей Стангерсон був дуже хитрий і все уважав на себе. Коли однак думав, що сидячи в хаті, уйде моєї мести, дуже помиляв ся.

„З легким трудом знайшов я вікно його кімнати до сьпаня і на другий день, вчасним ранком, скористав я з драбини, котра лежала на улиці за готельом і досьвіта дістав ся я до кімнати Стангерсона. Я збудив його і сказав йому, що надійшла година мести за його давні злочини. Описав я йому смерть Дреббера і дав йому ті самі пігулки до вибору. Місто скористати з сеї шанси ратунку, яку я йому жертвував, він вискочив з ліжка, кинув ся на мене і зловив мене за горло. Боросячи ся, вбив я йому ніж в серце. Врешті, так чи сяк, він був би вмер, бо Провидіне ніколи не допустило би, щоб його убійча рука вибрала нетроячу пігулку.

„Не багато вже маю сказати, але се добре, бо я вже цілком вичерпаний. Через кілька день їздив я дорожкою, задумуючи зібрати стільки, щоб мені вистарчило на поворот до Америки. Нині стояв я на по-

двірю, коли якийсь обідраний хлопець прийшов до мене і поспитав, чи я не знаю візника іменем Ефферзон Гопа і сказав, що по сю дорожку власне прислав його якийсь пан з улиці Baker ч. 221. в.

„Я поїхав під подану адресу, не підозріваючи нічого злого, а слідуєчюї хвилі, отсей о молодець убрав мене в нечувано зручний і елегантний спосіб в бранзолетки. Така є панове моя історія. Можете мене уважати за убійника, але на мою гадку я є таким самим оружем справедливости, як і ви панове“.

Оповіданє Ефферзона Гопа так заняло цілу нашу увагу, а його спосіб говореня відділав на нас так глибоко, що зразу сиділисьмо мовчки в задумі. Навіть фахові поліцаї, хотяй обзнакомлені з найріжнороднішими злочинами, були очевидно зворушені сею історією. Коли скінчив, сиділисьмо через кілька хвиль мовчки, а тишину переривав лиш скрегіть олівця Лестрадового, котрий кінчив свої записки.

— Хотівбим лиш вияснити іще одну дрібницю — сказав вкінци Шерльок-Гольмс. — Хто був сей ваш спільник, котрий прийшов по перстенець?

Арештант жартобливо моргнув на мого приятеля.

— Можу вам звірювати ся лиш з моїх власних тайн — сказав, — але не хочу зраджувати чужих і причиняти людям клопоту. Я перечитав ваше оголошенє і подумав собі, що се мусить бути або підступ, або також сей перстенець, котрого я шукав. Мій приятель жертвував мені свої услуги, сказав, що піде і побачить. Але признаєте хиба, що зручно вивязав ся з задачі?

— Безперечно — відмовив Гольмс щиро.

— А тепер панове — відізвав ся поважно інспектор — правні формальности мусять бути сповнені.

В четвер стане арештант перед судом, а тоді ваша присутність буде потрібна. До сего часу я за него відповідаю.

Закінченє.

Всі одержалисьмо візванє до суду на четвер, але коли сей день надійшов, наші зізнання оказали ся злишні. Висший судія взяв сю справу в свої руки, а Ефферзон Гопе зістав покликаний перед одинокий трибунал, котрий вимірює заслужену справедливість. В ночи по арештованю, наступило у Гопе-а пукненє аорти і дозорці вязниці найшли його на другий день витягненого в келії; лице мав усміхнене, спокійне, неначе би в хвилі смерти споглядав очима душі, на жите користо переведене, на сповненє свого призначеня.

— Грегсон і Лестраде будуть молити ся, що він умер — завважав Гольмс, коли говорилисьмо о тім слідуєчого вечера. Що станеть ся з їх великою реклямою?

— Не бачу, щоб вони мали яку участь в зловленю Гопе-а відмовив я.

— На тім сьвітї не тільки значить, що справді чоловік зробить — відмовив з горестию мій товариш, — лиш се, що потрафить в других вмовити, що зробив. Менше з тим — продовжав по хвилі веселїйшим тоном. — Бувбим не потїшений, колиб мене ся справа оминула. Не тямлю більше займаючої. Хотяй така проста, але містила вона кілька фактів поучаючих для мене.

— Така проста? — закликав я.

— Очевидно, справді не можна її інакше означити — сказав Шерльок-Гольмс, усміхаючи ся з того

здивованя. — А доказом як дуже була проста, є факт, що без жадної помочи, з виїмком кількох дуже простих заключень, був я в силі, зловити убійника в протягу трох днів.

— То правда, — відповів я.

— Я вже вам вияснив, що все, що переходить границі звичайних випадків, є радше вказівкою, як перешкодою. В справі сего роду головною річю є роблене заключень в зад. Є се дуже просте і хосенне, але люди дуже мало тим послугують ся. В щоденнім житю, справді, хосеннійше є робити заключене наперед і тому ті люди занедбують тамту систему. На п'ятьдесять людей, що роблять на підставі синтези, заледво один опирає своє ділане на аналізі.

— Признаю ся — сказав я — що не дуже вас розумію.

— Догадав ся я того. Спробую яснійше пояснити се. Більшість людей, коли ви їм подасьте ряд слідуєчих по собі фактів, скаже вам завсїгди, що з них буде. Бо получают в думці сі факти і заключають з них, що може стати ся. Але дуже мало є людей, котрі, коли ви їм скажете вислід, потрафлять представити собі в умі ріжні обставини, котрі до сего вислїду довели. Сю спосібність відтворюваня, називаю робленем заключень в зад, або аналізою.

— Розумію — сказав я.

— Отже в сій послїдній справі мали ми вислід, а проче треба було самому віднайти. Спробую тепер вияснити мій спосіб діланя. Зачнім від самого початку. Я зближив ся до сего дому пішо, маючи свобідний ум від всіх вражїнь в данім напрямі. Природно, почав я від огляданя дороги і як вам вже говорив, добачив я виразні слїди дорожки, котра не могла там бути коли

іноді як в ночі; а що се була дорожка, а не приватний повіз, заключив я з малого віддаленя межі колесами. Колеса звичайної лондонської буди є значно вушше осаджені, як колеса приватної карити.

Так роздобув я першу вказівку. Відтак йшов я поволи городовою стежкою, котра маючи глинястий ґрунт, відбула дуже виразно всі сліди. Ви бачили там певно лиш болотнисту, подоптану у всіх напрямх дорогу, але для мого вправного ока кождий слід на її поверхни мав своє значіне.

„Нема галузи поліційного знаня, котра булаби так важна і так занедбана, як штука відшукування слідів на землі. На щастє я привязував до сего завсїгди велику вагу і завдяки довгій практиці дійшов я до немалої вправи в тім напрямі. Ото добачив я там сліди тяжкого ходу поліцаїв, але також і сліди стіп двох мужчин, котрі перші переходили через город. Не тяжко було відгадати, що вони були перед поліцаями, бо місцями сліди їх ніг були цілковито затерті слідами тих, що прийшли пізнійше. В сей спосіб зискав я друге огниво ланцюха, котре мені показало, що¹ було двох нічних гостей, з тих один дуже високого росту, (заключав я се з довжини його кроків) а другий модно убраний, судячи з невеликого і елегантного виду слідів, які лишили його чоботи.

„Війшовши до хати, переконав ся я, що мої здогади ствердили ся. Добре одітий пан лежав передімною. Сей високий був справцем убійства. Коли взагалі убійство довершено. Небіщик не мав нігде рани, але збурений вираз лица переконав мене, що померший предвидів судьбу, яка його ждала. Люди, котрі умирають наслідком серцевої вади, або якої иншої природної наглої причини, ніколи не мають так страшного лица.

Понюхавши уста, відчув я квасний запах і звідси за-ключав я, що змушено його до зажитя отруї. А що його змушено доказувала сего тривога і ненависть, яка малювала ся на його мертвим лицю. Жадне инше припущенє не відповідало сим проявам. Не думайте собі, що се така нечувана річ. Змушуванє до зажитя отруї, цілком не є новиною в річниках криміналістики. Всім, котрі займали ся токсикольогією звісний є добре случай з Доньським в Одессі і Leteurier-ом Montpellier.

„А тепер насувала ся найповажнїйша квествія — причина убійства. Не поповнено його для рабунку, бо помершому нічо не забрано. Яка отже була причина : політика, чи женщина? допитував я себе і сейчас ся послїдна видала ся мені правдоподібнїйшою. Політичні убійники ділають скоро, а наколи зроблять своє, думают лиш о утечі. Се-ж убійство було доконане з найбільшим супокоем, а убійник лишив свої слїди в цілій кімнатї, що доказувало, що лишив ся до самого кінця.

„Так систематично виконану месть, може викликати лиш особиста кривда, а не політична. По відкритю написи на стїні, був я іще більше переконаний о правдивости мого припущеня. Ся напись була засїдкою для змиленя слїдів, а найдений перстень потвердив на кінець мої здогади. Найправдоподібнїйше убійник ужив його для пригадки своїй жертві якоїсь помершої або неprisутної женщины. Тодї спитав я Грегсона, чи в депеші висланій до Клевелянду, питав о яку обставину з давнїйшого житя д. Дреббера. Пригадуєте собі, думаю, щом одержав відмовну відповідь.

„Відтак забрав ся я до докладного оглядання кімнати, а се огляданє утвердило мене в переконанню, що я не милив ся що до росту убійника і се додало кіль-

ка нових обставин, відносячих ся до цигара Trichinopoli, і довготи нігтів убійника. Вже перед тим прийшов я до заключення, що, як не було слідів борби, кров, що находила ся на землі, потекла з носа убійника в наслідок його надмірного зворушення. Я добачив, що сліди крові йдуть рівномірно зі слідами його кроків. Рідко лучається, щоби сей припадок трапив ся чоловікові, котрий не має крові; тоді я заризиковав припущенє, що убійник є чоловіком сильним і має червону церу. Дальші випадки доказали, що я добре за-ключав.

„Коли я опустил дім, зробив се, що занедбав учинити Грегсон. Я зателеграфував до начальника поліції в Клевелянді, ограничаючи ся на питаню, що знає о обставинах получених з супружем Дреббера. Відповідь була децидуюча. Донесли мені, що Дреббер звертав ся вже з просьбою о опіку права против давного свого соперника в любови, Ефферзона Гопе, і що той Гопе перебуває на разі в Європі. Мав я отже всі нитки тайни в руках, ходило лише о зловленє убійника.

„Не сумнівав ся я, що чоловік, котрий війшов з Дреббером до дому, був візником дорожки, в котрій сей приїхав. Сліди копит на улиці показали мені, що кінь поволік ся трохи дальше, чого не мігби зробити, коли-б хто пильнував. Деж міг бути візник, як не в дома? Але, трудно припустити, щоби чоловік при здорових глуздах, поповняв злочин з гори обдуманий, в присутности третьої особи, котра би його без сумніву зрадила. Врешті, коли хтось хотів гонити ворога в Лондоні, яке міг вибрати ліпше средство, як зістати дорожкарем? Ті всі розважання довели мене до заключення, що належить шукати Ефферзона Гопе, серед столичних візників дорожкарських.

Коли був справді дорожжарем, не мав тепер причини покидати ремесла. Противно з його точки дивлення нагла зміна, могла звернути на него увагу. Тому був я певний, що іще через якийсь час лишиться при давнім занятю. Тому не було також причини припускати, що укривався під прибраним назвиском. По щож мав змінювати назвиско в краю, де правдивого ніхто не знав? З тої причини з'організував я свій поліційний відділ, зложений з уличників і посилав їх систематично до кожного властителя дорожок в Лондоні, доки не вишукали того, котрого я шукав. Як вони виявилися з задачі і як я скоро з їх відкриття скористав, ви певно памятаєте. Убитє Стангерсона було цілком несподіваним slučajem, але не в силі було йому запобічи. В наслідок сего убійства впали мені в руки пігулки, котрих істнованя я додумався. Як ви бачите, ціла ся справа становить неперерваний і цілком логічний ланцюх причин і наслідків.

— Але се знаменито! — закликав я. — Ваші заслуги повинна знати публика. Мусите описати сю справу, а коли сего не зробите то я зроблю за вас.

— Робіть собі що хочете, доктор — відмовив Шерлок-Гольмс.

— Ось дивіть — продовжав дальше показуючи мені дневник — прочитайте но отсе.

Був се „Відголос“ з того самого дня, а вказана статя писала власне про нашу справу.

„Публика“, звучала статя „стратила сензаційний процес, в наслідок наглої смерти якогось Гоппе, підозрілого о убійство д. Еноха Дреббера і д. Йосифа Стангерсона. Подобиці убійства в виду сего правдоподібно вже не будуть звісні, хотяй знаємо з віридостойного жерела, що убійство було наслідком давнього

романтичного соперництва, в котрого гру входять любов і мормонїзм.

„Здаєть ся, що обі жертви належали за молодих літ до секти мормонів, а Гоппе, померший вязень, походив також з Salt Lake City. Справа ся не дала жадного висліду, але бодай дала сю заслугу, що в знаменитий спосіб виказала спосібности нашої поліції і буде наукою для чужинців, що ліпше зроблять, коли свої спори будуть полагоджувати в дома, не переносячи їх на бритійську землю. Явною тайною є, що не легке а також зручне зловленє догадуваного ся убійника, се виключна заслуга добре звісних урядників Scotland-Yard-у, д. д. Лестрадого і Грегсона. — Здаєть ся, що убійник зістав арештований в помешканю якогось Шерльока Гольмса, котрий з замилювання займаєть ся ремеслом слідчого агента і показав нераз яко такий сприт. Є надія, що він маючи таких учителїв, з часом дійде, в певній мірі, до тої самої що і вони досконалости. Належить надїяти ся, що сї два урядники одержать яко признанє положених заслуг відповідну нагороду“.

— Чи не предсказав я з самого початку? — закликав сьміючи ся Шерльок-Гольмс. — Отсе вислід всіх наших забігів, нашого прямованя „ч е р в о н и м ш л я х о м“ добути для них нагороду.

— Менше з тим — відмовив я, — маю цілу сю справу записану в дневнику і публіка о всім довідаєть ся. На разї, мусите добродію задоволити ся сьвідомостию поведження.

К О Н Е Ц Ь.

гарну бібліотеку в кількох томах,

бо пересічно в протягу року повістевий додаток вносить 1.248 сторін друку, формат шіснайцятки.

А що? Чи-ж не варта передплачувати такої цікавою і дешевої часописи? То-ж не відтягайтесь, не надумуйте ся довго добрі люди, лиш чим скорше шліть передплату на

„Народне Слово“,

а заперенумерувавши сю цінну часопись, будете мати в ній найліпшого приятеля, а тим причинитесь також не мало до піднесення нашої руської преси.

Заохочуйте також і других до передплати сеї часописи! Нехай не буде на Русі одної руської хати, де не знаходило-б ся **„Народне Слово“**! А тоді певно в наше віконце, засьвітить луч освіти і правди сонце! Бо **„Народне Слово“** також є неустрашимим борцем за народні права і добро, та несе між наш народ бодрого, патріотичного духа, яким виробляє гарт так потрібний нашому людови до борби з своїми ворогами.

Отже обовязком кожного щирого Русина є: передплачувати **„Народне Слово“** і з'єднувати його як найбільше передплатників.

Не забувайте-ж на сей патріотичний обовязок, та зятяйте собі добре адресу тої часописи, яка є:

„Народне Слово“

у Львові улица Академічна число 8.

Передплата на „Народне Слово“ з поштою вносить:

В Австро-Угорщині **місячно 1 кор.**, в Росії **чвертьрічно: 2 рублі**, в Німеччині **чвертьрічно 3 маркі**, в Америці **чвертьрічно 1 доляр.**